

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Вигає

Українська Видавнича Спілка
A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers
ISSN: 0042-9422

No. 10 (559), October, 1994, Vol. XLVII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Члени Редакційної Колегії:

*г-р А. Бегрій, проф. г-р Г. Васькович, проф. г-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, п-ні мгр. О. Керзюк,
мгр. О. Коваль, проф. г-р В. Косик, проф. г-р О. Кушпет, інж. В. Олеськів,
проф. г-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.*

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Тел.: 071 607 6266

Факс: 071 607 6737

*Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди
відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.*

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1994 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.		4 дол.
Бельгія	2200 б. фр.	1200 б. фр.	250 б. фр.
Вел. Британія	ф. 30.00	ф. 16.00	ф. 3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н. м.	65 н. м.	12.50 н. м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

*Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на
адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.*

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Визвольний ШЛАХ

ГУМАНІТАРНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (559)

ЖОВТЕНЬ, 1994

Річник XLVII

Зміст X-ої книжки

Слава Стецько: СЛОВО ГОЛОВИ ПРОВОДУ ОУН НА СВЯТІ ДЕРЖАВНОСТІ1155

До питань державного будівництва

Олексій Г. Братута: АНАЛІЗ ХАРАКТЕРУ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ1158
Ігор Кічак: ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (65 років боротьби)1168
Степан Заброварний: ПЕРЕМИШЛЬ І ПЕРЕМИСЬКА ЗЕМЛЯ НА ПРОТЯЗІ ВІКІВ1174
Сергій Грабовський: У ПОЛОНІ ІДЕОЛОГІЧНИХ ДОГМ1181
Ірина Якимова: ВЕЧІР, ПРИСВЯЧЕНИЙ ПАМ'ЯТІ О. ОЛЬЖИЧА1182
Едіт Богацька: ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ НАУКИ І ОСВІТИ В УКРАЇНІ1183
Павло Клименко: ЗВЕРНЕННЯ ДО КОМІСІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ООН1195
Анатолій Бедрій: ДУМКИ ПРО УГВР З ПЕРСПЕКТИВИ ПІВ СТОЛІТТЯ1196
Ольга Керзюк: КУДИ ЙДЕШ, УКРАЇНО?1202
Сондерс Люїс: ВАЛЛІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА ТА НАЦІОНАЛІЗМ1205

Літературна творчість

Антоніна Листопад: СПАЛЕНІ ОБЕРЕГИ — 1207; А БІЛЬ, ЯК ХМАРА — 1208;
ХТО РОЗКИДАВ НАШ РІД УКРАЇНСЬКИЙ — 1208; ПАМ'ЯТІ УПА — 1209
Остап Лавецький: З'ІЗД ПЕРЕМИШЛЯН1209
Петро Василенко: ПЕЧЕНІЗЬКЕ ПОЛЕ (поема)1210
ГОЛОС ТИШІ — 1212; В ДАЛЕКИМ ПОЛІ ЗГАС ВОГОНЬ — 1213
Леонід Сапа: ПРОБУДЖЕННЯ СТЕПУ1213

Наука, досліді

Федір Погребенник: «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА»1214
Іван Вергун: ІСТОРИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ УКРАЇНОЮ І ФРАНЦІЄЮ1223
Петро Лаврів: КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК У ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА1232
Анатолій Русначенко: МОЛОДЬ ЗА ВІЛЬНУ УКРАЇНУ (Група «Об'єднання»)1237
Галина Шерба: БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І ЛЕМКІВЩИНА1247
Федір Чуприна: «ДЕРЖАВНІСТЬ» — НОВЕ ТОВАРИСТВО ВЧЕНИХ СТОЛИЦЬ1250
НОВІ ПРАВИЛА ВВОЗУ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ1253
Петро Лаврів: СОЛОДКО І ПОЧЕСНО ВМИРАТИ ЗА БАТЬКІВЩИНУ1254

Огляди, рецензії

Ковня Антимів: «ШОВКОВА КОСИЦЯ» ДАРІЇ РИХТИЦЬКОЇ1257
Д-р Микола Мушинка: ДОЧКА ПРО СВОГО БАТЬКА1264
Ольга Керзюк: У ЛЯБІРИНТАХ ФОРЕЙН ОФІСУ1266

Богдан Рогач: ВИПУСКНИКИ ЗБАРАЗЬКОЇ ТОРГОВЕЛЬКИ ПІД ЧАС ЗУСТРІЧІ1270
Святослав Караванський і Ніна Строката: ЗВЕРНЕННЯ1273
— «ВОЗ'ЄДНАННЯ» ЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ З РОСІЄЮ1275

— БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ1276

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

В 35-ліття з дня Смерти Провідника. Сл. п. Степан Бандера з дружиною і дітьми під час прогульки в лісі

Слава СТЕЦЬКО

СЛОВО ГОЛОВИ ПРОВодУ ОУН НА СВЯТІ ДЕРЖАВНОСТІ

В Лондоні

Преосвященний Владико,
Високопреподобні Отці Духовні,
Пане Голово, Пане Раднику, Пане Народний Депутате,
Достойні Гості, Вельмишановні Провідники Установ, Організацій,
Подруги і Друзі!

Кожного року наша спільнота святочно відмічала 22 січня, пригадуючи собі і навчаючи молоде покоління, що у 1918 році була відновлена самостійність України, а 1919 року відбулася злука земель Західних із Східними. В червні рік річно ми переносилися думками в радісні дні 1941 року, коли то Актом 30 червня була знову відновлена, хоч на коротко, у Львові Українська Державність і вслухувалися чи не почуємо ще даліше воскресних дзвонів, що в 1941 р. котили гомін волі аж до Василькова під Київ. Двофронтна війна проти нацистської Німеччини і комуністичної Росії довершила цю героїчну епоху. Тюрми, концтабори, горе трупів, голод і Чорнобиль принесла Москва.

А тим часом діаспора навчала дітей вдома, в суботніх школах, у сумівських і пластових таборах, вишкільних курсах про Базар і Крути, Холодноярців і Січових Стрільців, про повстання в'язнів у Темір Тау, Кінгірі, Норильську і Вокруті, про героїчну ОУН-УПА, легендарного командира Тараса Чупринку — ген. Романа Шухевича, про вбивства Москвою Симона Петлюри в Парижі, полк. Євгена Коновальця в Роттердамі і провідника ОУН Степана Бандери в Мюнхені.

В столицях чужих країн під московськими амбасадами демонстрували в погоду і сльоту, літом і зимою молодь, жінки, люди старшого і молодшого віку, домагаючись звільнення в'язнів, свободи народам і людині. І росло в цілому світі число чужинців, прихильників визволення України з російської неволі. На міжнародніх конференціях у Лондоні, Вашингтоні, Торонті, в Токіо і Тайпєй, Манілі і Ріо, в Римі і Парижі, на Мальті і в Брізбейні, в Австралії, виступали наші делегати проти комунізму і московського імперіялізму, і знаходили широку підтримку боротьбі поневолених Росією народів за право на свою державу на своїй етнографічній землі. Мережі громадських, наукових, молодіжних і політичних організацій вкрили всі континенти вільного світу. Де лише ступала українська нога, там виростали церкви, громадські доми, і там будувалася мала Україна.

А обручі тюрми народів чимраз то більше тріщали під тиском поневолених, і врешті, розірвані, впали. На фон історії вийшли вже вільні

народи, а серед них наша Україна. Не дзвонили дзвони, бо їх пограбувала чужа окупаційна влада, але в новітню історію вписалися дати 24 серпня, коли то в древній столиці — Києві відновлено самостійну Українську Державу, і 1 грудня 1991, коли народ 92-ома відсотками проголосив цілому світові свою незламну волю до державного життя.

Продовжувалися масові віча в столиці, по містах і селах. Перепоховання жертв помордованих злочинним КГБ густо вкрили Україну, а головно Волинь і Галичину. Йшли походами з хоругвами і святими образами маси народу, заливаючи вулиці, парки — йшли молитися до церков, або перед закритими дверми — дякувати Всевишньому, що дозволив дожити вільної України. Світ заговорив про Україну. Масові медія розносили радісну вістку по всіх континентах, по усіх закутках широкого світу, що вже постала самостійна Українська Держава. І почали її визнавати держави світу — одна за одною (на сьогодні 138 держав).

Але через тиждень після блискавичного 1-ше грудневого референдуму всіх заскочило повідомлення про створення в Мінську Співдружності Незалежних Держав (СНД). Новообраний Президент України Леонід Макарівч Кравчук заявляв, що цей СНД має бути цивілізованим розводом із Союзом, що вже був впав і розлетівся. Почалися роки будівництва нашої держави на руїнах: економічний, екологічний, а що найважливіше — духово-моральний. Із старою номенклатурою при владі, 2/3 комуністів у Верховній Раді, німічною новою Службою Безпеки, при сильно розбудованім, хоч вже прихованім старому КГБ, із російсько-мовною, хоч по зброї і числі третьою у світі армією України. При відкритих кордонах, із скоро розбудованими надто спритними мафіозними структурами почалося обкрадання і вивіз за кордон дібр України. Мільйонні долярів обіцянки, тиск сильних світу на ядерне розброснення України і вивіз ядерної зброї на перерібку до Росії, узалежнення інвестицій від безядерного статусу України і скорих економічних реформ, брак відповідного законодавства, але і брак належної свідомості народу.

Визнана державною українська мова з трудом пробивається в школах, армії, міністерствах і дипломатичних місцях України. Московськомовна і комуністична література заливає не лише Крим і східні області України. Російській мові новообраний Президент Леонід Кучма обіцяє ще і статус офіційної мови України.

Він обіцяє багато більше зрусифікованому сходові і півднєві України: а це сильнішу інтеграцію України в СНД, далекойдучі економічні договори з Росією і видвигає нову для нас теорію про те, що Україна через своє економічне і культурне минуле належить до євразійського комплексу і зараз мусить, інтегруючи себе в ньому, зіграти відповідну роль. «Українська державність не може бути для нас самоціллю...» — каже він. «Держава України — це не ікона, на яку треба молитися».

Якже на відміну підбадьорюючими звучали слова привітання нашого Президента з вибором від дипломатичного корпусу, що їх склав посол Італії в Україні, Вітторіо Сурдо. Цитую: «Україна твердо повстала, як європейська держава, яка прагне і може відіграти повноправну роль у

забезпеченні миру і стабільності на цьому континенті. Ми аплавуємо цьому...« І далі, »роля дипломатів полягає в тому, щоб донести погляди своїх урядів на питання, що становлять загальний інтерес. А питання, яке становить особливий загальний інтерес, є незалежність і територіальна цілісність України, що всі уважаємо є основним фактором в Європі».

«Держава — це надзвичайно важливий інститут, який ефективно повинен працювати в інтересі людей», стверджує наш Президент. А наше розуміння цієї найсуттєвішої справи?

Мільйони жертв, що їх зложив український народ за свою державу, мільйони жертв голодомору і Чорнобиля — підтвердили Богом дане право українському народові на свою державу на своїй землі. Тому ми всі, яким дозволено Божим Провидінням дожити самостійності і незалежності, маємо право будувати ту свою державу, дорожити нею і дивитися, як на ікону, будувати державу з українським змістом, державу, в якій господарем є і останнє слово має мати українських народ. Ми хочемо, щоб царила в нас соціальна справедливість, і щоб наша конституція гарантувала рівні права усім громадянам України, без огляду на їх етнічну, расову чи релігійну приналежність, але держава ця наша, українська.

Ми свято переконані, що коли народ пережив усі лихоліття і встоявся, він тепер зуміє вийти з тієї кризи, яку ми успадкували по довгій експлуаторській окупації чужою державою. Наша земля родюча, підземні багатства великі. Наш народ працьовитий, скоро займе належне йому місце серед народів світу. Нам присвічує не слов'янська община Солженіцина, ані Евразія Єльцина, але Україна — вільна, європейська держава.

Єврейський народ утотожнював свою історію із своєю релігією. Сильна віра зберегла його у цілому світі і поставила на службі своїй батьківщині — Ізраїлю. І український народ, що його доля розкинула по всіх континентах, завсіди був задивлений у свою зорю — зорю України. Вона провадила його крізь тайги Сибіру, бразилійські джунглі, прерії Аргентини, великолюдні міста Європи, Америки і Канади — до нашої завітної мети — самостійної України. Тому сьогодні наша західна діаспора готова до відбудови нашого храму, а східня чекає на таку владу в Україні, яка дозволить своїм насильно депортованим синам і дочкам бодай перед смертю вернутися в Україну.

Сьогодні, після розпаду СРСР ми відмічаємо треті роковини відновлення Самостійності Української Держави. То радіймо, що маємо Україну. Із славних століть і героїчного недавнього минулого черпаймо силу, бо перед нами великі завдання, бо нас історія поставила на грані двох світів творити нове життя! (УЦІС).

Слава Україні!

24 серпня 1994 р., Лондон, В. Британія

Питання державного будівництва

Олексій Г. БРАТУТА

м. Дніпропетровськ

**АНАЛІЗА ХАРАКТЕРУ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

«Люди, які повністю зростаються з якоюсь системою, як її носії і формотворці, а не як її жертви, чуються без неї, без якоїсь її частини безпомічними, нездібними. Щоб мати шанси знову бути на керівних становищах, їм треба тієї системи, яку вони знають і вміють опанувати».

(С. Бандера. «Перспективи української національно-визвольної революції»).

Два роки державної незалежності не принесли українському народові бажаного благополуччя, а навпаки — знову і ще різкіше поставили питання збереження його як нації. Такий несподіваний результат особливо контрастує на фоні прогресуючого розвитку деяких країн Східної Європи (Чехії, Польщі, Угорщини) та країн Балтії і в той же час викликає подив, враховуючи більш значний, в порівнянні з цими державами, ресурсний та економічний потенціал України. Природно, що тут виникає питання про причини такого становища: «Чи це пов'язане з якимось особливим менталітетом нашого народу, специфічною увагою „старшого брата“, відсутністю належної підтримки з боку розвинутих країн, а чи неспроможністю існуючої системи влади вирішувати нагальні питання, тому що її характер несумісний з ідеєю незалежності?»

Як показав історичний досвід національно-визвольних змагань, український народ завжди мав потяг до самостійності, тай зараз ніде не можна почути чи побачити прямих закликів про повернення у колоніальне ярмо. Тому першу причину взагалі не слід брати до уваги.

Що стосується другої і третьої причин, то вони не мають визнавального характеру. Всі країни колишнього советського комуністичного блоку (за винятком Росії) розвиваються в більш-менш однакових зовнішніх умовах.

Як предмет для аналізу залишається лише існуюча система державної влади в Україні. Розгляд питання про визначення її характеру актуальне ще й тому, що воно пов'язане з проблемою можливості співпраці з нею опозиційних (загально-демократичних і національно-демократичних)

сил, яка обговорюється на протязі останніх двох років та яка стала одним з головних чинників розвалу єдності і навіть конфронтації між ними.

Розгляд питання про характер існуючої системи державної влади передбачається провести шляхом визначення та аналізу її соціальної бази, інтересів і політичних цілей, як також і організаційних основ функціонування.

Слід зазначити, що наша держава належить до тих країн, які звільнилися з-під влади російської імперії з червоним забарвленням, і в яких владу зберіг апарат колишньої колоніальної адміністрації. Враховуючи обставини, що склались на 19 серпня 1991 року, все на що були спроможні «націонал»-комуністи — це лише проголосити формальну незалежність України. В той же час нагальним питанням сьогодення для будучності нації є побудова системи її державної влади, як об'єктивного чинника і головного засобу забезпечення самостійності та умов відродження і розвитку українського народу.

В зазначеному питанні потрібно розрізняти два взаємопов'язані аспекти — структуральний (організаційний) і політичний.

Вирішення першого залежить, головним чином, від типу економічної системи; розподіл повноважень між законодавчою та виконавчою владою; її верхнім ешелonom і окремими територіями; якості їх кадрового забезпечення; від прийнятої зовнішньої і внутрішньої стратегії соціально-економічного розвитку країни.

Політичний аспект, обумовлений ідеологічною забарвленістю владних структур по всій їх ієрархії, а також інтереси тих національних та соціальних груп, що їх захищають.

Якщо політичний аспект визначає цільовий напрямок функціонування системи державної влади, то структуральний обумовлює механізм її існування.

Окресливши принципові підходи методології нашої аналізи та не вдаючись до більш детального обґрунтування висновків з нього (бо рамки статті не дають такої можливості) спробуємо в загальних рисах схарактеризувати систему державної влади «незалежної» України.

За своєю суттю ця система підпорядкована не інтересам української нації, а інтересам комуністичної мафії, основу якої становлять партійні функціонери і відроджені компартійні структури, бюрократія державних установ і господарських структур, що належать до державної, а також приватної власності. До речі, що стосується останніх, то вони сформовані за рахунок партійних і державних коштів, а в своїй діяльності тісно пов'язані з державними установами.

Також до згаданої верстви суспільства відноситься «елітарний» прошарок інтелігенції.

Слід додати, що діюча система державної влади має відкрито виражену промосковську орієнтацію, головним завданням якої (судячи по діях вищих представників виконавчої влади та різних урядових установ) в нових умовах виживання імперії є надання Україні ролі «незалежного» сателіта, що за рахунок власних ресурсів повинен забезпечити реанімацію життя метрополії. Для збереження свого панівного становища вона зацікавлена в утриманні зв'язків з Москвою, як гарантом її існування, а тому здатна на

всілякі знуцання з боку метрополії, тим більше, що ці знуцання в кінцевому стані погіршують життя лише нашого народу.

Український прошарок цієї соціальної групи загалом денаціоналізований большевицькою ідеологією та мораллю і має лише рудиментарну подібність до української нації. В цьому пляні доречно додати, що поглиблення економічної кризи, яке ми маємо під сучасний момент, це не є результат тільки недолугої політики твердоблих бюрократів, а скоріше результат скоординованої в межах колишнього СРСР продуманої в стратегічному пляні поетапної політики реанімації советського режиму.

На перший погляд, висунута теза знаходиться в протиріччі зі станом відносин між Москвою і Києвом. Але це лише на перший погляд, бо непорозуміння між ними не мають принципового характеру. Вони стосуються не стратегії дій, а тактики та часу досягнення кінцевої мети.

Москва чим скоріше намагається відновити імперію де-юре, бо де-факто вона залишалась на яві на протязі останніх двох років після проголошення незалежності колишніми республіками СРСР (це не стосується країн Балтії). І її можна зрозуміти, бо хоч самостійність її колишніх колоній існує формально, але всеж така ситуація сама по собі є чинником, який каталізує процес наповнення форми справжньою суттю.

Крім того, потреба в прискоренні відновлення як кордонів імперії, так і її внутрішньої структури з випробованими політично-господарськими зв'язками обумовлена швидко прогресуючою кризою в економіці самої метрополії. За рахунок своїх ще збережених колоній Москва не може втриматись, тому її керівництво намагається чим скоріше повернути необмежене право (як було колись) безкоштовного доступу до ресурсів своїх колишніх колоній. В той же час в останніх становище не ліпше.

За цих умов місцеве керівництво опинилось в дуже скрутній ситуації, коли, з одного боку, воно повинно сприяти «добровільному» поверненню своїх країн в «братську сім'ю народів», а з другого — не має можливості прискорити цей процес, як того вимагає Москва. Останнє обумовлене не тим, що вони намагаються якось поліпшити становище в своїх країнах, що вимагає знання справи та політичної волі, які в них відсутні. Справа в тому, що ідея національного відродження, символом якої є державність, набула досить вагомої сили серед українського та багатьох народів колишнього СРСР. Тому, щоб виконати завдання Москви, їм потрібно дискредитувати, в першу чергу, ідею самостійності в свідомості людей, а це вимагає досить тривалого часу. І тут (особливо це стосується України) методом створення льокальних конфліктів проблему вирішити не можливо. В цих умовах стосунки між Москвою і Києвом дійсно набувають конфліктного характеру. Але це покищо та ситуація, коли пан гнівається на свого наглядча-попихача.

Узагальнюючи вищесказане можна констатувати, що існуюча система державної влади є українофобна.

В структуральному аспекті систему державної влади можна оцінити, як нежиттєздатну, консервативну і неефективну, бо вона залучає великі людські та матеріальні ресурси лише для консервації діючих суспільних відносин, використовуючи для цього головним чином поліційні (силові) та демagogічні (впливу на свідомість населення) методи управління суспільством.

Ця характеристика в загальних рисах притаманна всім ланкам державної влади як вищого, так і регіональних та місцевих рівнів.

Слід тут зазначити, що останнім місцевим рівням раніше відводилась другорядна роль, бо владні повноваження були сконцентровані на рівні вищої ланки влади. Беручи однак під увагу те, що ці державні структури мають безпосередній зв'язок з населенням, їх вплив на розвиток соціально-економічних і політичних процесів в країні може бути досить потужним, що в свою чергу може вплинути на дії вищої гілки влади та призвести до перерозподілу повноважень між різними її рівнями. В умовах кризи існуючої системи державної влади, яка є результатом того, що дії структур цієї системи не відповідають інтересам національного розвитку суспільства, питання нагальної потреби її докорінної зміни при використанні середніх і низових ланок державної влади в загальному процесі державотворення в Україні досить актуальне.

Можливості реформ діючої системи державної влади в Україні обмежуються фундаментальними принципами побудови цієї системи. В основі її організації лежить ієрархічний принцип. Він покладений не тільки в основу організаційної структури кожного органу влади, але й пов'язує всі рівні системи.

За таких умов розподіл влади на загальнодержавну та територіально-самоврядну об'єктивно є фікцією. На практиці це означає, що місцеві органи влади розглядаються лише як виконавці рішень вищої ланки влади; на пости ключових адміністраторів кандидати призначаються з центру, або з ними на місця погоджуються; створюються всі умови, щоб представницькі кола були підконтрольні (слухняними виконавцями), або із зовсім паралізованою їхньою волею. Потяги до самоврядності пересікаються чи зміною окремих осіб, а чи виведенням зі сфери представницької влади її виконавчої гілки.

Таким чином були паралізовані конкретні спроби до самоврядності представницьких органів західних регіонів України та ліквідовано паростки можливо майбутньої моделі устрою державної влади з поділом її на загальнодержавну та місцеву.

В той же час короткотривалий досвід функціонування місцевої влади цього регіону засвідчив потребу:

- по-перше, в реформуванні організаційної структури місцевих органів влади;
- по-друге, в докорінних кадрових змінах державних структур;
- по-третє, в децентралізації вертикалі системи державної влади.

Децентралізація діючої системи державної влади передбачає запровадження в регіонах інституту самоврядності. Це не слід розуміти, як надання регіонам повноважень у всіх трьох сферах державної влади на рівні з її вищим щаблем, щоб таким чином спряти протистоянню між ними як рівноцінними державно-політичними утвореннями на одній території. Ні, тут потрібно зберегти унітарний характер нашої держави, але надати більш широким повноважень регіонам у виконавчій сфері, забезпечивши їм належну автономію у питаннях впливу на весь спектр соціально-економічних процесів. Треба пам'ятати, що критерієм оптимального розвитку суспільства є баянс інтересів всіх його прошарків,

який реалізується через взаємодію різних політичних та державних інститутів, що вирізняються в тому числі і в територіальному розрізі. Зазначена проблема повинна знайти своє розв'язання в правовій сфері шляхом розмежування виконавчих функцій між урядом та органами місцевого самоврядування.

За умов запровадження в регіонах самоврядування, організаційна структура місцевих органів влади не повинна бути постійною і типовою, а скоріше адекватною надаваних законодавством повноважень (які з часом розширюються), особливостям розвитку господарських комплексів різних адміністративних територій та потребі співпраці з урядом у вирішенні існуючих проблем. Зрозуміло, що про подвійне підпорядкування місцевих органів влади тут мова не йде.

В такій ситуації національно-демократичні сили повинні готувати як кадри на посади вищих адміністраторів в представницьких та виконавчих органах місцевої влади, так і команди спеціалістів, що займаються розробкою і впровадженням соціально-економічної політики на місцях. На жаль, на рівні територій така робота опозиційними силами не організована зовсім або належним чином.

Слід зауважити, що цей висновок має безпосереднє відношення до проблеми кадрових змін у складі місцевих органів влади, без вирішення яких не можлива позитивна дія від впровадження у життя двох вищезгаданих напрямків реформування системи державної влади.

На сучасний момент їх апарат, особливо керівний склад, сформований головним чином з представників колишньої колоніальної адміністрації, що входили до територіальних партійних, комсомольських, державних та господарських структур. Як вже згадувалось вище, не всі ці люди заінтересовані в побудові української державности, в об'єднанні та розвитку української нації. Більшості із них притаманний менталітет бюрократії тоталітарно-большевицького типу. Вони впевнені в тому, що раціональною може бути лише жорстко централізована управлінська система пірамідального типу. В ній вершечок бере на себе функцію вироблення рішень, а нижчі рівні — їхнього безпосереднього впровадження в дію та нагляду за виконанням. Тому основою їхнього фахового рівня є, головним чином, не спеціальна підготовка, а власний досвід особистого поступового підняття по щаблях піраміди та набута спроможність пристосовуватись до змін у вищих керівних органах.

В той же час роля територіальних державних структур не така вже й проста, бо по часі вони забезпечують зміну кадрового складу вищого рівня (не якісно, а з фізичних причин, чи за умови виникнення для всієї системи кризової ситуації). Враховуючи те, що кадровий склад цієї ланки, вихований на ідеології колоніальної адміністрації, а його благополуччя та кар'єра узалежнені від можливостей дальшого збереження існуючої системи державної влади, ця частина прошарку бюрократії виступає об'єктивно як гарант незмінності цієї системи (як стабільності, так і консервації її структури та умов функціонування).

В той же час виникає питання, чи в умовах кризового стану системи вищий та нижчий рівні піраміди влади спроможні одностайно на якісні зрушення, пов'язані з глобальними змінами в системі? Можна з впев-

неністю стверджувати, що ні. Більше ніж 70 років їхнього панування це вже нам довели. Вірогідна (навіть допустима) зміна не суті, а лише форми. Тому капіталізм, який вони розпочали створювати, буде монопольно-мафіозним.

Що мається на увазі? Вже існують і будуть створені різні господарські (навіть недержавні) структури, але кожен із цих суб'єктів залишається складовим елементом зміненої по формі системи, головним завданням яких є забезпечення панівного існування бюрократично-комуністичного прощарку нашого суспільства.

Роздержавлення власності буде проходити лише номінально і таким чином, щоб зберегти за бюрократією можливість контролю за ключовими позиціями в економіці. Вона вже забезпечила собі монополію у фінансово-кредитній сфері, створивши і продовжуючи формувати мережу державно-комерційних та приватно-комерційних банківських, страхових та інших фінансових установ. Сконцентрувавши в них потужні партійно-мафіозні фонди (до речі, ці установи слід розглядати як засіб легалізації зазначених фондів) та маючи безконтрольну можливість перекачувати до них державні гроші, вони, використовуючи право громадян на безплатне придбання частки державного майна, через систему фінансових посередників будуть контролювати ту частину власності, яка вийде з-під контролю держави. Слід додати, що бюрократія, хоча й надала народів право на частину державної власності, спробує, за допомогою маніпуляцій із законодавством про приватизацію, використання різноманітних спекулятивних засобів та створення штучного ажіотажу, викупити за вигідною для неї ціною у людей право на цю частку майна, або штучно обмежити строк використання цього права з метою максимального обмеження частини державної власності, що згідно з діючим законодавством може перейти народів та вийти з-під контролю бюрократії.

Інший спосіб зберегти контроль за державною власністю — це корпоратизація і акціонування середніх та великих державних підприємств, бо механізм впровадження цих процесів зберігає при кермі цих підприємств нині діючу адміністрацію. А для того, щоб господарська бюрократія і надалі виконувала функції наглядачів, їм надано право на придбання досить вагомого відсотка акцій у своїх підприємствах.

Останній спосіб контролю — це збереження контрольного пакету, або досить вагової частини акцій підприємств у державній власності.

Розглянутий шлях роздержавлення власності (тут також можна згадати і оренду підприємств) створює ілюзію про перетворення державної власності у приватно-колективну, до якої мають відношення навіть широкі верстви населення. Але це лише ще один з механізмів захисту економічної влади бюрократії, дія якого передбачається на випадок втрати нею політичної влади. Бюрократія розраховує на те, що участю широких верств громадян у приватно-колективному майні захистить свою власність.

За такої реформованої господарської системи — по суті будемо мати збереження економічної влади бюрократії. Таким чином це ще одне намагання (як це було за часів НЕПу, хрущовської відлиги та горбачовської перебудови) ввести людей в оману, шляхом захоплення їхнього приватизаційного інтересу примарною свободою, але вже в умовах «самостійності».

Мафіозний характер цього капіталізму обумовлений тим, що державні, господарські та політичні структури тісно пов'язані між собою через кадри колишньої партійно-господарської бюрократії, яка зберігає свою єдність (в якості формально неіснуючого) політичного об'єднання. В той же час в структурі цього об'єднання відбуваються зміни, пов'язані з диференціацією його складових частин і розташуванням їх на щаблях піраміди влади.

Партія, як їхня політична організація, втратила на сучасний момент свою дієвість та розчинилась в масі дрібних політичних організацій, поступившись місцем на олімпі державним структурам. Це сталося ще й тому, що керівні партійні функціонери очолили відповідні гілки державної влади, що дають більші можливості впливу на суспільство. За такої ситуації допоміжний засіб впливу, яким була державна організація, перетворився тепер на політичний центр бюрократії, а партійна організація — лише на третьорядний чинник. Слід додати, що остання, у зв'язку з менш престижним її положенням на щаблях ієрархії влади та великими моральними втратами від розкриття злочинного характеру большевизму, понесла значні кадрові втрати. На сучасний момент вона сформована головним чином з «другорядного матеріалу» (фанатично відданого комуністичній ідеї та близького до народу за рівнем свого благополуччя) з метою відродження довіри до большевицької ідеології. Розуміючи в той же час, що це справа тривалого часу, паралельно проводяться заходи по відтворенню політичної структури у формі псевдodemократичних організацій, до яких, на наш погляд, можна віднести ліберально-демократичну партію, політичне об'єднання «Нова Україна» та весь конгломерат партій, що її становлять.

Керівний прошарок бюрократії приділяє важливе значення відродженню і оновленню політичної організації, розуміючи, що вона є цementsуючою силою бюрократії та засобом політичної боротьби за владу у майбутньому, бо непевно почуває себе на державних посадах.

В той же час слід зазначити, що становлення нових політичних організацій бюрократії пов'язано також з процесом поглиблення диференціації бюрократії на окремі прошарки. Це стосується в першу чергу посилення становища тієї її складової частини, до якої належить господарка та прошарок бюрократії серед інтелігенції. З третього (останнього) щабля вона перемістилась на другий, але в існуючих умовах таке становище її вже не задовольняє.

Це постало з багатьох причин. Головною з них є соціально-економічна криза в суспільстві, що виникла внаслідок як деградації системи (вичерпання її внутрішніх ресурсів для відтворення), так і спровокована діями бюрократії (з метою зберегти ініціативу та виграти час для проведення заходів щодо пристосування системи до нових умов).

Щоб не довести цей процес до катастрофічних наслідків для системи, виникла потреба не тільки в традиційних поліційних та демагогічних методах впливу на громадянство (вони багато в чому вичерпали себе і лише каталізують негативні процеси), але і нових більше дієвих. В цих умовах довір'я людей можна повернути тільки покращанням їх економічного і соціального становища, а для цього

потрібні відповідні фахівці. Враховуючи, що каста бюрократії дуже консервативна щодо включення до її складу представників інших соціальних груп, та й сама вона вже численна, у вирішенні зазначеного питання її керівні кола можуть спертися тільки на господарських керівників (їх переважну частину) з їх прагматичним життєвим досвідом, а також впливом на робітництво та «елітарну» (не за фаховими здібностями, а за приналежністю до владних структур) частину інтелігенції, яка контролює весь прошарок інтелігенції, з її системним і неформальним підходом до вирішення проблем. Тому цей прошарок бюрократії претендує на співпрацю з її вищим щаблем, чи навіть витіснення його з державних структур.

Розвиток подій у зазначеному напрямку становить небезпечний фактор для єдності бюрократії як соціальної групи та збереження її влади в суспільстві. Цю негативну дію посилюють також негараздним в системі державних владних структур, що пов'язано з прогресивним протистоянням між її загальнодержавним і регіональними рівнями.

В умовах бюрократично-структуральних змін представники нижчого щабля влади намагаються використати свою нагоду. В той же час вони розуміють, що Києва на всіх не вистачить. Тому зараз набуває чинності тенденція, коли окремі регіони (з ініціативою виступають області східної та центральної України) вимагають для себе розширення їхніх владних повноважень за рахунок надання їм (на першому етапі) економічної автономії. Це щось на зразок удільних князівств.

Не останню ролю в цьому процесі відіграє психологічний фактор. Ті, що зараз в Києві, в своїй більшості вчора ще були на одному (а той нижчому) рівні з тими, хто зараз керує в регіонах, проте перші за своїми фаховими здібностями і моральними якостями нічим не краді за останніх.

В той же час слід наголосити на відмінностях стосунків між різними частинами бюрократії на регіональному рівні в порівнянні з загальнодержавним.

Після розвалу хребта бюрократії (партійної гілки) значна кількість функціонерів очолила ключові позиції структур державної влади на місцях. Крім того, це склалося так, що середня ланка державних регіональних структур головним чином поповнювалась з середовища вищої адміністрації підприємств. Тому, коли на загальнодержавному рівні є якесь протистояння (предметом чого є влада), то на регіональному рівні маємо міцний ланцюг (вони в подібному становищі). За цих обставин регіональний рівень державної влади виступає союзником третьої (колишньої) гілки бюрократії по відношенню до вищої гілки влади.

За ідеал їм вбачається такий політично-економічний устрій країни, в якому прошаркові бюрократії надаються права розпорядження всіма ресурсами в рамках регіонів та діяльністю розташованих на їх території підприємств, залишаючи вищій державній владі відому роллю «нічного сторожа» по захисту їх прав. Поставлення в цей спосіб даного питання не означає, що вони не розуміють, що такі умови Києва не задовольнять не тому, що це призведе до краху держави та до порушення територіальної цілісності країни. Ні, вони міркують як спекулянти — проси дуже багато, а матимеш більший зиск. От і вимагають вони прав на: видачу ліцензій на

вивіз продукції за межі регіону і країни, що виробляється на території; контролю над розподілом товарів народного споживання та продукції виробничо-технічного призначення в межах територіального заказу для підприємств, замінивши ним державне замовлення; розподіл і контроль над фінансовими ресурсами в межах регіону та інше. Ці функції їм потрібні не для того, щоб забезпечити збалансований і стабільний розвиток економіки в межах свого регіону та сприяти скоординованому і збалансованому розвитку країни, а щоб на своєму рівні зберегти, зміцнити і розширити монополію на авторитарну владу та мати від цього приватний зиск.

Головною причиною поглиблення противоріч у середовищі бюрократії, що проявляються у відокремленні інтересів всіх її прошарків, у створенню ними своїх організаційних структур та переростанню всього того у відкриту боротьбу між ними, було порушення цементуючого елементу совєтської бюрократії — субординації, а наслідком таких процесів є криза системи державної влади.

Під поняттям субординації ми розуміємо систему взаємовідносин між різними прошарками і рівнями бюрократії. В термінології більшовицької ідеології воно відоме як «демократичний» централізм, або просто необмежена підпорядкованість нижчих ланок вищим.

Такий соціальний тип організації багато в чому подібний до типу організації зграї хижаків у тваринному світі. Головними умовами стабільного існування таких структур є забезпечення панівного становища вищого прошарку силовими (навіть терористичними) методами та збереження цього в усталених кордонах навколишнього середовища, як ресурсу функціонування такої структури. Вичерпання ресурсів та лібералізація чи послаблення методів керівництва цими структурами ведуть до їх розпаду. Коли ж діє лише останній із зазначених факторів, то відбувається тільки зміна керівної гілки.

Згаданий тип соціальної організації не можна кваліфікувати як спільність (такий автономний тип соціальних угруповань, що може забезпечити своє відтворення власними силами), до якої слід відносити народність і націю. Це скоріше група, або складова спільності, яка перебуває в єдності тимчасово й організована якоюсь однією чи деякими життєво важливими для суб'єктів, що її становлять, ознаками.

Наприклад, приналежність до касти бюрократії, в якій індивіди об'єднані метою забезпечення своїх інтересів у протигау і за рахунок всього суспільства. Такий тип соціальної організації не має перспективи, бо йому притаманна обмежена можливість пристосовуватись до навколишніх змін, а тому, на відміну від тваринного світу, являється дестабілізуючим фактором функціонування соціальних систем (спільнот).

Ідеальним часом для існування совєтської бюрократії як соціальної групи був лєнінсько-сталінський етап.

Узагальнюючи вищесказане, ми зробимо наостанок такі висновки:

- існуюча система державної влади в нашій країні — українофобна і тоталітарна, головною метою якої є збереження влади колишньої партійно-господарської бюрократії, або окремого її прошарку;

- її не можна визначити як стабільну систему, бо вона за своєю суттю консервативна, в пляні оперативних дій дуже інертна (здатна висувати

ідеї для забезпечення пристосування системи до нових умов, але не спроможна їх впроваджувати, бо не має адекватного організаційного механізму їх реалізації на всіх рівнях піраміди влади та відповідного кадрового забезпечення);

- за цих обставин подальше функціонування існуючої системи державної влади може призвести лише до поглиблення політично-економічної і соціальної кризи, що винищить і націю, і державу, і господарство;

- співпраця і компроміси з різними прошарками бюрократії опозиційних сил, в тому числі на державному рівні, недоречні і злочинні.

Опозиційним силам слід разом домагатися якнайскорішого демонтажу цієї владної системи на всіх рівнях.

За умови приходу до влади опозиційних сил, вони повинні:

- по-перше, заборонити діяльність комуністичних і прокомуністичних політичних організацій та оголосити злочинною комуністичну ідеологію;

- по-друге, усунути з державних установ, з заборобою займатись цією діяльністю на тривалий строк, представників колишньої колоніальної адміністрації (ранг вищих і середніх адміністраторів) та партійних функціонерів;

- по-третє, провести зміну на конкурсній основі директорського корпусу державних підприємств і наукових установ;

- по-четверте, націоналізувати підприємства та фінансові установи, створені за державно-партійні кошти і які знаходяться під контролею представників колишньої совєтської бюрократії.

«Здійснення ідеї УССД, тобто побудова Української Самостійної Соборної Держави, означає цілковиту перебудову політичного укладу на Сході Європи. Побудова на Українських землях Української Самостійної Соборної Держави означає виділення із складу Росії в окремий політичний організм величезної території, означає відкинення сьогодишнього російського імперіялізму від північних берегів Чорного моря, від Дністра, Карпат, далеко на північ і схід на лінію Дону і південнозахідних кордонів сьогодишньої РСФСР... Здійснення ідеї УССД означає цілковите зруйнування на Сході Європи того політичного укладу, який існує тут упродовж сторіч, і побудова нового справедливого ладу, опертого на принцип самовизначення народів. Якщо революція... характеризується тим, що докорінно руйнує старий політичний... лад, то ідея УССД, яка являється саме пляном знищення... реакційного політичного ладу на Сході Європи,... є сутореволюційна ідея».

П. Полтава: «Елементи Революційности Українського націоналізму», БУП ч. 5, стор. 192–3.

Ігор КІЧАК

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ: ВІД КОНГРЕСУ ДО КОНГРЕСУ. 65 РОКІВ БОРотьБИ

29 січня — 3 лютого 1929 року у Відні відбувся Перший Конгрес Українських Націоналістів, який покликав до життя Організацію Українських Націоналістів. Створення ОУН було спричинене невідкладною політичною потребою об'єднати всі революційні самостійницькі сили того часу для успішної боротьби проти всіх окупантів України.

В 1920 роках революційну визвольну боротьбу проти окупантів провадили **Українська Військова Організація (УВО)**, створена на кадровій основі старшин і стрільців недавніх формацій українського війська, насамперед корпусу Січових Стрільців Армії УНР і вояків Української Галицької Армії, на чолі якої як командант стояв полковник Євген Коновалець, а також декілька самостійницьких організацій молоді в Галичині і на еміграції: **Група української державницької молоді, Організація вищих клас українських гімназій, Група української національної молоді, Легія українських націоналістів, Союз організацій українських націоналістів і Союз українських націоналістів**. Справу об'єднання всіх цих організацій обговорювали в 1927 і 1928 роках дві Конференції Українських Націоналістів, перша в Берліні, а друга в Празі, при чому на першій Конференції 5 листопада 1927 р. був створений Провід Українських Націоналістів, головою якого було обрано полковника Євгена Коновальця. Конгрес у Відні об'єднав Українську Військову Організацію і всі інші українські революційні самостійницькі організації в одну Організацію Українських Націоналістів, провідником якої обрано полковника Євгена Коновальця. Новостворена революційно-визвольна Організація поєднала в одне ціле бойову діяльність УВО і виховно-ідеологічну та політичну діяльність молодіжних союзів і груп на основі ідеології українського націоналізму. Таким чином український національно-визвольний рух вступив у новий етап боротьби.

Ідеологічна праця ОУН виявилась одразу у створенні таких документів, як «Декалог» (Десять заповідей українського націоналіста), автором якого був Степан Ленкавський; «12 прикмет характеру» і «44 правила життя українського націоналіста» Зенона Коссака. Першою заповіддю українського націоналіста стало: «Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї». Перший Конгрес ОУН прийняв

Автор тієї праці — учасник Конференції Українських Націоналістів у Львові і Першого Збору Конгресу Українських Націоналістів у Києві.

Доповідь прочитана на урочистій Академії в Коломиї 5.2.1994 р., присвячена 65-річчю ОУН.

програмові постанови, які були опубліковані в журналі «Розбудова Нації», заснованому попереднього 1928 року, а також «Устрій ОУН», які тут не маємо місця викласти, бо наш намір розповісти про діяльність ОУН. Але наголосимо на основному: самостійна соборна Україна може бути побудована лише спільними зусиллями всіх українців, а не самих тільки українських націоналістів. Всі українські патріотичні сили повинні об'єднатися на базі ідеології українського націоналізму, яка є гарантом нашої перемоги.

Перше десятиріччя свого існування ОУН провела у всесторонній боротьбі проти, насамперед, польських окупантів Західної України. Окрім поширення націоналістичної ідеології засобами підпільних видань ОУН, проводить декілька акцій масової пропаганди. За почином провідника Крайової Екзекутиви Степана Бандери ОУН організувала акцію сипання символічних могил Борцям за волю України в усіх місцевостях Західної України. Заборони і спротив польських окупаційних властей втягували маси народу в активну революційну боротьбу.

Другою такою широкою дією була протимонопольна акція-бойкот купівлі горілки й тютюну, які були державним монополем. Протигольна і протинікотинна акція ввела в найширші маси українського народу політичну пропаганду проти польської окупаційної держави і серйозно підривала державний бюджет.

Шкільна акція, проведена в обороні українського шкільництва в 1933 році, мала великий політичний успіх політично-революційною мобілізацією українських мас. Українські діти і їхні батьки в несподівано широких розмірах стали в обороні рідної мови і школи проти польонізаційних заходів окупаційної влади.

Велику виховну роботу проводила ОУН в молодіжних товариствах «Пласт», «Сокіл», «Дуг» і в такій солідній організації, як «Просвіта», довголітнім секретарем Головної Управи якої і організатором освітніх курсів при читальнях цього Товариства був визначний діяч ОУН Микола Дужий, пізніший секретар Президії УГВР.

ОУН проводила і бойову діяльність проти польських колонізаторів і окупаційної влади. В 1930 році була проведена широка акція саботажу з масовими підпалами майна польських осадників, нищенням ліній зв'язку, нападами на поліційні станиці. ОУН застосовувала т. зв. екси, себто напади на поштові установи з метою здобуття грошей на організаційні потреби. В таких акціях траплялися і жертви: ОУН проводила заходи ушанування polegлих бойовиків, як Василя Біласа, Дмитра Данилишина, Володимира Старика, Юрка Березинського і вбитого поліцією першого Крайового Провідника, сотника Юліяна Головінського (1930 р.). На терор польських властей ОУН відповідала терористичними актами проти представників влади окупанта. В 1933 р. ОУН здійснила атентат у радянському консульстві у Львові, як бойовий протест проти голодомору в УСРС. Найголовнішою такою акцією був атентат на міністра внутрішніх справ Перацького у Варшаві в 1934 році, відповідального за т. зв. «пацифікацію» — криваве усмирення галицького селянства в 1930 році. У зв'язку з вбивством Перацького вирокон Варшавського процесу були засуджені до смертної кари Степан Бандера і Микола Лебідь (1936 р.) з заміною на довічне ув'язнення. Боротьба тривала і

після вбивства московсько-большевицьким агентом Судоплатовим полковника Євгена Коновальця в Роттердамі 23 травня 1938 р. На межі 1938–1939 років ОУН взяла активну участь у розбудові української держави на Закарпатті — Карпатської України. В штабі збройної сили Карпатської України — Карпатській Січі — працювали визначні діячі ОУН: Роман Шухевич, Михайло Колодзінський і Зенон Коссака. Два останні загинули від рук мадярських окупантів 19 березня 1939 року. Через пів року під ударами Німеччини розвалилася Польща. В окремих повітах ОУН створила бойвки, які в зударах з відступаючим польським військом на Миколаївщині, Жидачівщині, Самбірщині і Стрийщині запасалися зброєю, готуючись до боїв з новими окупантами, що у другій половині вересня 1939 року зайняли Західню Україну по Буг і Сян — московсько-большевицькими.

2

Після вбивства полковника Євгена Коновальця Провід Українських Націоналістів покликав на становище голови полковника Андрія Мельника, який після арешту польськими властями 1924 року за керівну участь в УВО і після відбуття терміну ув'язнення в роботі ОУН участі не брав. На Великому Зборі українських націоналістів у Римі в серпні 1939 р. прийнято новий «Устрій ОУН», опрацьований Миколою Сціборським, який перетворював ОУН на «елітарну» Організацію з вождівською системою, чого до смерті Коновальця не було. За новим устроєм Провід ОУН (ПУН) мав бути тільки дорадчим органом «вождя», який тепер оголошувався «вождем» української нації. ПУН у своїй політичній діяльності переорієнтувався на врахування інтересів Німеччини і тому заборонив був підтримувати боротьбу Карпатської Січі і вимагав вести «політику незацікавлення» в справах Карпатської України. Тут був початок конфлікту, який в 1940 р. завершився розпадом ОУН на дві організації. Діячі з Краю, звільнені війною з польських тюрем, на чолі зі Степаном Бандерою утворили 10 лютого 1940 р. Революційний Провід ОУН, який став на становищі рішучої і безкомпромісової визвольної політики і боротьби на основі виключно орієнтації на власні сили українського народу і всіх інших поневолених народів. Мельниківські діячі на еміграції у своїй діяльності зважали на інтенції німецької політики, пропагуючи потребу диктатури на опрацьованих Сціборським ідеях націократії. І навіть своїм привітом: «Вождеві слава!» уподібнювалися до гітлерівського зразка.

Поділ людей стався якісним. Крайова ОУН пішла за Бандерою, якого Другий Великий Збір в квітні 1941 року обрав провідником ОУН. В 1939–41 рр. під час першої московсько-большевицької окупації ЗУЗ ОУН застосувала тактику збройного підпілля. Ще за польської окупації ОУН (Василь Сидор) створила перші військові відділи на Волині в 1937 році «Вовки», а в 1939 році на Берестейщині повстанський курінь Грози «Поліське Лозове Козацтво». Під час большевицької окупації ОУН розгорнула партизанську акцію в різних районах Галичини і Волині. З героїв цього періоду назвемо Михайла Прусака — «Саву», який, оточений з дружиною Стефанією в селі Струсівська Слобідка на Теребовельщині 10 квітня 1941 р., дві доби оборонявся від зводу енкаведистів і по героїськи загинув, і Володимира Робітницького, Крайового провідника

ОУН на Волині, що провів понад 20 боїв і сутичок з енкаведистами і помер незабаром після відходу большевицької влади.

ОУН під керівництвом Степана Бандери підготувалася до неминучої німецько-совєтської війни. В грудні 1940 р. своїм «Маніфєстом» ОУН проголосила, що «тільки повний розвал московської імперії і шляхом Української Національної Революції та збройних повстань усіх поневолених народів здобудемо Українську Державу та визволимо поневолені Московю народи», і висунула свої кличі: «Свобода народам! Свобода людині!». З вибухом війни 22 червня 1941 р. Крайовий Провід змобілізував 10 тисяч повстанців, партизан, бойовиків, які вступили в бій з большевицькими військами. З німецькими військами на Львів наступали військові відділи Дружин Українських Націоналістів Романа Шухевича, у самому Львові вже оперували бойовики ОУН. Після здобуття Львова 30 червня 1941 р. ОУН під керівництвом Степана Бандери проголосила відновлення Української Держави і створила коаліційний уряд на чолі з Ярославом Стецьком і коаліційний передпарламент — Раду Сеньйорів, на чолі з д-ром Костем Левицьким, на зразок створеного напередодні війни у Кракові Українського Національного Комітету, що його очолював д-р Володимир Горбовий. На жаль, німецький уряд не зрозумів потреби великої хвилини і всупереч інтересам Німеччини виступив проти відновлення Української держави, чим поставив проти себе український народ. Після припинення діяльності українського Уряду і масових арештів, коли в німецькому ув'язненні опинилися і такі провідні діячі ОУН, як Степан Бандера, Ярослав Стецько і Володимир Горбовий, ОУН перейшла в підпілля і повела боротьбу проти нових окупантів — німецько-фашистських. Урядуючим провідником став Микола Лебедь, якого в травні 1943 р. замінило 3-членне Бюро Проводу ОУН на чолі з Романом Шухевичем. В 1942 році була створена Українська Повстанська Армія, яка повела двофронтову збройну боротьбу проти німецько-фашистських окупантів і проти совєтських партизанів як авангарду совєтської нової окупації. В процесі цієї боротьби в листопаді 1943 року було започатковане створення майбутнього Антибольшевицького Б'юро Народів на конференції на Волині, а в липні 1944 р. створено підпільний парламент — Українську Головну Визвольну Раду, і підпільний уряд України — Генеральний Секретаріат УГВР, головою якого обрано Романа Шухевича, головного командира УПА. Після відступу німецьких військ і повторного приходу московсько-большевицьких окупантів, ОУН і УПА продовжили боротьбу проти відвічного ворога України в ім'я оборони українського народу від фізичного і морального знищення та збереження і розширення революційної бази. В цій боротьбі загинули тисячі і тисячі повстанців і підпільників, 5 березня 1950 р. загинув Роман Шухевич-ген. Тарас Чупринка. 15 жовтня 1959 р. в Мюнхені большевицький агент убив Степана Бандеру, а останній бій збройного підпілля, про який знаємо, відбувся 14 квітня 1960 року біля Слав'ятина на Бережанщині. Деяка частина повстанців пробилася на Захід в 1947 році після кількох років збройної боротьби на Закерзонні проти польсько-большевицьких окупантів.

Десятки тисяч учасників визвольної боротьби опинилися в большевицьких концтаборах Сибіру, Казакстану і далекої Півночі, але і там вони продовжали боротьбу. На далекій Воркуті ув'язнений ще в 1940 році

провідний член ОУН Михайло Сорока створив Українську Визвольну Організацію і ОУН-Північ, в таборах діяли групи опору Івана Смереканця і Олександра Родинюка та інші на Воркуті. Група Ярослава Гасюка в Інті, на Воркуті Ігор Кічак з Ярославом Зваричем і Василем Палашовським видавали «Бюлетень українського політв'язня». Масові страйки 1953 і 1955 років розвалили всю концтабірну систему Гулагу, а в 1956 р. основна маса в'язнів була звільнена і повернулася в Україну. До історії ОУН належать великі повстання в таборах Норильська, Воркути, Магадану і Кінгіру.

Діяльність ОУН в Україні в 1960–80 роках проводилася специфічними методами глибокого підпілля при участі окремих членів ОУН, які сприяли праці всіх явних формацій, що утворювалися в Україні незалежно від влади і проводили корисну роботу для національного відродження, впливаючи на напрямки дій і на спосіб думання учасників. Закордонні частини ОУН надавали кадрам в Україні допомогу моральну і матеріальну, доставляючи потрібну літературу і розбудовуючи технічно-видавничу базу. На Заході ОУН добилася об'єднання всіх революційних самостійницьких сил в організаціях Світового Українського Визвольного Фронту. Четвертий Великий Збір ОУН обрав (1968 р.) Головою Проводу ОУН Ярослава Стецька, найближчого співробітника Степана Бандери.

На жаль, ще раніше, в 1954 році стався ще один розлам в Закордонних частинах ОУН. Агентура КГБ спромоглася увірватися у лінію зв'язу Краю з Закордоном. Від імени «Краю», «Проводу ОУН на Українських Землях» поставлена була вимога усунення Степана Бандери від керівництва. Двоє провідних членів — Лев Ребет і Зенон Матла, повірили фальшивий радіограмі і в результаті цієї хитро підступної гри КГБ ними була проголошена ще одна ОУН, т. зв. «ОУН за кордоном» («двійкарів», по двох засновниках). Тепер від останнього голови Проводу ОУН на УЗ Василя Кука знаємо, що його Провід такої радіограми не підписував і не вислав. ОУН з-під стягу Степана Бандери продовжувала свою діяльність і боротьбу після смерті Ярослава Стецька під керівництвом Василя Олеськіва, а від VIII Надзвичайного Великого Збору від липня 1991 року під проводом Ярослава Стецько. Теперішній Провід ОУН скеровує свою діяльність на удержання і розбудову великими жертвами здобутої Української Держави.

В березні 1992 року в Києві відбулася сликана Проводом ОУН Конференція Українських Націоналістів, а в жовтні 1992 року — Установчий з'їзд Конгресу Українських Націоналістів, скликаний за ініціативою Проводу ОУН. У днях 2–4 липня 1993 року в Києві відбувся у приміщенні Палацу «Україна» Перший Великий Збір Конгресу Українських Націоналістів. Створена Організація, подібна до Світового Українського Визвольного Фронту, яка намагається об'єднати навколо ОУН під стягом Степана Бандери всі самостійницькі патріотичні сили, для яких добро української нації є найбільшою цінністю. Головою новоствореного Конгресу Українських Націоналістів обрано Голову Проводу ОУН Ярослава Стецько. Перший Збір Конгресу Українських Націоналістів задекларував вихід на політичну арену націоналістичних сил з чіткою програмою розбудови національної Української Самостійної Соборної Держави, господарем якої буде український народ, що забезпечить усім громадянам України рівні права за умовами рівності обов'язків і пошанування законів України.

ЧИ БУЛА ОУН ТЕРОРИСТИЧНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ?

У дні 27 лютого 1994 року в Коломийському Народному Домі відбулася цікава зустріч народного депутата України письменника Романа Іваничука з шанувальниками його творчості. При цій нагоді Роман Іваничук, автор історичних романів, дозволив собі сказати, що «ОУН була терористичною організацією».

Що таке тероризм і чим займаються терористичні організації в світі, знаємо: вони захоплюють закладників з метою шантажу, підривають бомби в багатолюдних місцях, влаштовують диверсії на пасажирських літаках і пароплавах та справляють інші криваві акції, жертвами яких стають невинні люди. Чи ОУН колисьнебудь займалася такою злочинною діяльністю? Ніколи.

ОУН була створена як організація **революційна, ідеологічна і політично-військова**. Про етичні принципи ОУН свідчить її головний збівний документ — «44 правила життя українського націоналіста». ОУН виховувала молодь у «Пласті», «Соколах», «Лугах» і «Просвіті». Довголітнім секретарем Головної Управи Товариства «Просвіта» у Львові був визначний діяч ОУН Микола Дужий, згодом секретар Президії УГВР. Організатором освітніх курсів молоді при читальнях «Просвіти» був інший провідний член ОУН — Ярослав Старух, пізніше Крайовий Провідник ОУН Закарзоння «Стяг».

Чи вони були терористами? Чи терористами були полковник Михайло Колодзінський і автор «44-х правил життя» Зенон Коссак, що загинули в рядах Карпатської Січі в обороні Карпатської України?

Так, ОУН займалася і бойовою діяльністю, при чому знищувала найжорстокіших представників чужої влади та її агентів, організувала партизанську і повстанську боротьбу проти окупантів.

Але такою була і в далекому минулому боротьба українських козаків і гайдамаків проти займанців.

Чи ми називаємо їх «терористами»? Тільки поляки, турки і москалі називали Запорізьку Січ «розбійницьким гніздом».

На зустрічі виявилось, що Роман Іваничук не ознайомлений з обставинами провокаційного вбивства Сеника і Сіцборського в Житомирі 1941 року, організованого агентом НКВД Кіндратом Полуведьком. Та й в самій книжці «Благослови, душе моя, Господа» її автор назвав революційний прапор ОУН, який символізує нашу чорну землю, тобто Україну, і червону кров, проллється в її обороні, «чужим для нашого народу».

Добрий письменник Роман Іваничук, але про ОУН він знає в основному тільки з большевицьких джерел, а тоді б краще про неї не говорити і не писати.

Степан ЗАБРОВАРНИЙ

ПЕРЕМИШЛЬ І ПЕРЕМИСЬКА ЗЕМЛЯ НА ПРОТЯЗІ ВІКІВ

Вістки про початки Перемишля загубилися у темряві давніх віків. Існують неясні здогади і легенди про походження назви міста. Однією з таких легенд є записка в «Хроніці» Длугоша, що нібито засновником Перемишля в VII ст. був невідомий історикам польський князь Пшемислав. Ближчим правди є здогад про чеський родовід міста, про що засвідчують сама назва, як і археологічні пам'ятки цього періоду та якась форма незалежності від чеської держави. Безсумнівно, Перемишль був осередком котрогось зі слов'янських племен — білих хорватів, віслян, лендзян? Можливо, що тоді не було ще чіткого поділу на східні (руські) та західні (лехіцькі) племена.

Першу історичну згадку про Перемишль містить «Повість Временних Літ»: «Року 6489» (тобто 981). Пішов Володимир до ляхів і зайняв гради їх Перемишль і Червень та інші гради, які і донині є під Руссю». Ця літописна записка до сьогоденішнього дня збуджує гарячі дискусії та контроверсії між істориками. Не заглиблюючись у ці суперечні погляди, слід визнати, що описаний факт пов'язаний з процесом політичного об'єднання східно-слов'янських племен в єдину державу — Київській Русі, та укріплюванням її кордонів. У 1018 р., повертаючись з походу на Київ, Болеслав Хоробрий приєднав Червенські городи до своєї держави, але вже в 1031 р. Ярослав Мудрий повернув їх собі.

Ще раз, на короткий час, Перемишль здобув Болеслав II Сміливий 1071 р., та невдовзі змушений був відступити «у свою землю».

Між 1084 і 1087 роком Перемишль стає столицею удільного Перемиського князівства, якого територія збігалася приблизно з територією пізнішої Перемиської землі (включно з Сяніцькою). Першим князем був найстарший син Ростислава Володимировича (внука Ярослава Мудрого) Рюрик. Після смерті Рюрика (1092) на перемиському престолі сів його брат Володар, який значно зміцнив потужність Перемиського князівства. Разом зі своїм братом Васильком зводив він багато боїв з угорцями, поляками та іншими руськими князями. В 1099 р. з'єднані русько-половецькі війська розгромили під Перемишлем велику угорську армію, очолювану королем Коломаном. Престиж Перемишля та авторитет його князя ще більше зріс після того, як він 1104 року віддав свою дочку за візантійського царевича Олексія, а другу — в 1113 р. за сина Володимира Мономаха — Романа. В 1122 р., за свідченням Длугоша, Володар був захоплений у засідці поляками і вивезений до Кракова, а опісля викуплений Васильком. Помер 1124 року і був похоронений у збудованій за нього церкві св. Івана на Замковій горі.

Після смерти Володаря Перемиське князівство успадкував його старший син Ростислав, а молодший Володимирко сів у Звенигороді. Між обома синами виникли непорозуміння — переговори у Щирці не

дали бажаних наслідків, без успіху завершилася й облога Звенигорода Ростиславом. Незабаром Ростислав помер (1126), а Перемиським князівством заволодів Володимирко. В 1134 р. переніс він свою столицю до Галича, а в 1141 р. об'єднав усі галицькі князівства в одне Галицьке князівство. З того часу Перемиська земля входила в склад Галицького (від кінця XII ст. Галицько-Волинського) князівства, хоч інколи називали її князівством і в деяких роках мали своїх окремих князів: Святослава Ігоревича (1210–1212) і Олександра Всеволодовича (1231).

Довгий час на території Перемиської землі велася безупинна боротьба між удільними руськими князями, в яку встраляли то польські, то угорські війська. Деструктивну позицію проявляла боярська верхівка (угорська партія), яка особливо поборювала Романовичів — Данила і Василька. Лідери руського боярства — галицький Доброслав Суддич та перемиський Григорій Васильович розпоряджалися, не слухаючи князя, «і була смута велика в землі і грабіж од них». У 1242 р. князь Данило вирядив на Перемишль свого дворського Андрія проти Константина, висланого там Ростиславом Михайловичем для підтримання боярської партії та єпископа, які чинили заколот. Константин рятувався втечею, а світська і церковна верхівка були приборкані, верховоди ув'язнені. Між ними ув'язнений був і славетний співець Митуса, що не хотів колись із гордості служити Данилові. Остаточну перемогу над Ростиславом та численними польсько-угорськими військами Данило і Василько здобули у великій битві під Ярославом 17 серпня 1245 р.

Перемишль не був єдиним укріпленим містом у Перемиському князівстві. Крім нього існували городища в Сяноці, Ряшеві, Переворську, Ярославі, Любачеві, Вишні, Мостищах, Самборі. Згадуються вони в літописах значно пізніше, але існували вже раніше. Наприклад, перша згадка про Ряшів поміщена щойно в грамоті Казимира Великого з 1354 р., якою дарує він Янові Пакославу «Ряшів і всю волость ряшівську в руській землі положену». За часів Льва Даниловича, в 1320 р. Перемишль одержав магдебурзьке право і таке ж право надав 1334 року Юрій II місту Сяноку. Перемишль, який лежав на перехресті торговельних доріг, був не тільки політичним, але й економічним осередком, що сприяло розвиткові матеріальної та духової культури. Тут збудовано першу кам'яну церкву і княжий палац. При обох спорудах працювали знамениті майстри, що прикрашали їх мозаїкою, фресками, різьбами. Тут у церквах переписувано Євангелія і Життя святих, тут укладений був Перемиський літопис, якого слід виявлено в «Хроніці» Длугоша. Розвивалася і музична культура, чого свідченням був «словутий співець» Митуса.

Після смерті останнього галицько-волинського князя Юрія II Тройденевича, нащадка мазовецьких князів, Галичину з Перемишлем зайняв 1340 р. польський король Казимир Великий. Проти короля виступили місцеві бояри з Дмитром Дядьком і татари, що змусило короля відступити. Незабаром, однак, уклав він з Дядьком договір, а в 1349 р. остаточно приєднав цілу Галичину до Польського королівства. Тільки після його смерті (1370) Галичина перейшла під панування угорських королів і якийсь час (1372–1378) васальним володарем був тут Владислав Опольчик. У 1387 р. королева Ядвіґа знову приєднала Перемишль і Галичину до Польщі, уміцнюючи своє панування грамотою, виданою в Ярославі.

Два роки пізніше, в 1389 р., Ягайло надає Перемишлеві магдебурзьке право, поширюючи його привілеї та територію. Одночасно відбувається конфіскація володінь руських бояр і Православної Церкви, які переходили до рук польської шляхти і Римо-Католицького костела. В 1412 р. Ягайло подарував римо-католикам престольну церкву св. Івана на катедральний храм. Православні змушені були користуватися церквою Успіння Пресвятої Богородиці на Вовчу. Для захисту своїх інтересів православні почали організовувати братства. Прототипом такого братства в Перемишлі були «опікуни церкви св. Івана», згадувані в документах з 1447 і 1452 рр. В 1596 р. на Церковному соборі в Бересті перемиський єпископ Михайло Копистинський станув на боці князя Острозького і не приступив до Унії. Щойно після його смерті (1620) митрополит Іпатій Потій вислав до Перемишля унійного єпископа Атанасія Крупецького. З того часу до 1691 р. в Перемишлі були одночасно два руські єпископи — православний і унійний.

Перемиська земля часто терпіла від татарських нападів. У 1498 р. була пограбована турецько-молдавськими військами. З турками і татарами успішно воював уродженець Перемиської землі, козацький гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. Перемиська земля видала таких відомих людей, як Юрій Дрогобич — вчений, д-р медицини, Захарій Копистенський — автор «Палінодії» та ймовірно Іов Борецький. З XV ст. славилася Перемиська малярська школа (Владика, Гайль, Дробиш, Матвій, Яків й інші).

В 1648 р., під час повстання Богдана Хмельницького, відділ козаків, очолюваний полковником Капустою, облягав Перемишль і спустошив Перемиську землю. На відсіч місту прибув Корнякт з Журавиці зі своїм відділом війська. Та козаки зняли облогу ще й тому, що головні війська гетьмана повертали вже з-під Замостя. В часах шведських воєн, в 1656 р. Перемишль облягав ген. Дуґлас, але відступив від облоги. Рік пізніше отаборився під Перемишлем семигородський князь Григорій II Ракочій, але за окуп не входив до міста. В 1672 р. в боротьбі з татарами, що були тоді союзниками козаків, відзначився латинський монах о. Кристин Шиковський. Ще раз появилися під Перемишлем козаки у складі російських військ 1726 року.

В 1772 р., внаслідок першого поділу Польщі, Перемишль разом з Галичиною увійшов у склад австрійської монархії. Галичина була поділена на 18 округів, а Перемишль був столицею одного з них. У 1778 р. місто продано графові І. Цетнерові, але вже 1789 року знову отримало статус вільного королівського міста. За австрійських часів Перемишль стає важливим осередком оживлення культурно-освітнього життя та розвитку українського національного руху. Перемиська єпархія під проводом єпископа Максиміліана Рилла (1779–1794), засновника Духовної семінарії, проявила багато ініціативи в піднесенні освіти серед широких мас населення, значно випереджаючи львівську єпархію. Ще більший поштовх надав цьому перемиський крилошанин о. Іван Могильницький, підтримуваний спершу єпископом Михайлом Левицьким, а пізніше єпископом Іваном Снігурським. У 1816 р. засновано в Перемишлі Товариство священників греко-католицького обряду, в 1818 р. Дяковчительський інститут, у 1828 р. почав діяти катедральний хор, а при ньому музична школа. Рік пізніше

відкрито єпископську друкарню, в якій видавалися українські книжки. В Перемишлі діяв тоді цілий ряд відомих письменників-просвітителів, як Іван Лаврівський, Іван Левицький, Йосиф Лозинський, Павло Леонтович.

Важливу роль відіграв Перемишль у галицькій «Весні народів» 1848 р. Перемиський єпископ Григорій Яхимович очолив Головну Руську Раду. В Сяноці надруковано брошуру Василя Подолинського «Слово перестороги». В Перемишлі почав діяти аматорський театр музично-драматичного профілю, який ставив переважно побутові оперети, а музику до них komponував бувший співак катедрального хору о. Михайло Вербицький. Тут, на Перемищині, народилася написана ним мелодія українського гімну «Ще не вмерла Україна», хоч вже дещо пізніше, в 60-х роках. Під впливом Вербицького та Лаврівського розвинувся музичний талант уродженця Перемищини й учня Перемиської гімназії Анатолія Вахнянина. Від 1850 р. починає виходити в Перемишлі щорічний альманах «Перемишлянин», редагований Антоном Добрянським.

Від появи «Руської Бесіди» у Львові (1864) починається прискорений розвиток українських культурно-освітніх, економічних і політичних інститутів також по інших містах. Перемиська «Руська Бесіда» була створена в 1869 р. У 1888 р. створюються українські кляси в Перемиській гімназії, а вже в 1895 р. починає свою діяльність окрема українська гімназія. Великі заслуги для Перемишля поклав її перший директор Григорій Цеглинський. В 1891 р. у Перемишлі засновується філія Товариства «Просвіта» і перші сільські читальні. В 1894 р. створено в Перемишлі Кредитове Товариство «Віра», а в 1905 р. «Руську Щадницю». Вже в 1888 р. заходами Г. Цеглинського та Теофіля Кормоша організовано бурсу для учнів гімназії. З почину, створеної в 1900 р. філії Українського Педагогічного Товариства, в 1905 р. засновано Гімназійний інститут для хлопців. Черговою допомогою для учнів було організоване товариство «Дешева кухня». В 1903 р. почав свою діяльність Руський інститут для дівчат. В 1904 р. посвячено «Народний Дім». Мали в Перемишлі свої філії всі важливіші українські організації в Галичині.

Важливу роль Перемишль, як твердиня, відіграв у Першій світовій війні. Його облога (17.IX.-8.X.1914 р. і 8.XI.1914-22.III.1915 р.) закінчилася повною капітуляцією австрійської залоги. Після розпаду Австрії правобережний Перемишль опинився в українських руках, та вже 12 листопада 1918 р. його опанували польські війська. В українських військових формаціях відзначилося багато перемишлян, зокрема: Роман Купчинський, Дмитро Паліїв, Теодор Черник, Роман Дашкевич і багато інших. В бою під Крутами полягли двоє учнів Перемиської гімназії: Григорій Пипський та Іван Сорокевич.

В 1919-1939 роках продовжувалася тенденція дальшого розвитку українського політичного, економічного й культурно-освітнього життя, мимо перешкод, які ставила влада. Виходив тижневик «Український голос», потім «Бескид» і «Український Бескид», календарі «Криниця», спортивний тижневик «Змаг», двотижневик «Прорив». Діяли культурні установи: «Просвіта», «Рідна Школа», Союз Українок, Драматичне товариство ім. Лесі Українки, Товариство Викладів ім. П. Могили, Міщанське Братство, Музично-співацьке Товариство «Боян», Ремісничє Товариство

«Зоря», Марійне Товариство Пань, Музей «Стривігор», «Українська бесіда», «Пласт» (до 1930 р.), а пізніше туристично-краєзнавче товариство «Плай», спортивні товариства «Сянова чайка», «Беркут» і «Сян» та інші. Продовжували свою діяльність дві початкові школи і дві гімназії (чоловіча і жіноча). Музичний інститут ім. М. Лисенка, Дяківський інститут, Фахова доповнююча школа і Кравецькі верстати.

З економічних установ слід назвати: Окружний Союз Українських Кооперативів, «Маслосоюз», «Народна Торгівля», Український Банк «Віра», «Українська Щадниця», «Міщанська Каса», «Народний Базар».

Послами до польського Сейму були Володимир Загайкевич і Володимир Зубрицький. Окружним провідником підпільної ОУН був Дмитро Микита, в'язень Берези Картузької. В Перемишлі працювали такі визначні письменники, як Уляна Кравченко, Василь Пачовський, Петро Карманський, Орест Авдікович, Осип Турянський, Денис Лук'янович і Василь Щурат. Тут жили художники Олена і Ольга Кульчицькі та Теофіл Копистинський. З Перемишлем пов'язані композитори і музики: Станіслав Людкевич, Модест Менцінський, Віктор Матюк.

15.IX.1939 р. до Перемишля увійшли німецькі війська, а 28.IX. був встановлений кордон на Сяні. Правобережний Перемишль увійшов у склад УССР, а лівобережний був окупований німцями. 22.VI.1941 р. почалася німецько-совєтська війна і 28.VI. також правобережний Перемишль знайшовся в руках німців. Після трьох років війни, 27.VII.1944 р. до Перемишля знов увійшли відділи Червоної Армії. Почалося організування польської народної влади, а одночасно йшла підготовка до переселення українців на Україну. На території Перемищини діяли українське і польське підпілля, а то й звичайні банди, які грабували, нищили і вбивали. Найбільш потерпіли на Перемищині такі села: Павлокома, Малковичі, Піскоровичі, а по суті немає села, де б когось не вбито. Особливо потерпіло греко-католицьке духовенство. Оскільки охочих переселитись було обмаль, від 1.IX.1945 р. почалося жорстоке примусове виселювання з участю війська. З Перемиського повіту на Україну виселено 64,831 чоловік. Ті, що лишилися, зазнали страхіть акції «Вісла». З початком «відлиги» почалося й відновлювання українського життя в Перемишлі. В 1956 р. засновано УСКТ. На Різдво Христове 7.I.1956 р. в Перемишлі, в церкві на Болоню почалися греко-католицькі Богослужіння. В 1957 р. відкрито І українську клясу в Ліцеї ім. Словацького, та ці кляси проіснували тільки до 1963/64 р. 1990 р. створюється ОУП, а побіч нього Товариство «Народний дім». 10.VI.1990 р. перемишляни організують перший після війни похід на стрілецькі могили в Пикуличах. 16.I.1991 р. відновлюється Перемиська єпархія, яку очолює єпископ Іван Мартиняк. 1.IX. цього ж року відновлює свою діяльність Початкова школа ім. Маркіяна Шашкевича. На черзі відкриття Ліцею та Духовної семінарії.

Далеко не все тут сказано, а історія записує вже нові сторінки.

(За «Нашим Словом» ч. 26, 1994)

Григор. о^е С.

1722-1794

Григорій Савич Сковорода
письменник, поет, драматург, філософ

Іван Котляревський

1769-1838

Іван Котляревський
визначний поет і драматург

Сергій ГРАБОВСЬКИЙ

У ПОЛОНІ ІДЕОЛОГІЧНИХ ДОГМ

Як відомо, нещодавно Президент, Прем'єр-міністр і Голова Верховної Ради України підписали спільну Заяву про основні напрямки узгодженої політики законодавчої і виконавчої влади в наступний період. Серед положень, які стосуються шляхів виходу з кризи, необхідності дотримання конституційних засад життя держави, розвитку рівноправних стосунків із різними країнами світу, впадають в око декілька тверджень, які вочевидь вирізняються з-поміж інших своєю ідеологічною тональністю.

Доцільно навести ці твердження цілком. Ось вони: «Ми усвідомлюємо необхідність зміцнення рівноправних економічних і політичних зв'язків із різними країнами світу, особливо з Росією, Білоруссю та іншими країнами на території колишнього Радянського Союзу, збереження традицій дружби між їх народами. Вважаємо за свій обов'язок забезпечити необхідну підготовку до спільного святкування 50-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.».

Поставимо запитання: чому пріоритет у зміцненні економічних та політичних зв'язків надається саме колишнім союзним республікам, а не сусідам України, з якими у неї є безліч спільних інтересів? Чому, наприклад, Таджикистан чи Вірменія для України мають бути в економічному (тим більше — політичному) розвитку попереду Польщі чи Угорщини? І культурно, і географічно, і суто економічно з другими Україну єднає значно більше, ніж з першими. До речі, і українців у європейських державах — сусідах України живе значно більше, ніж у тих-таки Таджикистані чи Вірменії. Отож, пріоритетний розвиток взаємин із більшістю країн на території экс-СРСР завдав би значної шкоди Україні із суто прагматичних міркувань, передусім економічних. А про збереження яких «традицій дружби між народами» йдеться? Чи не тих, які онаочили себе в кривавих війнах на Кавказі, у Середній Азії та на Придністров'ї? Чи тих, які втілювалися в депортацію народів, тотальну русифікацію і насаджуваний владою антисемітизм? І взагалі, яка дружба між народами можлива в тоталітарному суспільстві?

Проте ці запитання, очевидно, навіть не поставали перед провідною трійкою державних мужів України, коли вони підписували підготовлений апаратом документ. Ба більше: лідери України з незворушністю вживають вирази «радянський народ» та «Велика Вітчизняна війна», перший — впроваджений суслівським ідеологічним апаратом, другий — особисто «товаришем» Сталіном. «Радянський народ» — це всім зрозумілий синонім зденаціоналізованого, ідеологічно обробленого й уніфікованого населення СРСР, яке під проводом КПСС рухається до світлих висот комунізму. «Велика Вітчизняна війна» — термін, який вигадав Сталін, аби прикрити недолугість своєї політики стосовно нацистської Німеччини, яка у 1941 році спричинилася до страшливої катастрофи Червоної армії, отже, до необхідності закликати широкі маси людей на боротьбу проти нацистських окупантів. Немає необхідності, очевидно, зайвий раз нагадувати, якими страшними лихами

обернулася «вітчизняна війна» для України та що останній рік цієї війни був, по суті, загарбницьким походом сталінського війська по Європі.

Проте, очевидно, над усім оцим нинішні «отці нації» в Києві не задумувалися. Чи, якщо і задумувалися, то над ними взяли гору ідеологічні стереотипи сталінсько-брежнєвських часів. Отож мимоволі складається враження, що не колишній Президент, а саме нинішній був свого часу завідувачем ідеологічного відділу ЦК Компартії України.

(Зі сторінок «Вістей з України» з 28 липня — 3 серпня 1994 р.)

Григорій ЯКИМОВА

член Національної наукової бібліотеки ЛДУ

ВЕЧІР, ПРИСВЯЧЕНИЙ ПАМ'ЯТІ О. ОЛЬЖИЧА

*«Держави не творяться в будучині,
Держави будують у минулі».*

30 років від дня загибелі поета, ученого, революціонера Олега Ольжича відзначено в Національній бібліотеці Львівського університету ім. Ів. Франка. «Святі вечори починають нас на добрі почини і сердечну вшановність людям, які віддали життя за нашу землю. Один із таких людей — Олег Ольжич», — наголосив директор бібліотеки М. Болюк, відкриваючи виступ. Від учасників вечора було живих квітів до меморіальної таблиці, присвяченої Ольжичу, покладав головний бібліограф бібліотеки М. Гордій. Багато добрих і теплих слів сказав на вечорі про Ольжича та його батька О. Олеса, які все своє життя присвятили своїм народам. Про життя і творчість поета розповіли голова правління Фонду ім. Ольжича, член-кор. АН України К. Товстух, доцент Т. Салига та аспірант Львівського університету М. Лубківський. Зі спогадами про ті часи виступила голова Української Національної Асамблеї Ю. Шухевич, директор Фонду ім. «Сейор-Світло» О. Ісаквич, ректор Медичного інституту М. Павловський та заслужений лікар України І. Сидор із Волині.

На святі виступили письменники Р. Федорів і Р. Братунь, а поет Р. Качурівський прочитав свої вірші.

Присутні отримали задоволення від виступів акторів Львівського театру ім. М. Заньковецької Р. Біля, Л. Остринської, О. Приймич, які прочитали вірші Олега Ольжича, та солистів Театру опери та балету ім. Ів. Франка народного артиста України В. Іваненка, В. Ковтуна, заслуженого артиста України С. Степана.

На фоні солони театру не загубилися і виступи камерної оркестри Музичного ім. С. Людкевича під керівництвом заслуженого працівника культури України О. Козака, ансамблю «Врели» під орудою М. Прохасевича, які виконали пісні УПА. Найбільше аплодису та доброзичливих усмішок «збрали» юні майстри вокальної школи інтернату ім. С. Крушельницької бандуристи Н. Ковальова, скрипаль О. Болюк та хор унів. молодих слів під керівництвом І. Кушніра, які завершили вечір виконанням Співки України відомого вокального ансамблю.

На вечорі відбувалися книжкові виставки «О. Ольжич — поет, учений, революціонер», «УПА — символічний Націоналізм» та «Діалог ОУН — УПА».

Едіт БОГАЦЬКА

ВАЖЛИВІШІ ПИТАННЯ НАУКИ І ОСВІТИ В УКРАЇНІ

*Лінії зв'язку в Україні в «обіймах»
посовєтських ринкових відносин*

(УЦС) Насамкінець липня в Міністерстві зв'язку України відбулася прес-конференція, в якій взяв участь міністр Олег Проживальський і відповідалі працівники міністерства, в тому числі й начальник Управління стратегії і розвитку електричного зв'язку та науково-технічної політики міністерства Олександр Головатенко. Після його розповіді про стан справ у галузі виникла дивна асоціація: здалося, що український електричний зв'язок, наче корабель Одисея, має пропливти між Сциллою й Харібдою: з одного боку, для того, щоб інтегруватися в світову спільноту, необхідно впроваджувати нові методи передачі інформації, а з другого — старі аналогові телефонні мережі неможливо оснастити сучасним цифровим обладнанням. До того ж, український зв'язок хронічно хворий на недостатню кількість телефонних номерів. Останнє стосується не лише села, яке завжди упосліджувалося совєтською владою, але й великих міст, і столиці в тому числі. При чому телефонні проблеми виникають і на нових житлових масивах, з їхнім великим скупченням людей, і в старих районах, де нині нуртує бізнесове життя: тут з'являються нові бюро, фірми, фірмочки, і кожній потрібен зв'язок — телефон, факс, модем. І хоча все це коштує досить дорого, молоді підприємці вимушені платити, бо іншого виходу не мають. Занадто високі ціни, зрозуміло, не прикрашають український зв'язок, але що поробиш: держава коштів на розвиток галузі майже не дає, а імпордне обладнання можна придбати лише за ВКВ. Але, попри економічно-фінансові негаразди, вирішувати проблеми необхідно, і саме для цього в міністерстві створено комплексну програму розвитку галузі, яка накреслює стратегічні шляхи розбудови національної системи зв'язку.

Згідно з міністерською концепцією, великі міжміські телефонні магістралі будуть комплектуватися закордонним обладнанням, а в містах і селах використовуватиметься обладнання вітчизняного виробництва. Щоб його розробити й виготовити, Україна має достатні промислові потужності і науковий та інженерно-технічний потенціал. Вітчизняне обладнання буде трохи дешевшим за імпордне, а крім того, це дасть можливість створити додаткові робочі місця.

З пропозиціями стосовно постачання телефонного обладнання в Україну звертається багато закордонних виробників, у тому числі й російських. Міністерство зв'язку не обмежує їхню присутність у країні, а щоб не купити «кота в мішку», створено систему сертифікації: тобто міністерство видає сертифікат лише після того, як запропоноване обладнання буде випробуване в одному з українських наукових центрів.

На щастя, в Україні зберігся досить потужний науковий потенціал, сконцентрований в основному в трьох інститутах: це УНДІЗ (Український науково-дослідний інститут зв'язку) в Києві, ОНДІЗ в Одесі, який спеціалізується на сільських телефонних мережах, і нещодавно створений Український науково-дослідний інститут радіо й телебачення (УНДРТ). Тут зосереджена потужна школа радійних спеціалістів, серед яких є вчені зі світовим ім'ям.

Це, так би мовити, галузева наука, яка вирішує утилітарні, прикладні питання, що стосуються експлуатації систем зв'язку, але, вважає Олександр Головатенко, якщо держава хоче розвивати таку серйозну галузь народного господарства, як зв'язок, інформатика, обмін інформацією, вона повинна розвивати фундаментальну науку, що потребує глибоких теоретичних досліджень — математичних, фізичних тощо, — незалежно від того, чи закордонне обладнання використовується, а чи вітчизняне. За советських часів у системі Академії Наук України інститутів зв'язку не було. Фундаментальні дослідження з цієї галузі науки здійснювалися в Росії. Нині є спроби створити щось подібне і в українській державі, але про результати говорити покищо рано.

За часів СРСР виробництво телефонного обладнання було глибоко кооперованим: в Україні виготовляли лише окремі бляшки та вузли, а готові вироби складали на російських підприємствах. І коли після розвалу СРСР українські заводи залишилися сам-на-сам, виявилось, що технічної документації на це обладнання немає, а росіяни вимагають за неї гроші. І держава, щоб придбати необхідні креслення, мусіла платити. Сьогодні стає проблема подальшого супроводження цієї документації, адже апаратура старіє, її треба модернізувати. Росіяни вкладають гроші в розробку нової документації, і Україна знову мусить платити. Тому, якщо молода держава хоче розробляти й виготовляти власне обладнання, необхідно вкладати гроші в розвиток науки, в тому числі й фундаментальної, створювати нові інститути, конструкторські бюро тощо.

Науково-дослідні інститути питання виробництва обладнання не вирішують — вони лише створюють проєкти його використання. А виробництво обладнання — це завдання великої промисловости, тієї, котра в Україні підпорядкована Мінмашпрому. Для конверсії військово-промислового комплексу й створення промисловости зв'язку Кабінет Міністрів надав цьому міністерству відповідні фінанси. Проте тут постають нові складнощі. Велика промисловість рентабельною буде лише тоді, коли її продукція матиме ринки збуту. Але якщо Україні необхідно, приміром, сто комплектів високошвидкісних волоконно-оптичних магістралей, а світові ринки збуту вже насичені пропозиціями інших виробників, то навіщо вкладати мільярди карбованців у створення власної індустрії? Тобто ці питання не просто складні, це вже, можна сказати, філософські питання. Не маючи обладнання, не маючи змоги вкласти гроші в його створення, розумніше купувати його за кордоном. Це, мабуть, найбільш швидкий шлях задоволення потреб, адже найактуальніше завдання полягає в тому, щоб українська економіка вийшла з інформаційного голоду вже сьогодні.

Нині в системі зв'язку України налічується понад 200 тисяч персоналу. Така кількість працюючих пов'язана з великими затратами ручної

праці, адже українські телефонні мережі створені ще в 50 — 70-х роках і з тих пір практично не модернізувалися. Тут безліч застарілого обладнання. І це є великою бідою і споживачів, і міністерства. Проте, зауважує Олександр Головатенко, змін на краще найближчим часом не передбачається — старе обладнання буде «скрипіти» ще досить довго, тому що всі наявні кошти, в тому числі й амортизаційні відрахування, «з'їдає» незадоволений попит на нові телефонні абонементи.

Жару у вогонь додає ще й такий момент: коли стає в експлуатацію нова АТС, «новоспечений» абонент за свій телефон сплачує досить велику суму (приміром, у Києві кожен новий номер на цифрових АТС коштує 300 доларів). А при модернізації або заміні старої станції, плату з користувача не візьмеш — тобто нову АТС ставлять в діючу мережу, як кажуть, задарма.

Якби економічні механізми в галузі діяли нормально й відбувалося накопичення амортизаційних коштів, кожних 10—15 років відбувалася б реновація обладнання. Так робиться всюди в світі. Але це нехитре правило перманентно порушувалося ще за часів СРСР: тоді це робилося за вказівками партійних босів, а тепер зв'язківців жене «дикий ринок» та інфляція. Тобто зараз це дуже складна проблема — яким чином модернізувати старі телефонні мережі. Але зрозуміло: щоб відбувалися зміни на краще, потрібно, перш за все, змінити економічні механізми.

Зв'язок для людини — життєвоважлива потреба: хочеш-не-хочеш, а мусиш його мати. І потрібен він сучасний, якісний, швидкий. Тому, незважаючи на складнощі економічного сьогодення і маючи на увазі, що в умовах ринку зв'язківці зацікавлені в споживачах, підприємства зв'язку активно працюють, щоб отримати додатковий прибуток. Одним з джерел майбутнього процвітання є волоконно-оптичний зв'язок, у світову систему якого Україна увійде на початку 1996 року. За допомогою волоконно-оптичного кабелю, що проляже дном Чорного моря від Одеси до Істамбула, а далі — до міжнародного центру транзитних зв'язків у Палермо, Україна приєднається до світової волоконно-оптичної системи. Цей зв'язок не лише більш швидкісний і якісний, але й дешевший, ніж супутниковий. Уже підраховано, який ресурс часу волоконно-оптичних ліній повинна закупити Україна, щоб кожна людина, яка має потребу, а також відповідні гроші, з'єдналася, як кажуть зв'язківці, телефонним трафіком з будь-якою точкою Земної кулі.

Енциклопедичні довідники з проблем етнонаціональних відносин

Наприкінці 1993 року в Києві було видано енциклопедичний довідник «Етнонаціональний розвиток України» (терміни, визначення, персоналії). Українська громадськість відреагувала на цю подію досить активно і в переважній більшості позитивно: понад 15 рецензій у науковій літературі й засобах масової інформації можуть бути сприйняті як доказ його необхідності та своєчасності.

І дійсно, у книзі обсягом в 60 друкованих аркушів (або 800 сторінок), сконцентровано основні терміни й поняття, що стосуються дражливої для України (а разом і для всієї співдружності повоєнних держав)

теми — міжнаціональних, міжетнічних відносин, етнонаціональної політики тощо. У советській літературі переважна більшість цих понять взагалі не зустрічалися, а багатьом надавалося тенденційне тлумачення.

Як розповів відповідальний редактор видання і керівник авторського колективу доктор філософських наук професор Юрій Ремаренко, українська інтелектуальна еліта вже давно зіткнулася з тим, що науковій літературі з проблем національних відносин, або, як їх називають на Заході, з етнічних відносин, обмалю, і це спонукало групу науковців (в основному академічних установ і навчальних закладів, яких об'єднав Інститут держави й права НАН України) взятися до роботи і визначити, що в цій царині існувало раніше; чи важлива ця проблема стосовно титульної нації, тобто для українства в цілому, і для тих етнічних меншин, що мешкають в Україні; а може, все це вже відійшло у небуття? І безліч інших запитань. Приміром, як визначити статус українського народу в українській державі? Як побудувати проблему співвідношення особи й нації? Як пов'язати права нації з правами особи? Адже останнім часом ряд авторів і практиків збилися на тому, що може бути або право нації, або право особи, і між ними не існує взаєморозуміння й взаємопоєднання.

Потрібно було відповісти на запитання, що являє собою етнос взагалі. Що собою являє нація: чи це спільність, час якої вже минув, чи національна форма життя ще має свої життєдайні сили і може жити суспільство? Тобто наскрізна ідея була така: як перетворити етнонаціональний фактор в одне з джерел розвитку незалежної держави?

З цієї точки зору такий підхід — етнологічний, націологічний і, звичайно, етнополітичний, — а також намагання віднайти об'єктивний підхід в усьому комплексі питань, змусили подивитися на це різномайття національного розвитку під іншим кутом зору, а саме, через термінологічне, понятійне визначення цих речей.

Було здійснено велику підготовчу роботу, яка потребувала перегляду старих уявлень на клясичну марксистсько-ленінську теорію злиття й розквіт націй, бо принцип життєдайності національного фактору в розвитку суспільства не вписується в прокрустове ложе цієї теорії.

Було залучено доробок українських вчених-теоретиків М. Грушевського, М. Драгоманова, В. Липинського, В. Старосольського і інших. І коли розібралися з їхніми поглядами на націю і етнос, визначили їхнє ставлення до української нації і до представників інших націй, виявилось, що багато чого може бути з успіхом використано й тепер.

З іншого боку, було залучено доробки західного суспільствознавства: використано статті З. Бжезінського, Б. Гаврилишина, М. Гроха, Г. Кісінжера тощо. Уперше з української довідникової літератури можна дізнатися про концепцію нової етнічності Гельнера; про його твердження, що етнічність дає життєдайний поштовх для розвитку влади і є силою, з якою не можна не рахуватися; піднімаються проблеми етнічної еліти, етнічної влади, дається ув'язка їх з процесом модернізації суспільства. Тут з'являється багато несподіваних речей: скажімо, етнічний бізнес; етновлада; етнократія; ряд проблем, які безпосередньо торкаються промислового й виробничого розвитку тієї чи іншої країни. Особливо це важливо для України, тому що в такому ракурсі проблеми політичної та етнічної еліти

взагалі не розглядалася. Але ж в Україні, зокрема серед єврейського, вірменського населення, вже з'явилася етнічна еліта, що вимагає забезпечення не лише культурних потреб, але ставить питання про реальну участь у реальній владі. Як забезпечити все це? У яких співвідношеннях? Це далеко не зайві питання.

Довідник видруковано накладом у 1000 примірників. Зрозуміло, що така кількість задовільнити попит не може, і в багатьох рецензіях йшла мова про необхідність передруку більшим накладом. Надійшли відповідні пропозиції від видавництва.

І авторський колектив опинився перед дилемою: повертатися назад, до роботи, яка вже зроблена? Чи подивитися на етнонаціональну проблематику в іншому аспекті: під кутом зору **етнодержавознавства**, тим більше, що ряд науковців вже працювали в цьому напрямку. Основна ідея етнодержавознавства: як нація чи етнос почувається в стосунках із державою? Це стара проблема, яка хвилювала майже всіх фахівців — і політологів, і етнополітологів. Існує вислів, що нація не вписується в державу подібно до того, як коло не вписується в квадрат. І завдання полягало в тому, щоб, якщо не вписати, то принаймні **визначитися** із взаєминами між етносом, нацією і державою: чи держава сприяє етнонаціональному розвитку; чи нація, етнос, зі свого боку, стимулює державотворення. І яким чином? І тут уже вихід на проблему однонаціональної, національної держави тощо.

Цей довідник отримав робочу назву «Мала енциклопедія державознавства». Передбачається, що його обсяг складатиме приблизно 80 друкованих аркушів. Було розроблено глосарій, тобто словник (з наголосом на першому складі), в якому визначили основні терміни й поняття, що мають бути розкриті в енциклопедії, і відповідно до нього замовляли авторам статті. А перед тим ще раз було проглянуто американські, англійські, німецькі, вітчизняні академічні словники, все, що в світі видавалося з цієї проблематики.

Оскільки з вченими діаспори зв'язатися непросто, було використано їхні публікації. Скажімо, з публікацій Лисяка-Рудницького взято поняття **нації**, тлумачення терміну «**націостворення українців**»; «**модерне становлення української нації**»; різні течії, які він розглядав: **лібералізм**, **консерватизм** і **націоналізм**; **генезу**, **ідеологію**, **устроєву концепцію українського націоналізму** та інші. Використані публікації Джоржа Грабовича, Юрія Луцького, навіть князя Трубецького, зокрема, його статтю «**Націоналізм — справжній і хибний**».

Тобто було пророблено своєрідну синтетичну роботу, і, таким чином, склалося 6 розділів.

У першому розділі — «**Етнос і соціум**» — укладачі намагалися розкрити місце етносу в соціомі: чи визначає він лице соціому, чи співпрацює з чимось у суспільстві. Основну увагу було сфокусовано на українській нації як на етносоціальному організмі, оскільки не лише етнічні, але й соціальні параметри важливі для існування нації. В основному, це ті речі, які в советській літературі не вживалися. Приміром, поняття «**Антропосфера**» (у визначенні Льва Гумільова); «**Біосфера**», «**Генеза нації**», «**Географія етнічної поведінки**», «**Етнічна анізотропія**» тощо.

Другий розділ називається **«Витоки національного українського права»**. Тут наводяться найбільш важливі правові документи, якими користувалися в Україні або які були колись видані на її території. Ця низка правових документів дає можливість визначити, чи була і чи збереглася серйозна правова традиція в українській державі. Дослідивши їх, можна говорити про національний менталітет і навіть про правовий менталітет української нації.

Наскрізною ідеєю третього розділу — **«Уроки української державности»** — є **неперервність** українського державотворчого процесу, починаючи від витоків — давньоруської Київської держави, через проміжні ланки — Гетьманщину, козацтво, Центральну Раду — до сучасности. Тут також свої підходи, терміни, визначення.

Четвертий розділ має назву **«Етнополітичний вимір (підхід, бачення) сучасного українського державотворення»**. Тут розглядається проблема безпосереднього взаємозв'язку національного й державницького: як це примирити, як це зв'язати? Адже дехто робить наголос на національному відродженні, але без державотворення. Інші автори вважають, що державотворення не обов'язково пов'язується з національним відродженням. Тобто існує якийсь розрив. І тут вимальовується переконання, що не варто відривати одне від одного.

З теоретичної точки зору є така ідея: розглянути і ввести в ужиток поняття **«українська політична нація»**. Українським політологам закидають з-за кордону, що вона, мовляв, ще не утворилася. Проте в Україні є різні підходи й бачення цієї проблеми і їх викладено в енциклопедії. В усякому разі це тривалий і непростий процес і ця ідея цікава як перспектива.

П'ятий розділ — **«Націоналізм як ідеологічний та соціальний феномен»**. Тут даються історичні й культурологічні аспекти розвитку націоналізму. Автори намагалися розібратися з цим поняттям, не нав'язуючи, однак, свою точку зору. Поряд з іншими тут є такі терміни: **«Націоналізм ідеологічний, інтегральний, євразійський»**. **«Н. і національна демократія»**, **«Н. і підходи до нього: негативний, позитивний, оборонний»** тощо.

У шостому розділі **«Персоналії»** йдеться про тих, хто писав на цю тему: це і Гумбольдт, і Лоссаль, і Кант, і Гегель і, звичайно, українські теоретики, які безпосередньо розробляли ці питання.

Роботу над енциклопедією майже закінчено: на початку вересня її можна було б здавати у набір. Проте це питання поки що зависає у повітрі, адже для того, щоб видати енциклопедію більш менш пристойно, необхідно приблизно 1 мільярд карбованців, яких, зрозуміло, немає. Укладачі сподіваються на спонзорську допомогу й підтримку. Щоб зацікавити громадськість, надати розголосу, що є така робота і є така проблема, зроблено апробацію — в газеті **«Освіта»** друкуються окремі бльоки термінів. Вирішити цю проблему можливо лише громадською, адже Національна академія наук неспроможна видати цей твір.

Зв'язок: погляд із середини

Упродовж 70 років панування большевиків (не рахуючи 350-ти років Російської імперії) влада намагалася якомога міцніше зцементувати той конгломерат народів, націй, національних меншин, який волею історичної долі опинився на території імперії. І деякою мірою їй це вдалося. Принаймні народне господарство Советського Союзу являло собою більш-менш цілісне утворення, хоча й громіздке і важке в управлінні. А тепер, після розпаду Союзу, народне господарство будь-якої посюветської республіки (і Україна не є в цьому пляні виключенням) нагадує собою наспіх і бездумно напхану валізу, і розібратися, що і в якій кількості туди набито, не під силу не лише окремим спеціалістам, але й найвищому керівництву держави. Не є виключенням у цьому пляні й український зв'язок. А якщо взяти до уваги, що він, наче ледовик, виявляє споживачеві лише незначну частину, а більшість його прихована від стороннього ока, то об'єктивно розібратися у функціонуванні цього величезного організму дуже важко. Необхідно врахувати також і те, що він зовсім недавно вийшов із загальносоюзних структур і опинився, як і все в українській державі, в епіцентрі економічної бурі, наче човен посеред розбурханого моря. І якщо бути неупередженим, навряд чи можна скоро зрозуміти, що там негаразд через об'єктивні причини, а що є наслідком недостатньої компетентності керівництва. Тому за інформацією про стан справ в окремих структурах і пляни на майбутнє цього надзвичайно великого й складного господарства кореспондент УІС звернулася у Міністерство зв'язку України, зокрема до начальника Управління стратегії й перспектив розвитку промисловості засобів зв'язку Віктора Вознюка. Тобто перед читачем, так би мовити, погляд на проблеми галузі із середини.

Пересічний обиватель розуміє зв'язок лише як телефон, що стоїть на столі. А що там далі за цим телефоном — його цікавить мало. А далі там стільки різного добра, що якби він його побачив, враження було б величезне. Приміром, кабельне господарство столиці налічує сотні кілометрів, адже телефонні траси — це розгалужена система ліній, а також сотні телефонних колодязів; далі йде периферійне станційне обладнання, яке, в свою чергу, входить до групового; а там іде волоконно-оптичний зв'язок, процесори, обчислювальні центри, транзитні лінії тощо. І все це вимагає підтримання відповідної надійності, щоб у разі виходу з ладу однієї ланки чи навіть станції, інша її перекривала. Приміром, у Києві працює шість АТС і всі вони різного виробництва: є французька, німецька, польська тощо. І треба налагодити їхню безперерйну взаємодію.

Ті заводи, що виробляють апаратуру для систем зв'язку і які дісталися Україні у спадок від СРСР, входили до загальносоюзної системи. Тоді кожен із них посідав своє місце, взаємодіяв з іншими, і в цілому це був досить добре збалансований організм. Коли все це розпалося, хоч і з гучним тріском і зойками прихильників старого Союзу, але, на щастя, без великих катаклізмів (згадаймо, як трагічно розпадається порівняно

маленька Югославія), виявилось, що на цих заводах різко впало виробництво, оскільки часто-густо воно було зорієнтоване на споживчий ринок усього Союзу, якого також не стало, а щоб перейти на іншу продукцію, потрібен час, кошти й технологічне переобладнання. А для цього необхідна розумна стратегія, яку має здійснювати міністерство. І Українське Міністерство зв'язку в певній мірі робить це вдало.

Щоб зменшити залежність від закордонних постачальників, освоюються нові види продукції. В галузі виникає навіть конкуренція; з'являються стимули за щось боротися. Приміром, у Советському Союзі було розвинене дротове радіомовлення, яке в світі майже не поширене. Відомо, що воно є в Італії, Чехо-Словаччині; його почали застосовувати деякі африканські країни, що розвиваються. Дротове радіомовлення досить надійне в експлуатації; воно не потребує міжнародних узгоджень щодо частоти радіохвиль (відомо, що в світі з цим «добром» дуже сутожно: приміром, Україні дістався дуже вузький діапазон часток радіохвиль, на яких вона може здійснювати радіомовлення). І ще одна перевага, яка, до речі, притаманна й популярному нині кабельному телебаченню: досить легко боротися з тими споживачами, які вчасно не платять абонентську платню: відключив радіоточку та й годі!

Так от, дротове радіомовлення серед іншої апаратури потребує специфічних підсилювачів, які вироблялися в Києві для усього Советського Союзу і в тому числі для Росії і Білорусії. А зараз ці незалежні держави вирішили налагодити власне виробництво цих підсилювачів та іншого обладнання. І тепер київським виробникам є над чим думати, щоб не позбутися звичних ринків збуту і не втратити прибутки. Таким чином, пресловутий ринок, незважаючи на опір прихильників соціалістичного способу життя, а особливо господарювання, які нині щільно обсіли керівні ланки управління державою (особливо відчутні їхні зойки з трибун Верховної Ради), просувається у глиб і вишир, а зокрема в структури Міністерства зв'язку.

У цивілізованому світі міністерства покликані виробляти стратегічні напрямки розвитку і ніде вони не здійснюють господарсько-розрахункову діяльність. В ССРСР, як відомо, було навпаки: був державний бюджет, з якого виділялися якісь кошти, а міністерство потім роздавало їх, наче кашу дітям: це — тобі, це — тобі, а це — ще комусь. І всі знали: зробив — не зробив, добре чи погано, а гроші все-рівно отримаєш: міністерство виділить і на заробітну платню, і на розвиток, і на все інше. Отак і привчили сидіти й чекати, коли прийде з міністерства вказівка, а також заохочення.

Політика нинішнього керівництва Міністерства зв'язку змінилася дорізно. Зараз ті організації, які вирішують якісь конкретні прикладні питання, на державу й міністерство не сподіваються: їм надано економічну незалежність і вони самі дбають про власне процвітання чи занепад (у кого як виходить). Але оскільки істинної конкуренції, яка б все регулювала на ринковому рівні, ще немає, Міністерство вважає, що на даному етапі воно повинно виступати, по-перше, важелем, регулюючим відносини між господарськими розрахунковими структурами і споживачем послуг зв'язку (щоб не було перекосів і зловживань). А по-друге, Міністерство виступає в

ролі гаранта, який забезпечує гармонійний розвиток усіх структур системи зв'язку. Приміром, хто буде опікуватися розвитком зв'язку на селі, якщо заздалегідь відомо, що воно збиткове, а зараз потребує великих капітало-вкладень? Всі охоче вдаються до інвестування розвитку зв'язку в містах, особливо великих: там вкладені кошти дуже швидко окуповуються. А в селі навпаки. Систему заохочення створює саме Міністерство.

Або проблеми зв'язку на Закарпатті і в деякій мірі на Прикарпатті. Там гірська місцевість, яка потребує іншого підходу вирішення проблеми й специфічних заходів: кабельну підземну мережу там не створиш; до кожної окремої хати чи санаторії, що стоїть у віддаленій ущелині, трасу не проведеш. Тут необхідно дбати про радіозв'язок. У цих регіонах досить розвинена індустрія відпочинку, заклади якої особливо потребують телефонного зв'язку. І Міністерство розв'язує ці гордієві вузли.

Зараз в Україні триває економічний спад: не працюють заводи, інститути, закриваються малі підприємства. І лише система зв'язку в якійсь мірі випадає з цього загального процесу. Спричиняє це декілька факторів: безперечно, що це пов'язано із ставкою Міністерства на нові ринкові форми господарювання, у відповідності до вимог часу й розуміння того, що старими адміністративними методами вже нічого не вдієш. Проте, якщо подивитися з філософської точки зору, то можливо, що не останнім є те, що зв'язок — галузь жіноча: адже працюють тут в основному жінки і це накладає специфічний відбиток на роботу галузі. Зв'язок — це держава в державі, і досить консервативна держава, що пов'язане саме з жіноцтвом і завдяки йому тут спрацьовує стара за-васка і утримується дисципліна. І виходить: з одного боку, вона (ця галузь) наче й консервативна, а з іншого — це стабільність, дисциплінованість, і розхитати її чи зламати дуже важко, в усякому разі для цього треба прикласти набагато більше зусиль, ніж у цілому в економіці. Тому зв'язок і виявився більш стійким до штормів і бур в океані перебудовних процесів і плян розвитку галузі, накреслений Національною програмою України до 2005 року, виконується, незважаючи на складності економічного сьогодення.

Зрозуміло, що не всі організації Міністерства зв'язку працюють з однаковим ефектом. Деякотрі ще не налагодили достатньої кількості послуг і є нині збитковими. Однією з функцій Міністерства покищо залишається за рахунок більш прибуткових напрямків підтримувати економічний стан інших на відповідному рівні. Але, зрозуміло, що на такий рівень розвитку, який досягнуто на Заході, Україна сил не має і не може претендувати. І хоча проблем багато, але, приміром, у телефонізації вона задніх не пасе.

Середня телефонна щільність — це показник, який засвідчує, скільки телефонних номерів припадає на 100 громадян країни. Найвищу щільність має Швеція: там цей показник становить 65. Далі йдуть Канада, США, Норвегія, Данія. Австралія має 42,5; Японія та Великобританія трохи менше, ніж 40. Греція має його на рівні 40 і пояснюється це тим, що в цій країні домінує туризм, а телефонне обслуговування, як відомо, входить до системи обов'язкових сервісних послуг. У Бельгії цей показник дорівнює 30, в Австрії, яка має 7 млн. населення, він також близький до цієї цифри. А в Україні на

52 млн. населення припадає 7 млн. телефонів (всі ці дані приведені станом на 1991 рік), тобто коефіцієнт телефонізації становить 13,5. Нижче України в цьому переліку стоїть, приміром, Турція, яка в уяві багатьох мешканців України асоціюється із замочною країною. Стосовно Росії даних немає, але практикам відомо, що там цей коефіцієнт нижчий за український.

Згідно з **Національною програмою України до 2005 року** коефіцієнт телефонізації плянується довести до 28. І спеціалісти Міністерства зв'язку впевнені, що його буде досягнуто. І хоча є деякі незначні відхилення від пляну, складеного на основі Програми, в основному він виконується. Виконується за рахунок того, що багато обладнання імпортується з різних країн; широко застосовується власне обладнання; за рахунок створення спільних (з відомими й потужними іноземними фірмами) підприємств, яких Міністерство спонукає підтримувати своїми кредитами не лише економічно прибуткові напрямки, але й ті, що дадуть прибуток не найближчим часом. Тобто український зв'язок дає приклад можливого поступу і в економічній сфері, якщо до роботи підходити виважено, без ідеологічної упередженості, орієнтуючись на досвід, знання й здоровий глузд.

Наукові Товариства намагаються об'єднатися

У дні 9 червня 1994 р. в Києві відбулося зібрання вчених з метою створення **Української асоціації наукових товариств (УАНТ)**. Потреба в створенні цієї Асоціації назріла давно, але політична непевність і економічна скрута в країні стримували її організацію, хоча, зрозуміло, що лише об'єднаними зусиллями можна намагатися розв'язати ті складні проблеми, які перманентно постають перед українською наукою, освітою й суспільством уцілому.

Цю зустріч заініціював завідувач кафедри біофізики Київського університету імені Тараса Шевченка професор Михайло Шуба. Відкриваючи зібрання, він розповів про ті завдання, які, на його думку, могла б взяти на початку своєї діяльності Асоціація.

У кожній цивілізованій країні, вважає професор Шуба, наукові товариства є незалежними громадськими організаціями, не підпорядкованими жодним державним установам. Наукові товариства в колишньому СРСР Союзі створювалися у відповідності з настановами Політбюро ЦК КПСР (як і все в тій державі, до речі) і лише номінально були громадськими, а фактично вони були залежні й підзвітні Академії наук або іншій державній структурі, на базі якої створювалися. Кандидатура претендента на голову товариства обов'язково узгоджувалася з керівництвом АНУ, і ніколи не бувало так, щоб обрали іншу особу. У переважній більшості це були директори або ще більш високі посадові особи. По-суті, наукові товариства були приводними пасами, за допомогою яких партія скеровувала науку у відповідному напрямку, пильнуючи, щоб, не дай, Боже, щось там залишилося поза її увагою. Ця практика відповідним чином впливала й на советських науковців, психологія яких, у переважній більшості, була zdeформованою, скутою партійно-тоталітарними догмами, відстороненою від демократичних цінностей.

На сьогодні ті наукові товариства, які дісталися у спадок незалежній Україні, дуже зарегламентовані — вони побудовані за принципом так званого демократичного централізму, принципом найбільш любим большевикам-ленінцям, який, незалежно від благих намірів, що ними рясніє большевицька аргументація, зводився до того, що домінуючу роль у товариствах грали, кінець кінцем, державні посадові особи, які очолювали геть усе в Академії — інститути, фонди, вчені ради, комітети й навіть... цивільну оборону (саме ця практика призвела до того, що «впавший в дитство» Генеральний секретар і маршал Леонід Брежнєв у разі, якби, не дай, Боже, почалася війна, мав би очолити Комітет оборони СССР). Однак коли починаєш говорити про ці безглуздя з прихильниками колишніх порядків, вони нездатні ні зрозуміти, ані подивитися на все це з позицій здорового глузду, і свято вірять у те, що абсолютно неможливо організувати щось інакше, ніж як це було заведено ще большевиками. Але ж саме вони, ці прихильники, у переважній більшості залишилися на керівних посадах в українській державі, в тому числі й в науці! Чого ж світ дивується, що в Україні ринок майже не йде, що реформи буксують? А коли слухаєш засідання новообраної Верховної Ради, то здається, що скоро знову почнемо будувати «розвинений соціалізм»!

На сьогодні українські наукові товариства перебувають у стані глибокої кризи: Національна Академія Наук України не зможе підтримувати їх матеріально і, до того ж, навряд чи хто знає, що робити й куди рухатися далі. Тому більшість з них майже не функціонує, хоча, як відомо, правил без виключення не буває і можна назвати декілька благополучних українських наукових товариств, які навіть у цих важких умовах більш-менш регулярно збираються на свої засідання і намагаються щось робити. Зокрема, про це говорив голова Українського Ботанічного Товариства професор Костянтин Ситник. Але відчутного впливу на ситуацію в науці в цілому і в біологічній зокрема, вона не має.

Існує ще один аспект висвітлюваної проблеми. Відомо, що останнім часом значно скоротилося державне фінансування НАНУ. Лише завдяки тому, що настало літо, більшість академічних інститутів відкривають вранці двері і вчені з'являються на своїх робочих місцях (взимку в багатьох київських наукових закладах відключали опалення й електроенергію, а співробітників масово відправляли у відпустки «за свій рахунок»).

Не кращі справи й у вищій школі: зарплата викладачів така мізерна, що доводилося чути, як завідувач катедри, вчений високої кваліфікації, говорив про свій намір від неї взагалі відмовитися, бо вона принизливо мала.

Тобто, якщо на Україну найближчим часом не впаде звідкілясь легендарне золото Полуботка з усіма належними відсотками, а держава не знайде можливості збільшити фінансування науки, розвал НАНУ неминучий. У такій ситуації велике занепокоєння викликає той факт, що нинішнє керівництво Академії фактично неспроможне запропонувати шляхи реорганізації української науки у відповідності до нових економічних і політичних умов. Неспроможне, незважаючи на свій великий досвід керування. Про необхідність досвіду найбільш часто доводиться чути від прихильників старої партійної номенклатури: буцімто, лише вона, партноменклатура, може чимось керувати й щось організовувати, а «крикуни-

демократи» необхідного досвіду не мають і тому дуже корисно для держави до керма їх взагалі не допускати. Проте більшість молодих притримується протилежної думки. Як зауважив колишній випускник фізико-математичного факультету Київського університету, а нині віце-президент потужного комерційного банку, «краще взяти розумного енергійного хлопця, нехай і без досвіду, навчити його й довірити нову справу, аніж перучувати тих зі старою психологією і стереотипами мислення. Перше буде і швидше, і якісніше, бо перевчати колишніх — справа безнадійна».

Але ж Україна мала раніше і не позбулася донині потужного наукового потенціалу. Високі здобутки українських вчених загально відомі в світі. Ці талановиті люди не втратили здатності до аналітичного мислення, вони шукають шляхи виходу з кризи — наукової, політичної, економічної, — пропонують різні способи. Але хто їх слухає, хто до них звертається за порадой? Ніхто. Як і раніш, відчутна стара й до болю знайома зверхність обмежених партійних функціонерів: мовляв, молоде-зелене, про що з ним говорити? А в тих «молодих-зелених», до яких ніхто ніколи уважно не прислухався, вже волосся посивіло й підрастають онуки.

Однак не можна не сказати про те, що хоча наукова робота в Україні стала нині неprestижною і не дає більш-менш пристойного матеріального забезпечення, для багатьох українських вчених наукова діяльність — це життя, поза яким вони не можуть себе уявити, а наука — єдиний сенс існування, хоча навряд чи хтось скаже про це вголос. Об'єднати їхні зусилля, досвід, знання для спільного пошуку шляхів розбудови науки й освіти, разом впливати на хід подій в українському суспільстві, спробувати примусити урядових чиновників прислуховуватися до громадської наукової думки — це є метою створення Асоціації.

Друге важливе завдання — демократизація науки, суспільства, а разом і кожної окремої особи. Демократизація відбувається і шляхом створення різних громадських організацій, і шляхом залучення до громадської роботи щонайбільшої кількості громадян. І чим демократичніше суспільство, тим вагомішу роль у ньому відіграють громадські організації, у тому числі й наукові товариства.

На зібранні в київському Будинку вчених ідея створення Асоціації була підтримана, незважаючи на те, що в деяких виступах було висловлено сумніви з приводу доцільності створення нової надструктури. Один з аргументів — занепокоєння щодо коштів, необхідних для фінансування організаційних заходів: де їх брати?

Гарячою була підтримка ідеї з боку працівників вищої освіти, які говорили про те, що стара советська практика роз'єднання науки й навчання — безглузда: чи можна добре навчити студента, відірвавши його від найсучасніших наукових досліджень, коли він не бачить, як народжується новий науковий факт, нова ідея? Наука й навчання — це єдиний процес і вони повинні бути організаційно поєднані. При існуючих академічних інститутах було б доцільно створити відповідні навчальні катедри, як це зроблено майже у всьому цивілізованому світі. Проте «советський синдром», поширений серед вчених і викладачів, а серед чиновництва й погонів, заважає більшості з них зрозуміти цю необхідність, а застарілі стереотипи мислення примушують триматися

хоча й за погане й недосконале, але зрозуміле й звичне старе: «Яка перебудова? Яка зміна структури?», — говорять вони. — Особливо зараз, за нинішніх економічних умов!» Але вже давно на часі піднімати ці питання, обмірковувати їх і починати щось робити. «Треба зустрічати 21 століття, — говорить професор Шуба. — В науці повинна діяти здорова конкуренція. Необхідно рішуче відмовитися від розподільчого принципу фінансування, який панує в Академії з давних давен. Це дуже велика проблема й тут багато роботи».

На зустрічі було обрано організаційний комітет, щоб ще у вересні 1994 року зібрати Установчі збори УАНТ.

ЗВЕРНЕННЯ ДО КОМІСІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ООН

Вельмишановні панове!

Звернутися до Вас нас змусила ситуація, в якій перебуває одна з найчисленніших національних меншин Російської Федерації, а саме — українці.

Сьогодні на міжнародньому рівні Росія намагається представити себе як дійсно демократичну державу, декларуючи водночас свою готовність в усякий спосіб захищати права російськомовного населення в нових незалежних державах. Але в самій Росії ставлення до національних меншин не змінилося з часів Російської імперії та СРСР.

Права національних меншин ще й досі не закріплено законодавчо. Нам залишається лише мріяти: про національні школи для дітей, аби зробити доступною освіту рідною мовою; про фінансування програм, спрямованих на підтримку і розвиток народних традицій; про те, щоб отримувати інформацію рідною мовою; про те, щоб українцям в Росії було створено такі самі умови для національно-культурного розвитку, як їх створено Українською державою для росіян.

У зв'язку з ситуацією, що склалася, звертаємось до Комісії з прав людини при Організації Об'єднаних Націй із закликом: допоможіть нам захистити права української та інших національних меншин Росії, допоможіть Росії стати демократичною державою не лише на словах, а й насправді! Аби Ви змогли переконатися у відповідності зазначеним вище реальним фактам та ознайомитися з ситуацією на місці, просимо Вас направити комісію, у складі якої ми воліли б бачити представників Комісії з прав людини при ООН, Міністерств у справах національностей Російської Федерації та України.

Ми віримо Вам і розраховуємо на Вашу допомогу!

*Павло Клименко, голова товариства,
заступник голови Об'єднання українців Росії,
член Української всевітньої координаційної ради*

Анатолій БЕДРІЙ

ДУМКИ ПРО УГВР З ПЕРСПЕКТИВИ ПІВ СТОРІЧЧЯ

Українська Головна Визвольна Рада — це формація національно-визвольної боротьби 1940 і 50 років для керівництва і репрезентації державницьких стремлень українського народу. Провід Організації Українських Націоналістів, очолений Степаном Бандерою, схвалив ідею такої формації на переломі 1943–1944 років, а формальним ініціатором Основуючого Збору доручив бути Головному Командуванню Української Повстанської Армії. Цей проєкт завершено в липні 1944 р. Про деталі підготовки, самого Основуючого Збору, учасників, членів і діяльність УГВР є вичерпні матеріали. У цій статті спинимось над заставою причетності історичної УГВР до сучасної дійсності в побудові української держави, бо історія повинна збагачувати сучасників досвідом правильно вглиблюватися в теперішні державотворчі процеси, щоб можна виносити якнайправильніші рішення щодо дальшої нашої національної політики.

Найпершим мотивом творців УГВР було бажання **скріпити і розширити** базу боротьби за українську державу, даючи змогу включитися до неї всім прощаркам і групам людей, щоб наголосили примат боротьби за **національну** державу, в якій господарем буде **український народ** почерез своїх законно вибраних чи призначених речників. В Універсалі УГВР сказано: «Українська Головна Визвольна Рада присягає Тобі, Український Народе, боротися за те, щоб Ти був **єдиним володарем** на своїй землі». Ярослав Стецько, член Бюра Проводу ОУН і голова Українського Державного Правління від 1941 р., писав у статті «Наша визвольна концепція» (1950): «Коли приглянутися платформі УГВР, то побачимо, що її основні тези є по суті націоналістичними, бо в основі їх лежить **примат національного**. Це і відповідає основним напрямним розвитку сучасного історичного процесу поміж народами і людьми-одинацями... з ініціативи УГВР буде встановлена **українська влада на українській землі...**».

Отож хто хоче повчитися з досвіду УГВР, той повинен змагатися за побудову держави, господарем якої (сувереном) буде українська нація в кожноточасному живому її поколінню.

Другим мотивом створення УГВР була потреба заманіфестувати змаг за **народоправну**, чи пак — демократичну державу, в якій будуть загарантовані національною конституцією основні громадянські права всіх мешканців України. Помимо того, що ОУН-УПА — рушій визвольної боротьби — в своїх програмових заложеннях мали проєкцію побудови в українській державі демократичного ладу, наші провідники вважали за доцільне наголосити цей принцип з форуму державницької структури, бо УГВРаді надано такий характер у підпільній формі. У Платформі УГВР, Основні ідейно-програмові принципи, т. 4, написано: «УГВР приймає... таку політичну й соціальну платформу: а) забезпечення народно-

демократичного способу визнання політичного устрою в українській державі шляхом загального народного представництва...» Голова Генерального Секретаріату УГВР, ген. Роман Шухевич-Р. Лозовський писав 1948 р.: «Одним з найважливіших завдань УГВР є **забезпечити введення вільних і демократичних виборів** до перших Українських Установчих Зборів у вільній Українській Державі» («Бюро Інформації УГВР», передрук: Бібліотека Українського Підпільника, вид. ЗЧ ОУН, 1956, ч. 3, ст. 82–83). Чітке висунення народоправного демократичного ладу проти тоталітарних систем тодішньої Німеччини і Росії мало характер революційної конфронтації. Щобільше, члени УГВР-ОУН-УПА добре розуміли, що демократичний лад можна буде реалізувати в Україні щойно після побудови й закріплення справжньої української незалежної держави. Але провідники кінця 80 і початку 90 років не доглянули вчення ОУН-УГВР 40 років і взялися за формування демократичного ладу в державі, що не була українською, бо при владі до сьогодні є спадкоємці УССР, себто інтернаціональна олігархія, якої влада спирається не більше, як на 5 чи 10 відсотках всього населення України, що тяготіє до включення України назад у систему російської імперської великодержави.

Третім мотивом чи принципом творців УГВР була теза, що визвольну боротьбу треба оперти на **власних силах українського народу**, а не на надіях, що якась постороння потуга причиниться до побудови УССД. Це означало, що УГВР відкинула можливість допомоги як від Німеччини, так і від Росії, себто стала до боротьби рівночасно проти обидвох цих тоталітарних імперіялізмів. У «Тимчасовому Устрою УГВР», т. 2, читаємо: «Джерелом влади УГВР є воля українського народу, виявлена в самостійницьких змаганнях всіх діючих сил народу». Найбільшою помилкою політиків сучасного київського режиму є орієнтація на Росію, а не на український народ, як на головного чинника в розв'язці актуальних проблем України. Тому необхідно національним провідникам повернутися на шлях, яким йшли члени УГВР та поборювати катастрофічну для України проросійську орієнтацію панівної олігархії, що все більше ґрунтується на російській силі (в Україні і в Росії). Пригадаємо, що повищі принципи, якими кермувалися основники УГВР, були виложені вже в 1940 р. у відомому Маніфесті ОУН під проводом Степана Бандери, згодом пропаговані в кличі «Воля народам — воля людині!» Принцип власних сил висловив виразно ще наш геніяльний Тарас Шевченко у кличі: «У своїй хаті, своя Правда, і сила і воля!»

Цих принципів придержувався Революційний Провід ОУН у 1941 році, формуючи Український Національний Комітет під керівництвом д-ра Володимира Горбового, на засадах якого підготовлено Акт проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 р., і їх почало реалізувати покликане Національними Зборами Українське Державне Правління, очолене Ярославом Стецьком. Тому тодішні провідники поставили перед УГВР ціль: «боротьбу проти всіх ворогів українського народу, зокрема проти московсько-большевицького і німецько-гітлерівського імперіялізмів...» («Плятформа УГВР, Цілі і завдання», т. 1). Сучасні послідовники й звелічники УГВР повинні не лише відзначувати і відсвятковувати 50-річчя постанови УГВР, але і йти шляхом УГВР.

Черговим мотивом і принципом УГВР, що послідовно пов'язаний з попередніми трьома, це бажання об'єднати в одному всенародньому центрі всіх тих українців і угруповання, які хочуть змагатися за УССД. У Платформі УГВР, т. 6, сказано: «Для здійснення цих завдань потрібний єдиний всеукраїнський національний фронт, організований на основі об'єднання всіх діючих національних українських сил, які змагаються до української суверенної держави, і єдиний керівний центр». Пригадаємо, що ОУН під проводом Степана Бандери спільно з УПА охоплювала кілька мільйонів населення, об'єднувала під своїм керівництвом абсолютну більшість націоналістичного й патріотичного активу. Всетаки провідники ОУН-УПА уважали за доцільне приєднати до спільного фронту речників давніших політичних середовищ, які хотіли відновити українську державу, хоч пішли фальшивим шляхом легалізму й пацифізму в межах ворожих окупаційних держав (Польщі, Чехо-Словаччини, Румунії). Тому творці УГВР лишили відкриті двері для вступлення майбутніх есентуальних угруповань, які виявлятимуть бажання боротися за УССД. У 1948 р. Степан Бандера наголосив важливість з'єднання всіх сил в одному всенародньому центрі: «Для того, щоб УГВР мала характер загальнонаціонального революційного органу, в основу її побудови покладено засаду представництва всіх самостійницьких політичних середовищ, об'єднання і координації їх дій. Ці принципи об'єднання всіх самостійницьких сил, концентрації і координації цілої самостійницької дії — це підвалини, без яких УГВР не могла б виправдати свого призначення» («Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном»).

Творці УГВР, так як і творці УДП у 1941 р., поставили добро нації понад вивершування свого середовища. Ця властивість дуже потрібна сьогодні, бо настало величезне роздрібнення національних сил і нація опинилася перед загрозою дальшого страшного російського поневолення на довгі роки. Кличем усіх груп і середовищ, які називають себе націоналістичними, мусить стати: нація понад партії!

П'ятим мотивом і принципом УГВР було протиставлення до колоніальної псевдо-державної структури УССР. Найуспішніше це протиставлення проведено під час виборів до Верховного Совета СССР (1946) і Верховного Совета УССР (1947), коли на заклик УГВР-ОУН-УПА кілька мільйонів українців збойкотували вибори, віддаючи тим самим свої голоси національному державницькому представництву — УГВР. Степан Бандера з'ясував важливість конфронтації УГВР-УССР у статті «До проблеми політичної консолідації» (1946): «...революційна боротьба самостійницьких сил в Україні огорнула увесь нарід і всі ділянки життя, сформувалася ціла підпільна система самостійного державного життя, яка існує та діє незалежно і проти окупаційної, спершу гітлерівської, а потім большевицької державної системи. Ця формація поєднує в собі елементи державної організації з елементами підпільної системи організування суспільного життя і політичної акції. Як завершення процесу творення українського підпільного державного життя і революційної державної формації створення УГВР — революційний, найвищий державний орган України... В Україні стоять проти себе дві державні формації. Перша — т. зв. УССР — це експозитура московсько-большевицького імперіалізму та його інструмент для поневолення і визиску України... Проти т. зв. УССР стоїть самостійна українська державна формація, що її

найвищою владою є УГВР». Степан Бандера наголосив важливість конфронтаційної ролі УГВР проти УССР у статті «Пляновість революційної боротьби в Краю» (1948): «Боротьба йде під прапорами УГВР, яка репрезентує самостійно-державницькі змагання України та заступає її перед зовнішнім світом як протиставлення до московської експозитури — уряду УССР». А далі Бандера писав: «Суть саме в тому протиставленні до ворожих експозитур на українських землях. Тимто в основних актах УГВР виразно поставлено правило, що УГВР перебуває в Україні». («Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном», 1948).

В сучасній ситуації в Україні, коли панівний державний режим втягає українську націю в нову неволю російських імперіалістів, націоналістичним провідникам доцільно застановитися над потребою сформування державницького центру на взір УГВР, який боротиметься за національну, соборну, незалежну українську державу, основуючи свою діяльність на всенародньому плебісциті 1 грудня 1991 р., яким населення України заявило своє бажання жити в українській державі подібно, як населення України висловилося в 1941 і пізніших роках за поставлення власних держав з власними урядами, якими були УДП і УГВР. Можливо, що в 1940 роках нарід мав мудріших політиків, ніж у 1990 роках, бо тоді політики ОУН і УГВР були рішені «керувати всією національно-визвольною боротьбою українського народу аж до здобуття державної незалежності і створення органів незалежної державної влади в Україні». («Плятформа УГВР, Цілі і завдання», т. 3) Багато політиків 80–90 рр. перестали вести боротьбу за УССД у 1991 р., вважаючи, що тодішній режим України на чолі з президентом Леонідом Кравчуком — це влада справжньої національної української держави в той час, коли цей режим не був цією владою, а був продовженням окупаційної колоніальної влади російської імперії, хоч усунено косметику дотогочасної імперської держави — СССР. Сучасні наші політики також забули про мудрі рішення УГВР–ОУН із 40 років.

Шостим мотивом і принципом УГВР була постанова, що держава має служити народові, а не «партії влади», як це є сьогодні. В документі «У Голови Генерального Секретаріату УГВР» (1948) читасмо: «Гарантією справжньої демократичности майбутнього ладу в Українській державі є, в першу чергу, щиронародний характер українського визвольного-революційного руху, його безприкладна ідейність. Український визвольного-революційний рух зродився з надр українського народу, діє в ім'я інтересів українського народу; воля і щастя українського народу — його найвища мета... Влада українського народу на українській землі — ось мета змагань українського визвольного-революційного руху».

В державі «Україна» добре живеться яким 5–10 відсоткам населення, тим самим, яким добре жилося в УССР. Але 90–95 відсотків народу живе в таких самих, або гірших злиднях, нужді і біді, як їм жилося в УССР. Саме метою програми УГВР, опрацьованої в основному провідниками ОУН–УПА, було запровадження соціальної справедливости в Україні для цілого українського народу, піднесення його життєвого рівня, а не лише збагачування «нової класи» большевицьких вельмож і російських завойовників, знищення експлуатації людини державою. Чи не найвищий час на сформування саме такої державницького характеру

установи, під керівництвом якої націоналістичний рух повів би український нарід до здійснення справедливого соціально-економічного ладу, відсунувши класу експлуататорів, скорумпованих владноносців, мафіозів, коритників? Повтаряємо з програми УГВР: «УГВР є за цілковите знищення большевицької колгоспної системи в Україні, за цілковите визволення українського селянства з колгоспного ярма... Геть колгоспи! Земля селянам!» (Р. Лозовський, «У Голови Генерального Секретаріату УГВР», серпень 1948).

Сьомим мотивом і принципом УГВР було наголошення **тягlosti і продовження національної державности України**, щоб показати тривалість бажання українського народу з покоління в покоління жити своїм власним незалежним державним життям. З екзистенціонального та ідейно-політичного аспектів, УГВР пов'язана з Українською Державою, відновленою Актом 30 червня 1941 р., з державою Карпатської України в 1939 р., з державними формаціями УНР-ЗУНР-Гетьманатом у 1918–20 рр., а далі з козацько-запорізькою державністю і княжою Русь-Україною, чи навіть із Антською державою в перших віках по Христі. Розподіл влади, намічений творцями УГВР, це не данина кон'юнктуристів, бажаючих зискати прихильність західних альянтів під кінець Другої світової війни, а це прадавня політична традиція української нації на протязі двох тисячоріч її існування, що завжди виступала проти тоталітарних, деспотичних, диктаторських державних систем. Важливість державних традицій і ідейної тягlosti в житті української нації наголосив ген. Роман Шухевич-Тарас Чупринка у статті «До генези УГВР» (1948). А Ярослав Стецько опрацював окрему статтю на тему «Нерозривність державницьких традицій» (1979), в якій він відмітив, що українська державність існувала вже перед хрещенням Руси-України. Всі акти державности України «не становили відокремлених явищ, а лише чергове відновлення». УГВР продовжувала тисячолітні традиції української державної нації, що їх не знищать сучасні концепції творення в Україні інтернаціональної чи якоїсь ненаціональної держави.

Восьмим принципом УГВР було опертя на **реальні національні сили**: політичну силу Організації Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери, військову силу Української Повстанської Армії під командою ген. Романа Шухевича-Тараса Чупринки, високо-фахові органи розвідки й внутрішньої безпеки Служби Безпеки ООН під керівництвом Миколи Арсенича-Михайла-Березовського та релігійно-моральну силу Українських Церков і націоналістичної етики. Завдяки цим організованим силам, УГВР змогла реалізувати державницьку політику, що мала реальний вплив на мільйони населення та з якою серйозно числилися різні чужинецькі сили.

Націоналістичні й інші політичні середовища в Україні на протязі першої половини 1990 років виступали з різними вимогами до пануючого режиму в Україні, але всі вони залишалися голословними, а режим їх звичайно ігнорував тому, що за ними не було серйозної організованої політичної сили. Тому в боротьбі за повноцінну УССД необхідно не лише організувати протиставний до антинаціонального режиму національний державницький осередок, одначе за таким осередком мусить стояти реальна сила, яка буде засобом центру в реалізації наміченої політики. Ворогам української національної держави вдалося

роздрібнити національні сили на кількадесят партійок при допомозі клича про демократичний плюралізм, неутралізувати серйозні заходи творення національної військової сили ілюзією існування українських збройних сил, розірвання співпраці націоналістичного руху з Церквами анти-національною пропагандою відмежування політики від релігії та знеутралізування націоналістичної діаспори пропагандою «перестройки», «гласности», державною політикою урядового Києва, зверненою на деградацію ролі еміграції в будові української держави та різними агентурними заходами ширення конфліктів, провокацій, інтриг тощо.

Дев'ятим і може найважливішим принципом, що характеризував членів УГВР, були надзвичайно високі **етичні вимоги**. Основники УГВР беззастережно вірили у велич української нації як Божого твору, яка має абсолютне право жити своїм власним державним життям. Поставивши українську націю на найвищий земний п'єдестал, нація становила для творців УГВР етичну вартість, що висловлена в першій точці Декалогу ОУН: «Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї». Така постава дала людям моральну силу протиставитися двом тодішнім могутнім імперіям. У цих людей була безмежна героїчна відвага. В «Універсалі УГВР» читаємо: «Ми свідомі того, що наша визвольна боротьба вимагає героїзму і кривавих жертв, а перш за все **непохитної віри в свою правду**». Ген. Р. Шухевич-Чупринка писав: «Українські революціонери і повстанці піднялися на таку важку боротьбу з окупантами, керуючись найчистішими ідейними мотивами, найчистішим патріотизмом, найцирішою любов'ю до українського народу... Ці високоблагородні мотиви дають силу учасникам нашої визвольно-революційної боротьби переносити всі найважчі труднощі... Безприкладна, найвищою мірою, благородна ідейність українських революціонерів і повстанців наказує їм радше самим кінчати із собою ніж здаватися в руки ворога». («У Голови Ген. Секретаріату УГВР», 1948).

Справжні поклонники й шанувальники УГВР мусять бути такими ж одержимими етичними націоналістами, якими були члени УГВР! Заяви і промови без відповідних чинів залишаються пустословними фразами.

«Боротьба в ідеологічно-політичній площині полягає не тільки в прямому протиставленні ідей і цілей даного руху до ворожих. Противники і вороги мають на меті першою мірою послаблення позицій і лінії визвольного руху, будь-якими засобами. Для того вони послуговуються посередніми засобами внутрішнього підризу й ідейного відпруження. Якщо у визвольному русі починається фермент і процес підмінування ідейних позицій і політичної лінії іншим напрямком,... то вони радіють уже з самого негативного, розстроюючого наслідку для визвольного руху».

Степан Бандера: «Ідея і Людина в Ідеологічному Русі», БУП, ч. 5, стор. 232.

Ольга КЕРЗЮК

КУДИ ЙДЕШ, УКРАЇНО?

Чи не стане Україна другою Ірландією? Це питання виникало на сторінках української преси не раз і не два. Після інавгураційної промови другого президента України питання набрало ще більшої ваги. Хочу поділитися деякими думками на мовну тему.

У Заяві центрального правління Всеукраїнського товариства «Просвіта», оприлюдненого в «Літературній Україні» 28 липня 1994 року, справедливо мовиться про те, що президент мусить насамперед дбати про державну мову України. «Знайдіть у світі протилежний приклад!» — кажесться в Заяві. На жаль, приклад знайти можна. І ім'я цьому прикладові в Європі — Ірландія. Наведу одну дуже важливу деталь. Стаття 8 Конституції Ірландської Республіки каже: Ірландська мова як національна мова є першою офіційною мовою. Англійська мова визнається як друга офіційна мова». Однак, побувайте в столиці держави — Дубліні, і ви почуєте скрізь лише англійську мову. А де ж мова корінної нації? Перша офіційна мова, як записано в статті 8 Конституції? Ірландську мову, пояснять вам ввічливо, вивчають у школах як обов'язковий предмет. На книжкових полицях ви знайдете вірші і романи ірландською мовою, час від часу почуєте її по телебаченню (чи в книгарні, якщо пощастить. Дехто навіть носить спеціальний значок, який сигналізує про те, що він/вона вміє розмовляти по-ірландськи!) Однак, мова парламенту — англійська. Нею говорять і президент Мері Робінсон, і прем'єр-міністр Альберт Рейнольдс. Отож, як виявляється, запису в Конституції незалежної держави зовсім не досить, якщо владна верхівка не має волі до впровадження постулатів Конституції в життя, а звичайні громадяни — після століть колоніального панування — не поспішають повертатися до джерел і воліють користуватися другою офіційною мовою. Перша офіційна мова залишається мовою диваків-поетів, небагатьох прозаїків, мовою фольклорних ансамблів (ірландці — народ співучий!). Та одним з багатьох предметів у школі. Політичні партії мають лише назви ірландською мовою: Fianna Fail («Солдати Долі») та Fine Gael («Племена Ірландії»). І, звичайно, в Північній Ірландії Sinn Féin — політичне крило Ірландської Республіканської Армії. Однак партійне життя плине в руслі англійської мови.

Чи не саме такого статусу дехто бажає і українській мові? Адже досить лише кинути оком на реклами, ділові записи тощо, щоб побачити, що панує в них російська мова. А де ж українська? Дуже прошу! Хіба ж хто проти? Ми ось вам заспіваємо гарненьке «Несе Галя воду» чи вірша продеклямуємо на тему «О мово рідна!» Створюється такий собі фольклорно-етнографічний тематичний парк під назвою «Україна»..(Дай Боже, що я помилилася!). Не забуваймо, що Ірландія є повноправним членом Європейського Союзу. Але — і це теж не забуваймо! — єдиним

членом ЕС, який добровільно відмовився від того, щоб документи Союзу перекладали на ірландську мову.

Пишу ці рядки у сумний ювілей — 25-річчя введення британських регулярних військ у Північну Ірландію. На британських островах події минулого чверть століття називають коротко — “The Troubles”, себто — «Заворушення». У 25-ліття Заворушень британські засоби масової інформації широко висвітлюють ці події. Телебачення, радіо, преса — усі наповнені спогадами учасників подій, розповідями близьких загиблих, передбаченнями на майбутнє. «25 кривавих років» — так, наприклад, БіБіСі назвало свою серію передач. За минулі 25 років загальна кількість загиблих у Північній Ірландії досягла цифри 3500.

Своєрідною сенсацією став показ по другому каналу БіБіСі документального фільму про ірландського націоналіста Майкла Коллінса, за голову якого — живого чи мертвого — в роки перед здобуттям ірландської незалежності британський уряд обіцяв винагороду у 10 тисяч фунтів, а пізніше саме він був у складі делегації, що їздила до Лондону на переговори з урядом Льюїда Джорджа (валлійця з походження) про долю Ірландії. Фільм про Майкла Коллінса, що має у заголовку рядки з листа Бернарда Шоу (теж ірландця), був знятий ще у 1973 році, але заборонений до показу британською цензурою. Цей фільм нагадує, як і чому стався поділ Ірландії у 1921 році. Саме від цього поділу і тягнеться нова кривава сторінка в історії Ірландії. Адже сам Майкл Коллінс загинув від рук колишніх побратимів, які поділу країни не прийняли. Як не приймає цього поділу в наші дні і «Шін Фейн».

Але повернімося до мовних питань. Варто, на мою думку, порівняти Ірландію з Валлією. Тим більше, що обидві мови — ірландська та валлійська — належать до кельтської групи мов, хоча ці мови (на відміну від слов'янських) надто різні і валлієць не може зрозуміти ірландця. Валлія — це одна з 4 складових частин Об'єднаного Королівства, яке ми, українці, дуже легко і надто часто називаємо просто і хибно Англією, наче забувши, як ми самі не любимо, аби нас плутали з Росією. Валлія — на відміну від Ірландії — не здобулася на державну незалежність. Вона не має власного парламенту. Угода про Унію від 1536 року містила пункт про те, що англійська мова є офіційною мовою і що всякі «зловісні звичаї та традиції» (тобто валлійські!) повинні бути еліміновані. Упродовж чотирьох століть валлійцям вбивали в голову, що їхня мова і культура — нижча, ніж англійська. А дітям, що розмовляли в школі рідною мовою, вішали на шию табличку “Welsh Not”. Виживанню валлійців як нації дуже допомогла народня пісня та традиції бардів, зокрема щорічний поетичний фестиваль Eisteddfod, на якому обирають найкращого поета.

На початку 60-років ХХ століття валлійськомовне населення Валлії уперше в історії перетворилося в меншину на своїй етнічній території. І тоді почувся голос валлійського письменника і переконаного націоналіста Сондерса Люїса: «Валлійська мова — в небезпеці!» У 1962 році Сондерс Люїс скористав з запрошення БіБіСі виступити по радіо. І він зробив максимум можливого з цієї нагоди: підготував палкий виступ під назвою «Доля мови», лейтмотивом якої стала думка, що «Валлійську мову можна врятувати» (до речі, це один з небагатьох

текстів валлійською мовою, що були перекладені на ірландську. Українського перекладу, наскільки мені відомо, не існує).

Зауважу, що національно свідомі валлійці ніколи не втрачали надії. Деколи вони не обмежувалися лише словами. Так, наприклад, той же Сондерс Люїз разом з Д. Дж. Вільямсон та отцем Люїсом Валентіном вдалися у 1936 році до прямої акції: підпалу школи англійських повітряних сил, що була збудована на місці, священному для валлійців. За це троє патріотів відсиділи у тюрмі по 9 місяців.

За останні десятиліття — завдяки діяльності Націоналістичної партії Валлії (Plaid Cymru), Товариства валлійської мови (створеного у 1962 році після закликів Сондерса Люїса) та просто свідомих громадян — валлійська мова зазнала значного відродження. Тепер вона викладається у школах, причому є не лише предметом, а мовою викладання. На прохання клієнтів судові органи Валлії повинні забезпечувати слухання судових справ та ведення документації валлійською мовою. Великим проривом стали передачі по радіо валлійською мовою, а також — з початку 80-их років — спеціальний телевізійний канал S4C, який замовляє (тобто платить мистцям за роботу) і здійснює програми валлійською мовою. Знято також дві кінострічки (зокрема прекрасний фільм про валлійського поета Геза Віна), які показували також в Англії (з англomовними титрами).

Зауважу, що нинішній голова Валлійського бюро в консервативному уряді Джона Мейджора — Джон Редвуд — не є уродженцем Валлії, не знає мови, а в своїх виступах вперто називає Валлію не інакше як регіоном. Він навіть не завдав собі труда вивчити, як правильно вимовляти валлійські назви. Знайома ситуація, чи не так? Не може похвалитися знанням валлійської мови і майбутній монарх Об'єднаного Королівства — принц Чарлз. Нагадаю, що його офіційний титул — ПРИНЦ ВАЛЛІЙСЬКИЙ. Отож, не дивуйтеся, що принца Чарлза люб'язніше зустрічають в Росії, аніж у Валлії. Справжнім принцом Валлійським є обраний на поетичному фестивалі бард.

Боротьба за виживання мови — це справа всього суспільства, — нагадує нам досвід корінних жителів Британських островів. Стаття Сондерса Люїса «Валлійська література та націоналізм» (див. в іншому місці цього журналу), застерігає: байдужість та ледачість можуть привести до зникнення мови. Здобуття державної незалежності ніколи не було легкою справою. Боротьба з колоніальною спадщиною забирає десятиліття. І, на жаль, не завжди увінчується успіхом. Ці прості істини хочеться нагадати кожному українцеві, що прагне розбудови Української держави, в якій українська мова була б повнокровоною. Сподіваюся, що ми не станемо другою Ірландією. І що тисячолітня українська культура не закінчиться скиглінням.

Сондерс ЛЮЇС

ВАЛЛІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА ТА НАЦІОНАЛІЗМ

Валлійські літературні критики соромляться наголошувати на тому, що відрізняє валлійську літературу від інших європейських літератур, а особливо від сусідньої англійської. Це, мабуть, тому, що дисонансні елементи не є модними у сучасному світі. Наведу у цьому есеї лише два приклади.*

Релігійне відродження XVIII століття зробило Валлію на півтора століття неконформістською та кальвіністською громадою. Маємо істориків та критиків, які трішки шкодують з приводу цього. В наші дні неконформізм є в сумному та понурому відступі, а слово «кальвінізм» стало майже лайкою.

Для англійської буржуазії — тобто літературних англійців — обидва неконформізм та кальвінізм були від XVIII століття атрибутом воюючої нижчої класи. У цьому й полягає провалля, що розділяє валлійську та англійську літератури XIX століття.

Методистське відродження дало валлійській прозі та поезії окремий характер, нову мову. Дехто може нарікати, що валлійська література XIX століття не мала ширших світських ліберальних зацікавлень, як французька, німецька чи англійська літератури. Істинна правда. Це правдиво також стосовно еспанської літератури XIX століття, навіть сучасної італійської. Валлійська література від XVI століття була мінорною літературою. Тим не менше, вона є унікальною. Вона розповідає про досвід, якого не знає такою ж мірою жодна інша нація, жодна інша література.

Адже методизм був формою, якої романтична революція набрала в Валлії. Вільямс Панतिकелін та Анн Гріффітс є для нас тим, чим Блейк та Вордсворт є для англійців, чим Манціні є для італійців. В «Oxford Book of English Verse» від XVIII століття ви не знайдете релігійних гімнів. І впорядники мали рацію.

З іншого боку, найбільші ліричні твори валлійської поезії XVIII і XIX століть — це, без сумніву, гімни. Їхня велич та інтелектуальна сила роблять їх великою поезією. Це є ті національні риси, які історики літератури, незалежно від того, чи він християнин чи невіруючий, повинен визнати в лояльності до об'єктивної правди.

Мій другий приклад я візьму з недавнього минулого. Минуло 40 років, відколи Націоналістична Партія Валлії почала свою діяльність в Пулхелі. В 30-их роках вона утвердилася, як феномен валлійського життя. Її вплив на політичний розвиток Валлії та валлійську політичну думку є предметом дріб'язкової дискусії. Історики, які покладаються на статистику, не є вражені. Валлійські соціалістичні члени парламенту взагалі не признають їй і граму ваги. Валлійські соціалісти палкого оптимізму запевняють, що лише завдяки їм Джеймс Гріффітс опинився там, де він є.¹

*Переклада з англійської мови Ольга Керзюк. (З книги «Presenting Saunders Lewis», edited by Alun R. Jones and Gwyn Thomas, Cardiff, University of Wales Press, 1983).

¹ В цей час він був лейбористським депутатом від округи Ллянелі, першим міністром у справах Валлії.

Я просто констатую факт: більшість валлійських поетів та письменників, новелістів, драматургів, критиків, від 1930 року були відвертими прихильниками Валлійської Націоналістичної Партії.

Це не політичний аргумент. Ця стаття не є політичною. Я не претендую на те, що це є виклик чи принаймні доказ правильності націоналістичної справи. Я готовий прийняти, що ці чоловіки та жінки могли бути такими ж химерними, як і Їйц в очах селян Оліго. Що цікавить мене в даний момент — це те, що саме ця політична заангажованість була тим проваллям, яке розділяло валлійських та англійських письменників.

В 30-их роках англійські поети та письменники, виховані в елітарних гімназіях, в Оксфорді чи Кембріджі, шаленно намагалися пролетаризуватися, втягнутися в боротьбу, ставали членами комуністичної партії та купували серію червоних книжечок, записувалися добровольцями на війну проти Франка в Іспанії. Вплив цього періоду на англійську драму та поезію відчутний до сьогодні, навіть, якщо сьогодні це є вплив розчарування.

В цей же період творчі люди Валлії були глибоко перейняті розвитком націоналістичної партії. Це був період великих сонетів Вільямса Паррі. Далі прийшла поезія Гвеналта та Валдо Вільямса, Ейроса Бовена та генерації Бобі Джонса. Криза Валлії дала поезії цього періоду свій angst.

Це видно також у прозі Д. Дж. Вільямса, в драмах Джона Гвіліма Джонса, оповіданнях та романах Кейт Робертса та Іслуйна Фовк Еліса.

Не пропаганда тримає цих письменників разом. Лише один чи два взагалі писали про політику. Д-р Кейт Робертс, чия незмінна діяльність є радістю, робить багато політичного журналізму, але вона суворо закриває двері найменшому подиху пропаганди у своїх оповіданнях та романах.

Об'єднує цих письменників тривога, що валлійська нація може вмерти від байдужості та ледачості і що тисячолітня література може закінчитися «не гуком великим тільки скиглінням»² (підкреслення моє — перекладачка).

Це показує в мініатюрі те, що нависло над всією Європою, що загрожує людству, — руйнування цивілізації через апатію (підкреслення моє — О. К.)

(...) Таким чином специфічний досвід Валлії цього століття, криза, про яку Валлійська Націоналістична Партія попереджувала і для уникнення якої вона й виникла, набирає універсального звучання та значення. Цивілізація повинна бути чимось більшим, ніж абстракція. Вона повинна мати «домівку та ім'я». Тут її ім'я — Валлія.

На жаль, є одна сумна різниця між Валлійською Націоналістичною Партією 60-их років та валлійськими методистами 1760-их років. Методисти свого часу викликали ненависть, насилля, переслідування, тюрми. Саме тому вони тріумфували.

(“Western Mail”, 13 березня 1965)

² Рядок з поеми Т. С. Еліота «Подорожні люди» у перекладі Флоріяна Неуважного (примітка перекладача).

Літературна творчість

Антоніна ЛИСТОПАД

СПАЛЕНІ ОБЕРЕГИ

Обереги — на спалених вежах.
Б'ється в берег Могутня Ріка.
Україно моя незалежна,
Та чому ж ти підлегла така?

Підлягаш і вбивці, й злодію.
Скільки поля для себе не сій,
Не тобі підлягають події,
А залежиш сама від подій.

Злидні з нами вже за панібрата.
Де багатого взяти слівця?
Таж не вміли ми жебракувати
Із пра-прадіда — діда — вітця.

Що не день, то гострішають рани.
Що не ніч — каменішає шлях.
Українська Доле весняна,
Чому смуток осінній в очах?!

І голодні вогні на стодолі
Підповзають до горла вужем.
Дочекалися Вольної Волі,
Скористатись не вміємо вже.

У теплі, а неначе холоном.
Що не око, то погляд лихий.
Україно, святая іконо,
За чиї тебе мучать гріхи?!

Антоніна Листопад походить з селянської родини, з Рівненщини. Закінчила Івано-Франківський медичний інститут і працює як лікар-невропатолог. Член СПУ. Автор книг: «Сльоза любистку», «Євшан-Провидіння», «Біла молитва братика», тощо. Друкувалась також в Канаді, США, Австралії. Лавреат премії Василя Стуса. Живе на Луганщині.

* * *

А біль, як хмара...
Навздогінці.
Не видно досвітків в імлі.
Нелегко бути українцем.
На цій чорнобильській землі.

Нелегко навіть просто бути.
Прости, Українонько, прости.
Несемо камені спокути.
Свої й чужі несем хрести.

А сум, як списи... В материнці.
Зозуля не кує в гаю.
Нелегко бути Українцем
В зрусифікованім краю.

Коса заснула на косинці.
Летить на землю сивий птах.
Нелегко бути Українцем.
На ... українських теренах.

* * *

І нас позбирай з-між народів.

Давидів псалом 105

Хто розкидав наш рід український
Та по цілому білому світу?
Снігу випало в скошене жито.
Аж накрило завіти біблійські.

І не маємо свого Мойсея...
Аби вивів з пустелі
В оазис.
Що не ніч, то все глибша образа.
Що не день, то все більш фарисеїв.

Українська сумна одісея.
Вже родина зрікається Роду.
Наше поле засіяне льодом.
...І не маємо свого Мойсея.

ПАМ'ЯТІ УПА

Прокинься, Повстанцю український.
І глянь...
Збираємо нині загублені стебла.
Ти чуєш ті дзвони в ранісіньку рань?
Вкраїна згадала, нарешті, про Тебе.

І ставить Тобі поминальні свічки.
Шукає могили, порослі тернами.
Прокинься, повстанцю, і глянь з-під руки.
Ти знову живий!
Поміж, мертвими, нами...

Чи осінь стрічаєш, чи, може, весну?!
Вертайся хутчіше до рідної хати.
Прокинься, Повстанцю, од вічного сну.
Ще рано в могилі Тобі спочивати.

Спом'янемо все, що тривало колись...
Триває і досі. На троні мутацій.
Прокинься, повстанцю, прокинься, прокинься.
Ще маєш багато повстанської праці.

Остап ЛАВЕЦЬКИЙ

З'ЇЗД ПЕРЕМИШЛЯН

О земле перемиська — наша рідна мати!
До тебе ми прибуваєм з усіх усюд,
Тобі щирий привіт і честь віддати
Спішить розжинений по світі твій вірний люд.

Тут ми народились, тут і проживали
Безжурні й щасливі дитячі літа,
Уперше до молитви ми руки складали
І перший у школі вивчали буквар.

Молодість нашу ми тут залишили
І першу юнацьку від серця любов,
Кожний в гарячі дні прохолоду
В Сяну кришталевій воді тут знайшов.

Земле рідненька! Ти зрошена потом
Родичів наших і наших дідів.
Іноді знищена, спалена пожаром,
Насякнена кров'ю Героїв-Борців.

Вони в бою нерівнім віддали
Своє молоде, ще весняне життя,
Безхрестні могили бур'яном вкривались,
Не було ні цвітів, не було вінця.

О городе княжий! Перемишле красний!
З тобою прощались не з власної волі.
Судьба нас прогнала ген у світ незнаний,
Щоби там шукати життєвої долі.

Уже нечисленні ми тут прибуваєм,
Багато-бо вже з нас не стало в живих.
Прости нам провини, у слезах ми благаєм,
Тебе не забудем, Рідний, Дорогий!

Петро ВАСИЛЕНКО

ПЕЧЕНІЗЬКЕ ПОЛЕ

поема

1

Над вільним краєм сизий сокіл звився,
Кружляв повільно степовик-орлан,
Котила хвилі величаво тирса
В зелений і духмяний океан;
Текли билинно ріки лебедині,
Озер качиних погляд голубів,
Луги лелечі небосхили сині
Торкали різноцвіттям буркунів;
Дивились в плеса вікові діброви,
Гойдали чари гомінки гаї,
Тарпани паслись; не боялись ловів
Лисиці, зайці, дрохви, солов'ї;
Бродили лісом ласуни-ведмеді,
В Дінці дрімали мовчазні соми...
Ані хозар, ні гунів, ні венедів,
Мов край забутий хижими людьми.

2

Але була оманливою тиша!
Із неба сизий сокіл спостеріг:
Густий чорнобиль не байбак колише —
Там заховавсь чумазий печеніг!

Тече Дінець у вранішні тумани —
Величний плін слов'янської ріки!
На правий берег вийшли сіверяни,
На лівому — кишать кочовики.

Південний берег — берег печенігів,
Північний берег — берег сіверян.
Нема слов'янам спасу від набігів
Кочівників — постійно з ними бран.

Немов дуби, стоять слов'янські вої.
Мов чорноліс, стоять кочівники.
За мить у січі зйдуться герої
І з правої, і з лівої руки.

3

І забриніли гостродзьобі стріли,
І задзвеніли ковані мечі!
І голови у ковилу летіли...
І кликали на славу сурмачі!

Нап'ється ворон пломінкою крові,
Нап'ється всмак гарячих ще очей!
Солодкі трави стануть полинові
Від сліз, що ними землю пропече.

Зійшлися тісно у смертельнім герці
Русяві й чорночубі вояки.
В руках є сила, є відвага в серці,
Є спірний степ біля Дінця-ріки.

Чиїм нащадкам він у спадок стане?
З-за цього кров'ю зрошена трава!
Здолали печенігів сіверяни,
На степ дідівський ствердивши права.

А степ широкий — без кінця і краю!...
Схилилась посивіла ковила,
Лиш там, де слава сіверян ступає,
Вогнем трава горицвіт зацвіла!

Велика тиша залягла навколо.
Дінець велично вдалечінь пливе...
Це поле битви — Печенізьким Полем
Край сіверський опісля назове.

Над вільним краєм сизий сокіл звився,
Кружляє вільно степовик-орлан.
І котить хвилі неспокійні тирса
У запашний зелений океан...

Стою на пагорбі високому —
І звідси
Я бачу пращурів славетних —
сіверян.

Липень 1994 р.

ГОЛОС ТИШІ

Я чую все! І ріст коріння,
І в стеблах жвавий сокорух,
І потяг спілого насіння
В ріллю бажуючу, сиру.

Порозумівся я на мові
Живої й мертвої води.
В глухі хвилини вечорові
Нізвідкіля не жду біди.

Мені відкрились чари тиші,
Її мелодія густа.
Я чую, як листочки вишні
Розкрили крихітні уста.

Заслухавсь у вишневий гомін.
В небесну далеч задививсь.
Усі зірки такі знайомі...
Невже я з ними жив колись?

* * *

В далеких полі згас вогонь
Блідого сонця — сутеніє.
Осіннє небо мряку сіє
На посівилу оболонь —
За день зазимок не розтав.
Густе, безрадісне терниння
Тче разом з ніччю безгоміння.
Вертаю — вітра не спіймав
І гав не наловив у полі.
Довкола темінь, як стіна.
І тільки зірочка одна
На небосхилі оком Долі.
Дивися, Доле, не дивись...
А я прошкую на осоння,
Бо воля є така Господня.
Не находивсь я, не наживсь.

Леонід Сапа

ПРОБУДЖЕННЯ СТЕПУ

Ви бачили, як прокидається поле? —
Одна за одною падають зорі в жита...
Залива стигле жниво червона повінь...
Лісосмугу сонні гриви теплий легіт хита...
Зашарілись край дороги ромашки,
Смачно допивають цілющий настій роси.
Пробуджені коники чудо-романси
Починають виспівувати на всі голоси...
Тятиву у небо натягує жайвір, —
Кличний гомін розпашілого ранку росте.
Земля дихає чебрецем, урожаєм...
Хутчіш подивітесь — то прокидається степ!

Із збірки
«Сто поезій з-за ґрат»,
Київ, 1992

Наука, досліді

Федір ПОГРЕБЕННИК

«ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА»

Дослідження доктора філологічних наук, лавреата Державної премії України ім. Т. Шевченка, відомого літературознавця і фолкльориста, на широкому, значною мірою невідомому документальному матеріалі, розкриває історію створення, побутування, переслідування, заборон і відродження національного гімну «Ще не вмерла Україна», який в усі часи тяжкого поневолення нашого народу насаджував його на боротьбу за незалежність України, вселяв віру й надію у торжество правди й справедливості: «Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці».

Федір Погребенник, який останнім часом опублікував десятки статей і розвідок про українські патріотичні пісні та гімни, проникливо і переконливо відтворив величню й трагічну долю пісні-гімну на тлі визвольних змагань в духовому житті народу, соборницьких пориваннях вірних синів і дочок України.

Автор слів гімну — поет і фолкльорист-етнограф Павло Чубинський — за створення вірша «Ще не вмерла Україна» 1862 року був висланий з України на Північ Росії, в Архангельську губернію. Але пісню, що стала символом нескореності України царському деспотизмові, не можна було заслати, вбити. Вона жила і на Наддніпрянщині, де народилася, і на Західньо-українських землях, де 1863 року вперше була надрукована, а через рік з музикою Миколи Вербицького почала свій тріумфальний політ як національний гімн.

За поширення, виконання цієї пісні засилали в Сибір за царського і сталінського режимів, її переслідували, забороняли — на українській землі — румунській та польській власті, але вона — не завмирала.

У дослідженні Ф. Погребенника читачі відкривають для себе не лише муки і митарства пісні-гімну, але й її животворящу силу, яка живила, гріла душу українців не лише на рідній землі, а й поза її межами. Автор дослідження проливає світло на сприймання пісні поза Україною, виводить її на світові обшири.

Тепер, коли боротьба на утвердження суверенності України набирає особливого розмаху, поява друком дослідів Федора Погребенника є дуже своєчасною.

У піснях-гімнах сконцентрована жива історія народів, їхнє прагнення до волі, відображені шляхи визвольних устремлінь, національно-політичні ідеали.

Український народ, живучи в складних політичних умовах, будучи протягом сторіч соціально і національно поневоленим, насильно розділеним між кордонами ворогуючих між собою імперій, на початку 60-х років теж створив свій національний гімн. Ним стала пісня на слова поета і вченого-фолкльориста Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна» (музика Михайла Вербицького).

Жодному іншому творові української літератури і музики не судилася така велична і ... трагічна доля.

Велична, бо в ньому втілена споконвічна мрія народу стати суверенним, здобути волю, виражена незламна віра у відродження України.

Трагічна, бо понад століття пісню-гімн переслідували, забороняли, вбивали, але — не вбили.

Один рядок цієї пісні, оці слова, що дали назву віршеві українського поета Павла Чубинського, майже 150 років викликали страх у кількох режимів — російсько-царського, польсько-шляхетського, румунсько-боярського... У недалекому минулому за виконання цієї пісні та поширення її тексту можна було тяжко поплатитися і на батьківщині П. Чубинського: згаданий вірш був заборонений, не входив до жодних з видань. І от наприкінці 1989 року над відновленою могилою П. Чубинського на Книшевому цвинтарі в Борисполі згадана пісня, мов фенікс, воскресла із мертвих, знову зазвучала у рідному краї поета у виконанні народного хору під диригуванням Леопольда Яценка. Пісню підхопила численна громада тих, хто прийшов уклонитися пам'яті вірного сина свого народу.

Це не єдиний випадок, коли пісня, тривалий час замовчувана й переслідувана, знову відроджується, розправляє зв'язані крила. На Західно-українських землях, де народилася, протягом кількох десятиліть, власне, до вересня 1939 була найпопулярнішою українською патріотичною піснею, вона ніколи не погасала: якщо не звучала публічно, то жила в серці тих, хто вірив у духове відродження народу.

Вдруге на широкому громадському зібранні пісня злетіла в небо 9 березня 1990 року біля пам'ятника Т. Шевченкові, де виконав її Кубанський народний хор під диригуванням В. Захарченка, який в той день отримав Державну премію України імені Т. Шевченка.

Доля багатьох пісень подібна до долі нашого народу. Коли народ оживав, воскресав — оживали, воскресали і його пісні. Коли його гнітили неволя, духове рабство, замовкала й народня душа, хоч ніколи не завмирала. Багато патріотичних пісень продовжували існувати нелегально, вселяючи у серця людей віру в краще майбутнє.

Виникнення цього твору (спочатку як поетичного тексту, а згодом як пісні) пов'язано з суспільно-політичними умовами, в яких жив український народ у другій половині XIX століття, а точніше — у 60-ті роки. На східно- і західно-українських землях це був період певного піднесення національно-визвольного руху. Виникали нові українські видання (журнали «Основа», «Мета», «Вечорниці» та ін.), недільні школи, товариства, серед них «Київська громада», навколо якої об'єдналися представники передової української інтелігенції (В. Антонович, Т. Рильський, М. Драгоманов, П. Чубинський та ін.). У Галичині міцнів народовський табір, у середовищі якого дедалі більшого поширення набирали ідеї духового єднання двох частин України. Зростали почуття історичної й культурної спорідненості слов'янських народів, які свого часу почало утверджувати у програмних документах Кирило-Методіївське Братство. На хвилі національного піднесення, що почалося в 60-ті роки XIX століття, особливо зростала роль творчості Т. Шевченка, з чийм іменем і віщим словом

пов'язувалися сподівання на духове відродження народу. Значну роль у літературному процесі цього періоду відіграють П. Куліш, Марко Вовчок, О. Кониський, Ю. Федькович, С. Воробкевич та інші письменники.

Павло Чубинський — Автор слів гімну

Серед українських діячів культури, які у 60-ті роки XIX століття виявили активну діяльність на ниві літератури, науки і фольклористики, помітне місце займає Павло Чубинський. Він увійшов в історію нашого народу насамперед як автор слів пісні-гімну «**Ще не вмерла Україна**». Сприймавши глибоко ідеї Шевченка про національне відродження України, підтриманий друзями із київської «Старої громади», П. Чубинський здійснив як на той час дерзновенний патріотичний акт: створив антицарський за своїм змістом, патріотичний за духом твір, якому випала велика історична місія — стати національним гімном.

Нелегким був життєвий і науково-творчий шлях автора вірша «**Ще не вмерла Україна**». Народився Павло Платонович Чубинський 27 січня 1839 року в Борисполі поблизу Києва. У Петербурзі здобув юридичну освіту (1861). Свою науково-етнографічну діяльність пов'язав із Географічним товариством, у якому працювали видатні вчені — Олександр Кістяківський, Володимир Антонович, Кость Михальчук та ін. Своє життя Чубинський присвятив вивченню народного побуту, збиранню і дослідженню українського фольклору. За наукову працю вчений отримав від Російської Академії Наук премію Уварова та золоту медаль від Міжнародного Конгресу в Парижі (1875). Матеріали наукових експедицій Чубинського були опубліковані у «Працях етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край» (тт. I–VII, Спб., 1872–1879).

Визнання заслуг Чубинського в галузі народознавства супроводжувалося переслідуванням його як українського патріота, який мав сміливість демонструвати любов до України, її мови, культури. Зрештою, збіркою поезій «Сопілка» (Київ, 1871), виданою під псевдонімом Павлусь, Чубинський теж засвідчив свою любов до українського художнього слова, вболівання за його долю. Та найскравішим виявом патріотичних почуттів автора було створення вірша «**Ще не вмерла Україна**». Можна без перебільшення сказати, що після «Заповіту» Т. Шевченка в кінці XIX на початку XX століття це був найпопулярніший твір української поезії, незважаючи на заборони й переслідування, яким він піддавався з боку офіційних властей. Саме за написання цього твору П. Чубинський у першу чергу поплатився засланням до Архангельської губернії. Царська охранка постійно тримала в полі зору

всіх діячів української культури, а за найменше підозріння у «сепаратистських» тенденціях кидала в тюрми і гнала на заслання.

П. Чубинський був під постійним наглядом царських властей з початку 60-х років і до самої смерті. Царські охоронники зафіксували його взаємини з членами Української Петербурзької «Громади». Чиновники Міністерства народної освіти Київського генерал-губернаторства звернули увагу на його приналежність до вільнолюбних кіл громадянства. Таємно зібрані охранкою проти П. Чубинського матеріяли лягли в основу звинувачення його в неблагодійності. У травні 1863 року в будинку вченого в Борисполі поліція зробила обшук, після чого слідча комісія для політичних справ Київського, Подільського і Волинського губернатора 4 листопада 1863 р. прийняла ухвалу про вислання українського вченого в Архангельську губернію. Видно, що П. Чубинський добре дався в знаки царським властям, коли й після його смерті вони цікавилися ним, стежили за вшановуванням його пам'яті. Так, 20 січня 1887 року київський губернатор уклав записку про такий «небезпечний» акт, як відслуження панахиди в Софіївському соборі з приводу другої річниці з часу смерті П. Чубинського та О. Кістяківського — членів Київської «Старої громади». Для царату ім'я автора вірша «Ще не вмерла Україна» було небезпечним до кінця існування російської монархії.

Чубинський, незважаючи на тяжкі умови життя і праці, все ж зумів залишити глибокий слід у розвитку фолклористики і етнографії. Його страдницький шлях завершився 26 січня 1884 року в Києві, а місцем вічного спочину став родинний хутір — тепер у складі міста Борисполя Київської області.

Як же склалася доля вірша, якому судилося виконувати ролю гімну?

Вірш «Ще не вмерла Україна» народився 1862 р. Певним поштовхом до написання твору послужив сербський гімн, поширений серед київської української молоді. «Співали тоді „Ще не вмерла Україна“, а подекуди й тепер співають на мотив того ж таки сербського гімну», — зауважив О. Коваленко в «Українській музи» (К., 1909, с. 385).

Під розлоге українське небо пісня злетіла в Галичині; у номері четвертому львівського журналу «Мета», що вийшов у грудні 1863 р., текст вірша «Ще не вмерла Україна» побачив світ разом з віршами Кобзаря «Мені однаково...», «Н. Костомарову», «Заповіт». Під цими творами стояв підпис «Шевченко».

Згадані вірші Т. Шевченка з'явилися на хвилі зростання почуття кровної спорідненості між обома частинами України, глибокого зацікавлення козацьким епосом, творчістю І. Котляревського, Т. Шевченка, а також П. Куліша, який одним з перших почав налагоджувати взаємини з письменниками Галичини й Буковини. У листі до Б. Дідицького (опублікований 1863 р. у газ. «Слово») він писав: «Знайте ж хоч ви, що в нас тепер йде велике змагання за нашу спільну з вашою словесність... Заспіває наш брат за Дунаєм або під Полтавою, а у Львові і в Бескидах голос лунає. Застогне галицька Русь під Карпатами, а понад Дніпром у людей серце болить».

Особливо важливе значення у духовому спілкуванні між двома частинами України мала творчість Т. Шевченка, окремі твори якого проникали в Галичину вже в середині 40-х років. Є щось знаменне в тому,

що вірш П. Чубинського «Ще не вмерла Україна» був приписаний Т. Шевченкові. Ті, хто надсилав до «Мети» тексти Т. Шевченка, згаданий вірш подали за Шевченків, а видавці журналу сприйняли їх за такі, що належать одному авторові, до якого вони ставилися з побожністю. Так почав своє життя повний текст майбутнього гімну.

За журналом «Мета» вірш П. Чубинського набув популярності серед галицької молоді. За кілька років вірш був покладений на музику. Сьогодні важко докладно з'ясувати, які саме чинники зумовили причину озвучення тексту. Але деякі факти, що спонукали народження музики, варто навести. 1864 року новостворений у Львові український театр готував до постановки на сцені написану українською мовою «комедію-оперу» польського та українського письменника Кароля Гейнча (1820–1860) «Поворот запорожців з Трапезунда» (опублікована 1842 року в Києві). Так от, до цієї вистави, що тоді була поставлена під назвою «Запорожці», композитор М. Вербицький написав музику до слів «Ще не вмерло Запорожжя». Це трохи перероблені слова вірша П. Чубинського, який з цієї вистави розпочав своє нове життя в музичному супроводі. У газеті «Слово», стримано висловлюючись про саму п'єсу, яка великого успіху не мала, безіменний рецензент зауважив: «Похвально згадуєм, однак, за хор козаків, котрий заспівав прекрасну пісню „Ще не вмерло Запорожжя“».

Можливо, це і є праобраз музики до вірша П. Чубинського, який спочатку виник як сольоспів.

Подаємо за першодруком вірш П. Чубинського та коментарі до окремих його рядків.

Павло Чубинський

Ще не вмерла Україна

Ще не вмерла Україна,
І слава, і воля,
Ще нам, браття-молодці,
Усміхнеться доля!
Згинуть наші вороги,
Як роса на сонці;
Запануєм, браття, й ми
У свій сторонці.

Душу, тіло ми положим
За свою свободу
І покажем, що ми, браття,
Козацького роду.
Гей-гей, браття миле,
Нумо братися за діло!
Гей-гей, пора встати,
Пора волю добувати!

Наливайко, Залізник
І Тарас Трясило
Кличуть нас із-за могил
На святе діло.
І згадаймо славу смерть
Лицарства-козацтва,
Щоб не тратить марне нам
Свого юнацтва.

Душу, тіло і т. д.

Ой Богдане, Богдане,
Славний наш гетьмане!
Нащо віддав Україну
Москалям поганим?
Щоб вернути її честь,
Ляжем головами,
Назовемся України
Вірними синами.

Душу, тіло і т. д.

Наші братчики слов'яни
Вже за зброю взялись,
Не діжде ніхто, щоб ми
Позаду zostались.
Поєднаймо разом всі,
Братчики-слов'яни,
Нехай гинуть вороги,
Най воля настане!

Душу, тіло і т. д.

«Наші Братчики-слов'яни вже за зброю взялись»

Наливайко, Залізняк і Тарас Трясило...

Звернення до героїчних постатей з історії України завжди було одухотворюючим фактором визвольної боротьби нашого народу. Не дарма у вірші-гімні Павла Чубинського теж воскресли імена славних синів України — Северина Наливайка (?–1597), керівника селянсько-козацького повстання проти польської шляхти, замученого у Варшаві, запорізького козака Максима Залізняка (народився на початку 40-х років XVIII століття, коли помер — невідомо), одного з керівників гайдамацького руху, підступно схопленого царськими військами і засланоного на довічну каторгу, гетьмана нересторованих козаків Тараса Федоровича (Трясила) (рік народження і смерті — невідомі), який підняв повстання проти шляхетської Польщі. Згадки про українських героїв-мучеників, які намагалися збудити національно-визвольний дух народу, підняли повстання проти польсько-шляхетського поневолення, впали жертвами підступу російського уряду, загинули мученицькою смертю у Варшаві, повинні були сповнювати серця сучасників П. Чубинського та й наступні покоління почуттям відваги і самопожертви і в ім'я України.

Наші браття слов'яни вже за зброю взялись

П. Чубинський має на увазі насамперед національно-визвольну боротьбу польського народу проти царату. 1830 року вибухнуло Листопадове польське визвольне повстання в королівстві Польському, яке 1831 р. було придушене російськими військами.

На початку 1863 р. спалахнуло нове польське визвольне повстання у Польщі, яке мало відгомін і на Україні. П. Чубинський співчував національно-визвольним війнам слов'ян, зокрема поляків, з їхніми волелюбними прагненнями пов'язував і долю України. Звідси заперечення у тому, що й українці не залишаться осторонь визвольних змагань, у боротьбі за свободу об'єднуються з іншими слов'янськими народами.

Згадка про заворушення серед слов'янських народів, які беруться за зброю, спонукувала й українців активізувати визвольну боротьбу, сподіваючись на підтримку сусідніх народів, яких гнітила та ж царська імперія.

Поєднаймося разом всі братчики-слов'яни

Ідеї духового єднання слов'янських народів на засадах рівності, незалежності і взаємодопомоги живили творчість усіх визначних українських митців, зокрема Т. Шевченка, який мріяв про той час, коли

...усі слов'яни
стануть добрими братами
і синами сонця-правди.

Тому-то — і це дуже знаменно — заклик до духової єдності слов'ян, гасло: «Най воля настане!», що наявні у першій публікації тексту, виводять вірш П. Чубинського за національні рамки, поєднує національно-визвольні прагнення українців з духовими устремліннями інших слов'ян-

ських народів. Таким чином, твір, що згодом став національним гімном, народжувався в атмосфері духового тяжіння українців до інших братніх народів. Саме цю ідею втілює художник Амбросій Ждаха, у поштовій картці, виданій у 1914 р., напередодні Першої світової війни.

Символічна «Слов'янська рідня»

Автограф нот Михайла Вербицького

Автографу вірша П. Чубинського «Ще не вмерла Україна» не виявлено, очевидно, він не зберігся. Адже автор був під наглядом царської охоранки, в його будинку поліція робила обшук.

А от автограф нотного запису пісні зберігся до наших днів. Як дорожчінна пам'ятка нашої культури він тривалий час був у фондах бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, штамп якого видніється у правому кутку манускрипту. Потрапив він до згаданої бібліотеки від Станіславського (Івано-Франківського) музичного товариства «Боян» завдяки композиторові Вікторові Матюкові, про що свідчить такий напис внизу на першій сторінці нот: «Манускрипт Михайла Вербицького. На пам'ятку і до переховання в бібліотеці передаю хвальному товариству „Станіславський Боян. О(тець) Віктор Матюк».

Ноти з текстом розташовані на двох аркушах великого формату. Подається сольоспів у супроводі гітари. Текст під нотами повністю збігається з першодруком (журн. «Мета»). В кінці нот подано другу (третю) четверту строфи гімну. Вольова мелодія М. Вербицького лягла в основу пізніших музичних інтерпретацій для хорового співу, опрацьовувалася багатьма композиторами (Філарет Колесса, Олександр Кошиць, Андрій Гнатишин, Анатолій Авдієвський та інші). Мелодія М. Вербицького в аранжировці Євгена Станковича затверджена Верховною Радою України як музика до національного гімну. Так сольна мелодія М. Вербицького, збагатившись у різних обробках для хорів і духовних оркестрів, набула стабільної форми, стала складовим, усталеним компонентом гімну, що в новій музичній редакції звучить особливо велично й урочисто, як і личить музиці до гімну.

Під могутні звуки гімну, що линуть в етер кожного ранку, ми зустрічаємо кожен свій новий день — у незалежній, суверенній Україні!

Продовження буде

«Як ударить в срібні дзвони клич воскресної години
Встане славний дух Чупринки, командирів ізбере
І поведе у бій останній рідний народ України,
Що ніколи не вмирав і ніколи не вмер!»

*Роман Завадович
«Слово про вірний ліс»*

Іван ВЕРГУН

ІСТОРИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ УКРАЇНОЮ І ФРАНЦІЄЮ

1

В Європі є дві країни подібні до себе, як дві сестри — Франція і Україна. Ця схожість існує не лише під оглядом багатств, але й щодо історичних подій, цивілізації та надзвичайно розвинутого почуття свободи і незалежності.

Теж величиною Україна (601.000 км.кв.) ототожнюється з Францією. Її столиця, Київ, дорівнює своєю красою та положенням Парижеві. «Київ, — писав у XIII ст. у своїх «Споминах зі — східних подорожей» французький монах Гійом де Рюбрюкус (або Рюбрюк, 1229–1293), — був по Візантії найбільшим і найгарнішим містом в Європі.

Красу нашого Києва найкраще описав Павло Тичина в «Золотому Гомоні»:

Над Києвом золотий гомін,
— І голуби, і сонце ...

А Максим Рильський, як і Тичина, бачив теж над Парижем голубів і сонце:

І там десь голуби, мансарди,
Поети, сонце і Париж.

(«Старі будинки азурові»)

Для українців Київ є золотоверхим і святим. Для французів Париж, починаючи з часів Генріха IV (1589–1610), є прекрасним і святим містом. Згідно з ними, «Париж заслуговує на Богослуження» («Парі во ін мес»).

У Франції, як і в Україні, проживало плем'я-нарід, що звалось русинами-рутенцями. Спочатку воно заселяло провінцію Руерг, столицею якої був Сагодунум, теперішнє місто Родез, а відтак воно поширилося на всю південну Францію. Це плем'я русько-кельтського походження поселилось там у 406 р. пер. Христом.

Свого часу русичі збунтувалися проти римлян, але були побиті Фабіюсом та прилучені до римської імперії. По них залишились такі назви кельтсько-руського походження, як містечко Серет (в Україні річка) та Северяк ле Шато...

У Франції, як і в Україні, є містечко Белз, яке начисляє 3407 мешканців. Положене воно над річкою Етель, департамент Морбіян, у південній Бретанії. Белз (3000 м.) у Західній Україні знаходиться 70 км. на північ від Львова і положений між річками Солокією та Річицею.

Обидва вони є кельтського походження і являються відпустовими місцями. У французькому Белзі — реліквії св. Кадо, а в українському — копія чудотворної ікони Матері Божої, оригінал якої був вивезений до Ченстохови.¹

Україна та Франція мають великі посівні площі (Франція — 56% орної землі, Україна — 53%) і можуть самі прохарчувати цілу Європу. Рівнож вони обидві багаті вугіллям і залізною рудою.

Беручи під увагу багатства та брак природних границь, Україна завжди була предметом зазіхань сусідів. По татарських нападах слідували польські, російські, румунські, мадярські та німецькі. Але український нарід, цінуючи свободу, завжди боровся проти наїзників. Навіть у 1942–1953 роках українці боролися на два фронти — проти німців і москалів. За німецькими даними, воювало тоді проти них 100.000 українських партизанів.

Франція, навпаки, мала краще, ніж Україна, геополітичне положення. Теж у війнах завжди їй хтось допомагав. Україною, навпаки, сусіди ділились. Тому вона завжди боролася сама, щоб зберегти свою національну ідентичність.

2

Перші зв'язки історичного характеру між обома країнами нав'язуються в 1048 р. Тоді-то єпископ Шальйону над Марною Готьє ле Саж їде на чолі місії з єпископом з Мо та Госселіном де Шаліньяком у Київ сватати французького короля Генріха з княжною Анною, третьою з черги дочкою Ярослава Мудрого (1015–1054), володаря Руси, якого французькі історики залюбки називали королем русичів.

Правдоподібно, що принцеса Анна звінчалася з Генріхом I 1 травня 1049 року в місті Реймсі, де теж була коронованою на королеву Франції. Головним церемоніальним майстром був архієпископ Гій де Шатійон.

В 1060 р. королева Анна заснувала в Сенлісі, тодішній столиці, манастир св. Вікентія та побудувала церкву «Нотр дам» в подяку за народження першого сина Пилипа в 1052 р. Рівнож королева підписала 3 документи кирилицею: Ана Регіна. Розходилося про дотації (1063) абатству Сен Крепін та абатству Сен-Бенуар-сюр-Люар (1065, 1067).

Королеву Анну, прабабцю 30 королів Франції, правдоподібно поховано в абатстві Вільєр біля Ферте-Але в паризькій околиці, між Корбей і Етамп, у департаменті Ессон.²

Перший син Анни (були ще Гюг, Роберт та дочка Емма — повмирили молодю), якого вона назвала на честь апостола Пилипа, євангелиста Скитії та Галії, був похований (1108 р.) в церкві Сен Бенуа сюр Люар, у департаменті Люаре, недалеко Орлеану. Надгробна плита зображує короля з бородою та короною на голові. В лівій руці небіжчик тримає рукавичку, яку при вході до раю має вручити Богові.

Цю «монашу» гробівницю підтримують чотири пси, а 5-тий лежить в королівських ногах. Пси мають левині ноги і гриви та нагадують українських хортів. Це, мабуть, остання королівська пошана батьківщині його матері...

¹ Іван Вергун: «Два Белзи». «Визвольний шлях», кн. 2/527/1992.

² Roger Hallu: »Anne de Kiev, reine de France«. Rome 1973. pp. 66, 85, 101/2, 112, 117.

Можливо, що хтось із київських дорадників Анни заснував Вітри над Сеною, в якому народився Жак де Вітрі (1170–1240), кардинал, історик, автор твору «Гісторія Орієнталіс». У «Спалених Вітрах», тобто у «Вітрі ле Брюле» (від 1544 р.) «Вітрі ле франсуа», народився Філіпп де Вітрі (1290–1361), композитор і теоретик музики, державний муж та єпископ у Мо в 1351 р.

Найбільше удокументовану працю про королеву Анну написав о. Роже Галлю п. з. «Анна Київська, королева Франції». Теж видали 48-сторінкову книжечку (по-французьки) про Анну Ярославну оо. З. Нарожняк та Андре Прево п. з. «Де Київ а Сенліс» (З Києва до Сенлісу), Вид. Культурного Центру св. Володимира, Ліль 1981–82.

Годиться також відмітити найновішу і вельми цікаву 163-сторінкову історичну повість Ольги Вітошинської (теж по-французьки), про королеву Анну «Ля рен убліє» («Забута королева»), Вид. УВУ, 1990. Це детальна повість, що описує багату діяльність та різні пригоди королеви. Між іншим, похвальна рецензія на цю книжку появилася в «Експрес» (Лір) в листопаді 1990 р., в Парижі.

Багато українських істориків пишуть, що Реймську старослов'янську Євангелію привезла зі собою до Франції Анна Ярославна. В кожному разі, не в такому стані, в якому вона знаходиться тепер. До речі, вона обіймає 2 частини: кириличну з руською вимовою та глаголичну з чеською вимовою з XIV ст.

Кирилична частина Євангелії, тобто Апрокос, має чимало пропусків, неправильних сепарацій слів та брак кольорацій деяких ініціалів. Її подарував у 1562 р. Фердинанд I кардиналові Шарлеві де Льорен, архієпископ Реймсу...

Першим французьким істориком, що писав про княжу Русь–Україну, був Блез де Віжінер. У «Хроніках і Аналах Польщі» (Париж 1575 р.), він присвячує досить місця Київській та Галицько–Волинській державам. При тім згадує теж про княжий город Белз.³

3

Більшість французьких істориків і дипломатів трактували гетьманську Україну об'єктивно, називаючи її козацькою країною, Рутенією та Малоросією. Найбільше писали вони про наших славних гетьманів: Богдана Хмельницького та Івана Мазепу.

Першим з-поміж них був інженер Гійом Вассер де Боплян. Для свого «Опису України» він збирав матеріали на протязі 8 літ, будуючи в Україні фортеці (1630–1647).⁴

Його праця є ілюстрована мапою України, козацькими чайками, возами та наметами (всього вісім рисунків). А заподавши ретельний опис Києва, він описує звичай та бравурні походи козаків, яких називає найкращими синами України...

П'єр Шевальє, дипломат і дорадник Людовіка XIV, в трактаті «Історія війни козаків проти Польщі, 1663»,⁵ називає Хмельницького, портрет

³ Blaise de Vignerres: «Les Chroniques et Annales de Pologne». Paris 1573.

⁴ Guillaume Vasseur, Sieur de Beauplan: «Description de l'Ukraine». Rouan 1660.

⁵ Pierre Chevalier: «Histoire de la guerre des Cosaques contre la Pologne». Paris 1663.

якого поміщений у книжці, українським Кромвелем. Рівнож наголошує, що Хмельницький прибув на переговори до Франції в справі набору козаків для облоги Дюнкерку, де їхні шаблі скопили чимало ворогів...

Про присутність наших козаків під Дюнкерком, як і під Віднем, згадує теж Філіп Лонгворд у книжці «Ле Козак» («Козаки»), з 1972 р., на стор. 39, та Ян Кармор в «Ле Козак» («Козак»), з 1914 р., на стор. 21.

Ян Кармор рівнож згадує, що Хмельницький в тій справі вів переговори з графом де Брежі, французьким амбасадором у Польщі...

І дійсно, в 1645 р. 2400 реєстрованих козаків Хмельницького взяли участь в облозі Дюнкерку, в якому знаходились еспанці. 11 жовтня 1646 р. вони триюмфально ввійшли з елітарними французькими відділами до здобутого міста, а 19 жовтня того ж року взяли участь зі своїм полковником Пшемським у Благодарній Службі Божій (Те Деум) в готичній церкві св. Елюа. По них, як пам'ятка, крім згаданої церкви, залишилась ще оборонна башта Легтенар.

Про Хмельницького писав П. Лінаж де Восієн (гл. «Початок правдивого козацького повстання проти Польщі, 1675»), а Шевальє Терлон, описуючи українсько-шведську-семигородську війну проти Польщі в 1657 р. («Мемуари», 1682, 2 томи) згадує про Юрія Немирича, посла Хмельницького у Швеції. До нього звернувся Шевальє Терлон у справі завербування козаків на службу в Людовіка XIV.

Теж Сьєр де Готвіль в «Історичних реляціях Польщі» з 1686 року присвячує V розділ своєї праці Хмельницькому, згадуючи при тім про дивне озеро (безодня в с. Цеблові) біля Белза.

Жан Бенуа Шерер, дипломат-академік, на підставі київських джерел, до яких мав доступ завдяки гетьмана К. Розумовського, написав 2-томову працю «Аннали Малоросії, або історія запорізьських та українських козаків», 1788 р.,⁶ які були найбільше читані прикінці XVIII століття. Познайомивши читача з географією і історією України, автор подає детальну характеристику наших гетьманів, а рівночасно пише про участь козаків у битві під Віднем 1683 року. Рівнож, на підставі французьких джерел, він є того переконання, що Переяславська угода (1654 р.) була лише мілітарним союзом між Україною і Московією проти Польщі, а не об'єднанням, як твердять росіяни.

За гетьмана Кирила Розумовського, — твердить Шерер, — Україна була культурнішою від Московії, яка побирала з України професорів, вчених і владик (т. 1, стор. 325).

4

Мазепа, один з найславніших гетьманів, легендарно був увіковічнений такими французькими художниками, як Л. Булянге, Г. Верне, Т. Шассерію, Е. Делякруа, Е. Лямі, Т. Жеріко та Генрі-Леопольдом Леві, картина якого в музею Дюнкерку.

Про нашого гетьмана писали Віктор Гюго («Мазепа» в «Ле Орієнталь»), Леопольд Кув'є, Поль Дерулед та наша землячка Ірена Стецик («Мазепа, принц де л'Юкрєн»).

⁶ Jean-Benoist Scherer: Annales de la Petite Russie ou l'histoire des Cosaques-Saporogues et Cosaques de l'Ukraine. Paris 1788.

Найвірніше про Мазепу писала «Велика Енциклопедія Лярус», з 1979 року, т. 20, та «Великий Енциклопедичний Словник Ляруса», з 1984 р., т. 10, в якому під гаслом «Мазепа» зазначено, що російські націоналісти вважають Мазепу «зрадником батьківщини», а українські — «геросм національної незалежності».

Серед низки дипломатів та істориків, що писали про нашого гетьмана, на особливу увагу заслуговують: Фуа де ля Невіль, Люї Лезюр, Майор М. Кольніцеан (про похорон і гріб Мазепа), Проспер Меріме, Євген Мелькійор де Воге, єзуїт Жан Мартінов, Маркіз де Бонак, Вольтер, Роже Тіссеран та Еманюель Евен. Маркіз де Бонак підкреслював у своїх «Мемуарах», що «Мазепа був під взглядом поваги і братства вищим від багатьох принців, особливо в морально-духовній домені» (гл. т. 3, 1889 р., стор. 101). А Роже Тіссеран вважає гетьмана найвидатнішою постаттю України.

Всім відома сентенція філософа Вольтера про те, що «Україна завжди прагнула бути незалежною», поміщена на 125 сторінці його трактату «Історія Карла XII» з 1853 р., в якій 5 стор. (123–125) присвячено «країні козаків» та Мазепі, якого Вольтер називає князем. Це не дивно, бо інформувався він про події і особи в короля Станіслава Лещинського, ген. Пойнятовського, ген. і дорадника Людовіка XV Григора Орлика та французького амбасадора в Константинополі графа Дезаллерса.

Шарль Франсуа Массон, який за Катерини II перебував 10 літ в Росії (1787–1797) як посол, занотував у «Секретних Мемуарах Росії» (1802, т. 3, стор. 121–122), що «від Мазепа козаки не мали більшого гетьмана, який походив би з їхньої нації».

Зі всіх цитованих праць про Мазепу найвірнішою та найбільше комплектною є «Карло XII і Мазепа Ураїна» Кльода Нордманна, бувшого професора модерної історії на Львівському університеті.⁷

Ця праця була написана на підставі багатої та різномірної літератури (15 сторінок), з рукописами включно. В ній бл. п. Професор заперечує наклепи Костомарова на Мазепу, як і рівнож совєтських істориків, які трактували і трактують гетьмана «заклятим ворогом двох братніх народів». Звертає він теж увагу на те, що деякі шведські історики безпідставно обвинувачують нашого гетьмана в тому, що причинився до невдачі шведської кампанії проти Московщини.

Після програної Полтавської битви (9.7.1709) Франція дала азиль граф. Станіславу Войнаровському, небожеві Мазепа, та Григорові Орликові, похресникові великого Гетьмана. Батько Григора Пилип був тоді гетьманом в екзилі та автором демократичної української конституції (1711).

По закінченню студій у Люнді (Швеція) в 1729 р., Григор Орлик переїздить до Франції, де Людовік XV іменує його генералом, лицарем ордену св. Людовіка та особистим дорадником. По смерті батька (1747) він очолював дипломатичну місію до кримського хана, щоб намовити його до війни з Росією. Орлик, командуючи французькою армією, виграв теж битву проти Фердинанда з Бруншвіку під Бергеном 3 квітня 1750 р. У цій битві він був тяжко поранений.⁸

⁷ Claude J. Nordmann: «Charles XII et l'Ukraine de Mazeppa». Paris 1958.

⁸ Voltaire: «Histoire de Charles XII, roi de Suede. 1853»; R. Tisserand op.cite pp. 162, 164.

Дня 3 грудня 1747 р. у Версалі в присутності короля Орлик звінчався з панною де Дентевіль. В шлюбній метриці занотовано: «Пан граф Орлик, син сл.п. графа Пилипа Орлика, суверена козацької нації...» А коли Гр. Орлик помер 14.11.1759 року внаслідок ран отриманих під Бергеном, Людовік XV вислав його дружині кондоленції, пишучи: «Моя Пані, я стратив досконалого шляхтича, Франція прекрасного і відважного генерала, ім'я якого записане в золотій книзі нашої армії. У великій страті, яка Вас стрінула, прийміть, будь ласка, мою розраду і признання, що граф Орлик помер, як личить помирати людині його роду і рангу».⁹

В тій епосі французька політика була проукраїнська, а тим самим ворожа Московщині. Додаймо, що у Франції теж побував під час Піренейського договору (1652) гетьман І. Мазепа.

Автор «Історії старовинної Росії», (1784), Ніколя Габрієль ле Клерк (1726–1808) був теж, як твердить І. Борщак, лікарем гетьм. К. Розумовського (гл. «Україна в західній літературі», 1935, стор. 73, по-французьки). І ще згадаймо, що Люї Філіп де Сегюр, французький амбасадор в Росії (1784–1789), у своїх «Мемуарах» (2 томи, 1845) згадує про свого приятеля графа Андрія Розумовського, сина гетьмана Кирила Розумовського, який тоді був послом у Відні та брав участь у Віденському Конгресі 1814–15 р. В другім томі «Мемуарів» (стор. 238–240) де Сегюр, дуже огірчений проти москалів, описує Полтавську битву.

Під час війни з Росією Наполеон Бонапартій, під впливом Теллерана, де Готвіля і де Вінййона, цікавиться Україною. Вони піддали йому думку створити українську державу під назвою «Наполеоніда» з Муратом як гетьманом. У місяці жовтні «Мурат нав'язав стосунки з козаками і мав неабияку популярність між ними та мав бажання стати їхнім гетьманом».¹⁰

Ще перед війною з Росією Наполеон написав 20 грудня 1811 р. листа до Марета, князя Босано, тогочасного міністра зовнішніх зв'язків Франції, з інструкцією, щоб він «поставив у провіді таємної поліції двох поляків. Один із них щоб знав Литву, а другий — Волинь, Поділля і Україну, щоб там приготувати повстання».¹¹

Бож неабияку силу представляли тоді козаки. Хоч би і цей факт, що граф Мілірадович, козацький отаман, з успіхом відбивав упродовж шести днів французькі атаки під Ляйпцігом і мало не взяв у полон самого Наполеона. Потім тайно нав'язав контакт з французами і відступив їм кілька стратегічних позицій.

Наполеон помітив свою помилку щодо України лише по лихозвісному повороті з-під Москви. Отож, у 1813 р. він уповноважив історика Лезюра, зайнятого в Міністерстві Зов. Справ, написати «Історію козаків». Ця книжка була видрукована у великій таємниці в 30 примірниках директором імперіальної друкарні Марселем, і нараховувала 17.000 рядків. З них залишилось до сьогодні два примірники: Один у національній бібліотеці в Парижі, другий в Британському музеї

⁹ Генерал Григор Орлик. В «Українець» ч. 690 (тижневик).

¹⁰ Jacques Bainville: «Napoleon Ier». Paris 1958, p. 389.

¹¹ «Correspondance de Napoleon Ier». Paris 1863, t. 25, p. 73.

в Лондоні. Але Лезюр з власної ініціативи надрукував ще дві книжки «Історії козаків» вісімкою в друкарні Белена 1814 р.¹²

Продовжуючи справу свого дядька, Наполеон III розпочав Кримську війну разом з Туреччиною проти Росії. Українські козаки під командуванням Михайла Садики Паші Чайковського тріумфально ввійшли разом з французами до Севастополя в 1855 р. Ця перемога викликала повстання в кількох округах Південної України.

Із перетоплених 213 гармат, здобутих від москалів, Наполеон III зарядив збудувати 16-метрову статую Матері Божої (Нотр Дам де Франс) на 135-метровій скалі Корней у надзвичайно мальовничому місті Франції Ле Пуї (деп. Гот Люар), яка домінує над містом.

Варто теж згадати, що в Україні перебували французькі емігранти-роялісти: князь Рішельє, ген. де Лянжерон, Лямбер, граф д'Ольоні, маркіз Монтиз і генерал-граф де Рошешуарт (1794). Теж подорожував по Україні з Катериною II граф де Сегюр (1753–1830), французький амбасадор (1784–1789) у Росії.

Князь Рішельє (Арман Емманюель), адмірал Ріба та граф Лянжерон розбудували на французьку моду Одесу, а ген. граф Рошешуарт, двоюрідний брат кн. Рішельє, допоміг їм прикрасити місто. Помімо чуми в 1812 р., Одеса начислювала тоді 36.000 м.

Кн. Рішельє, якого Олександр I іменував губернатором Південної України та Одеси, заснував у тому місті ліцей (1810) та заселив околиці чужинцями, переважно німцями (300.000). За ті всі його заслуги цар наказав назвати його іменем вулицю та поставити пам'ятник з надписом «Рішельє — вдячна Одеса»

Під гомін французької революції (1789) з України прибули до Парижу два брати Капністи, щоб інтерв'ювати в справі поневоленої батьківщини.

6

Починаючи з XIV ст. чимало українців приїздило до Франції на студії в Сорбоні, де були записані як з походження руського. Ними були: Герман Вилевич (1398), Адріян Загірний (1567), а в XVII ст. наш видатний митрополит Петро Могила (1597–1647), який прагнув об'єднання нашої Церкви з Римом, але під умовою встановлення окремого Київського патріархату, і який теж студіював у Колеж де ля Флеш у Парижі.

Дипломат Юрій Немирич, з яким приятелював Шевальє Терлон, по скінченню студій в Сорбоні написав дисертацію «Діскурзус де бельо Московітіко, Парісіс 1632». Тільки один примірник його праці зберігся в Національний Бібліотеці м. Парижа.

Рівнож Мих. Остроградський (1801–1862), математик, студіював і працював у Парижі. Там він написав розвідку по-французьки п. з. «Поширення хвиль у циліндричній басейні», яка була поміщена в Мемуарах Академії Наук. Теж Ілля Мечніков (1845–1916), українського походження, працював в Інституті Пастера в Парижі, де в 1908 р. дістав

¹² R. Tisserand: opuscul cite, pp. 207, 208.

нагороду Нобля за працю над фагоцитозом. Навіть «флюористичні рурки й лампи» Івана Пулюя переходять у консерваторії «де з'ар е метьє» в Парижі.¹³

Треба ще згадати про українські малюнки, що старанно зберігаються у Франції. Ось хоч би шедевр Дмитра Левицького (1735–1822) «Портрет принцеси Галіциної», який красується серед колекції Шліхтінга в Люврі. Його учень В. Боровиковський (1757–1825) намалював портрет Дідера, який знаходиться в Женевському музеї. А український килим невідомого майстра з XVIII століття зберігається в Персанській галереї у Парижі.¹⁴

В літературній і культурній діяльності було взаємне зацікавлення між двома народами. Княгиня де Токарі та Шарль перекладали на французьку мову більшість поем Т. Шевченка, якого шведський поетознавець Альфред Енсен уважав «універсальним генієм, одним зі світочів людства». Фернанд Мазад переклав деякі вірші Максима Рильського, а Шарль Тілляк — Т. Осьмачки.

Французькою культурою і письменництвом захоплювався і наш Шевченко, простудіювавши в подробицях романтика Поля де Кока (Коск 1793–1871). І може з тих причин жив він у дружніх відносинах з французьким художником Жаком де Бальменом, який проживав на Україні. Це ж йому він присвятив 1845 р. свою найкращу поему «Кавказ», за яку 10 років карався на заслання; «Іскренньому моєму Якову де Бальмену».

В останніх рядках поеми Шевченко докоряє Бальменові (1813–1845), чому він воював за Росію проти церков: «Мій Якове добрий! Не за Україну, а за її ката довелось пролити кров добру, не чорну». Кінчаючи стрічки, Шевченко прощає його провину, закликаючи: «Живою душею витай, літай з козаками понад берегами, розриті могили в степу назирай. Заплач з козаками дрібними сльозами і мене з неволі в степу виглядай».

7

1868 року президент французького банку та посол до парламенту Казимир Делямар добився того, що в «Колеж де Франс» створено катедру слов'янських мов, де теж викладали українську мову та літературу, виклади яких по Першій світовій війні відбувалися вже в інституті східних мов.

Вносячи петицію до сенату (1869) про реформу викладів історії в шкільництві, К. Делямар пропонує теж навчання української історії, мотивуючи це тим, що український наріз від VII століття протиставивсь і протиставиться московському поході на Європу. І при тім він зазначає, що не годиться мішати русинів-українців з москалями-росіянами, доказуючи, що «це вся Європа була переможеною з Карлом XII під Полтавою». Рівнож Люї Перроляз, обороняючи Україну в парламенті 27 травня 1920 р., підкреслив, що морально Україна є споріднена з Францією.¹⁵

В грудні 1917 та січні 1918 р. Франція була однією з перших держав, що визнали суверенність України. І тому 4 січня 1918 р. Клемансо

¹³ В.В. : «Математичні науки на Україні». «Бюлетень УТГІ» ч. 3, 1980 р.

¹⁴ R. Tisserand: op.cite, p. 251, et R.Portat: Les Slaves, P. 1965, p. 145.

¹⁵ Roger Tisserand: «La vie d'un peuple - l'Ukraine». Paris 1933, pp. 235-242.

вислав до Кисва ген. Табуї в ролі «комісара французької республіки в Україні», який зложив офіційну візиту Володимирові Винниченку, Секретареві Центральної Ради.

По програних Визвольних змаганнях в 1921 р. Франція уділила вже другий раз політичний азиль Головному Отаманові Симону Петлюрі та членам його уряду. Але 25 травня 1926 р. С. Петлюра був підступно вбитий у Парижі московським агентом Шварцбардом.

Помер він у каплиці шпиталю «де ля Шаріте», яка служила тоді авлею для студентів медицини. В 1942 р. ця каплиця була віддана до диспозиції Української Католицької Місії, згодом перетрансформована в храм св. Володимира Великого. Тепер при вході до храму є вмуровані дві плити з написами по-французькому і по-українському:

«Симон Петлюра — Президент Української Народної Республіки й Головний Отаман Української Армії, смертельно ранений на вулиці Расін у Парижі вбивцею на послугах ворога Самостійної України, був перевезений до шпиталю Милосердя (ля Шаріте), до якого належала та каплиця, і тут помер 25-го травня 1926 року».

В його пам'ять зорганізовано при вул. Глясієр ч. 24 Українську Бібліотеку ім. Симона Петлюри, яка вже в 30-тих роках нараховувала 15.000 книжок, а між ними рідкісний «Кобзар» з 1894 р. Крім цього, знаходиться там оригінальна колекція фотографій, журналів та різних документів, які відносяться до України.

В Другій світовій війні французи й українці були теж побратимами по зброї. Це сталося в 1944 р., коли українські допоміжні відділи в німецьких формаціях перейшли до французького підпілля і спільно боролися з французами проти німців. І так батальйон 102 (800 вояків) з'єднався 27.8.1944 р. з французькими партизанами біля Бельфорту, батальйон 118 (460 в.) б. Валядону, деп. Ду.

Група українських партизанів спільно воювала з французьким батальйоном «Ф.Ф.» в околицях міста Тур в липні 1944 р.

За ті прислуги Франції українські старшини Глоба, Джус, Зінько і Возняк були удекоровані французьким військовим хрестом 1939-44.¹⁶

Такою є панорама історичних і культурних зв'язків між Україною і Францією. І хоч Україні забрали (Петро І) її старинну назву Русь, ограбили з її середньовічної історії (Катерина ІІ), присвоїли собі дату її хрещення та вкінці зрусифікували, вона все таки боролась й бореться за свою національну ідентичність, бо це — любов її народу-нації до землі і минулого!

¹⁶ W. Kosyk: «Les Ukrainies dans la resistance francaise». In »L'Est Europeen«, No 207, 1987, pp. 14, 30, 34.

Петро ЛАВРІВ

КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК У ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Зі всіх слов'янських мов українська чи не найповніше зберегла при-
таманний давньослов'янській прамові кличний відмінок (по-латинсь-
кому — *vocativus*), який мав бути в індоєвропейських праговорах, адже
ж латинські іменники чоловічого роду 2-ої відміни на -us у звертаннях
приймали закінчення -e: *popule* — народе. Болгарська й македонська
мови мають всі відмінки за винятком кличного: *brate*, *babо*. Тільки
словенська й російська мови не мають спеціальної форми для звер-
тання, якою давні гостинні слов'яни висловлювали свої почуття інтим-
ности, голубливості тощо або й пошани до співрозмовника.

Рясніє кличними відмінками «Слово о полку Ігоревім»: *Дніпре
Словутицю! княже Ігорю!* «Ісповідаю ти ся *отче* Господеві небесі і землі»,
— мовив перший митрополит-українець Іларіон у «Слові о законі і
благодаті».¹ В колядах і думах деколи підмет висловлювали кличним
відмінком: «*Да пане Іване* обмурував двір», — записав фолклорист А.
Метлинський в Острі на Чернігівщині.² «От тоді-то *Хвилоне*, корсунсь-
кий *полковниче*, на доброго коня сідав», — співав кобзар Іван
Коновченко, Вдовиченко у вересні 1853 року.³

Тарас Шевченко, як і його попередники Григорій Сковорода, Іван
Котляревський, у звертаннях майже ніколи не заміняв кличний
відмінок називним. За моїми підрахунками в українських поезіях Тараса
Шевченка тільки 5 кличних відмінків висловлено називним відмінком:
У «Великому льосі» московська ворона хвалиться:

«З... *сестрица*, много:

Три указа накаркала

На одну дорогу»...

(російська мова)

В «Москалевій криниці» звертання «Ходім, *Уласович*» спричинене
ритмікою, адже ж через 10 рядків поет пише: «Власовичу, кажу...». У
«Наймичці» вдова співає:

«Тихий, тихий *Дунай!*

Моїх діток забавляй.

Ти, жовтенький *пісок*,

Нагодуй моїх діток...».

¹ А. М. Молдаван: «Слово о законе и благодати». К.: «Наукова думка», 1984, Ст. 84.

² «Коляди та щедрівки». К.: «Наукова думка», 1968, Ст. 194.

³ «Украинские народные думы». Москва, 1972, Ст. 247.

а в «Марії» поет зітхає:

«О муко!
О тяжкая души печаль!
Не вас мені, сердешних жаль...»

Називні форми: Дунай, печаль ритмуються з забавляй, жаль. Звертання «О Матер Божая! Розкуй мою душу» в поемі «Петрусь» — архаїзована форма сучасного: «О Мати Божа!»

З різних звертань у кличному відмінку слід відзначити: *Старче* Божий («Гайдамаки»), Вавилоня *дшере* окаянна («Псалом 136»), *Тиверіядо, раю* («Марія»), *сине* Божий («Подражаніє Ісизикілу»), Мовчи, *чеше* і *О чеху*, де твоя душа («Єретик»), *Ляше-друже* («Полякам»), *Катерино, дочко, небого* («Катерина»), Скорблящих *радосте* («Неофіти»), А ти, старий *Дорошенку* («Заступила чорна хмара»). Безперечно, Шевченкові звертання повністю збігаються з народними. У фолклорних записах Кобзаря називні форми спричинені ритмікою або повторенням відмінка в попередньому рядку:

Десь у тебе, князю *Котляренку*,
Превелика війську воля.
Тепер ти нас, князь *Котляренку*,
Навіки обидив.⁴

Ой, *Кармелюче*, по світу ходиш,
Не одну дівчину ти з світу зводиш...
А моя хата в самій долині,
Прийди, *Кармелюк*, в єдної години
А моя хата снопами шита,
Прийди, *Кармелюк*, хоч буду бита...⁵

Третій брат:
Да все синій Дністро батьком називає.
Ой ти, синій *Дністро*, ой рідний батьку,
Скажи мені за цю переправку...⁶

Семене Палію! А що ж бо ти робиш,
Да білії руки да у крові носиш...⁷

Так само, як в історичній пісні, ім'я і прізвище при звертанні виражено кличними відмінками, звертаються до Марусі Богуславки бідні невільники:

«Гей ти *дівоко* бранко,
Марусю, попівно Богуславо!»⁸

В пісні караульного біля тюрми з російськомовної драми «Невеста»: «Оі баю, баю, *син мой, Ян мой милий*» — обидва звертання відповідають нормам російської мови.

В поемі «Слепая» правильні для російської мови звертання в називному відмінку зустрічаємо в рядках:

⁴ Повне зібрання творів у 6 томах. Х. 1964. Т. VI. Ст. 329.

⁵ *op. cit.*, Ст. 332.

⁶ *op. cit.*, Ст. 326.

⁷ *op. cit.*, Ст. 326.

⁸ *op. cit.*, 1963. Т. V. Ст. 383.

⁹ *op. cit.*, 1963. Т. I. Ст. 164.

«Ах *песня, песня, песня* горя,
Ты неразлучная моя...»

«Храни тебя, святая *дева*,
От злых напастей вражых ков...»

«Пошли тебе, святая *дева*,
Мое дитя, моя *любовь!*»

«Дитя мое, моя ти *дочь!*»

а далі:

«Опомнись, грех тебе, *Оксано*,
Ты насмеялася»

українське звертання, що разом з іншими вокативами: *Мамо, Боже, покою* Івашечко підкреслює національність персонажів поеми: сліпої та її дочки.

В другій російській поемі Шевченка «Тризна»:

«Ах тучка, тучка, хто несе
Тебя так плавно, так высоко?» і
«О святая!
святая *родина* моя!»

«пришелец неславенный, чудесный» звертається по-російському. Так же говорить і «старик»: «Послушай, выпей, *брат*, вино...» Українських персонажів у цій поемі немає.

В драмі «Назар Стодоля» на 54 звертання (*Вихлісьме, Козаку, полковнику, матюнку, матюнечко, чоловіче, дочко, Стехо* (тільки сотник Хома «в ужасе» кричить: «*Прохор, Масим, Іван!*», а далі: «*Стехо!*» Чи не жах так оволодів Хоמוю, що він скорочував тривалість слів і замість 3-ох складів вимовляв 2. Назар же в розмові зі сватом і сотником мішає номінативи з вокативом: до свата: «*Мовчи, поганець, шипотиннику!*», до сотника: «*Геть, Юга!*» Чи не вплинули ту російські ремарки в п'єсі? Інші звертання в кличному відмінку.

Всі повісті Шевченко писав російською мовою, але вкрапляв у них українські пісні, цілі розмовні речення, а найбільше звертання. Наприклад, у «Наймычке» мати розмовляє з дочкою:

— «Иди и ты моя *доненько*, на вулицю».
— «Не хочется мени, моя *мамо!*»,

а дівчата співають:

«Выйди, *Грицю*, на вулицю,
И ты, *коваленку!*»

Хуторяни-козаки Гирли Марта і Яким розмовляють рідною мовою:

Марта: — Нумо (не давай — П. Л.) полудновать, *Якиме...* Я все думаю, *Якиме* (в повісті 18 разів — Якиме!). Коли господар напідпитку входить до хати, Марта присмирнює його: «Цыть, пьяный *лобуре!*» Бідній молодиці з дитиною вона каже: *небого*, а коли Лукія найнялася наймичкою, Марта мовить до неї: *голубко, Лукіс*. Бога й Богородицю вона молить: «*Боже* сохрани й заступи, пресвятая *дево!*»

Яким: «Марто, небого, Лукіє, Марку, сину, школяру...» З жінкою на могилі він здоровкається: «Добрий день, молодице! Что ты тут делаешь, *молодице?*» Наймишка Лукія з плачем говорить: «Молися, сину, молися, моя *дитино!* Хвора стара московка в рідному селі Лукії звертається до неї: *безталаннице, голубко, голубка, голубко сиза, голубка сиза, голубко сиза*». Живучи серед українських селян, вона засвоїла від них їхнє звертання, але не чула його в колисьці.

Марко звертається до наймишки: «Лукіє», кохана до нього: «Мій голубе сизий».

На відміну від українських селян, москаль, улан-корнет, голубить Лукію: «*Лукеюшка, моя крошечка!*» Дюжій Катрі він підлещується: «*галочка, голубушка* (Лукія казала їй: «*голубочко*»). Так само, коли Яким, знявши шапку спитав п'яних мисливців, що їм треба, вони, не навчившись за чотири роки спорідненої мови, репетують: «Отворяй ворота, тебе говорят, старий хохол!»¹⁰ Марті, щоправда, кажуть: «*старушка, голубушка*». В авторському відступі Шевченко характеризує корнета і Лукію: «Подлый ты, лукавый человек!», «Бедная ты, слабая женщина».

У повісті «Варнак» дочка «промоташегося» польського пана Магдалена звертається до пізнішого варнака Кирила, якого вона перехрестила по-панському: Ян: Ну, Ясю. Мати покоївки Марисі говорить: *Боже милостивий! Доле моя! Моя проклята доле! Широкоплечий земляк до варнака каже: «З, з! Земляче! Бий лихом об землю...! Слезами, земляче, ничего не возьмешь». По-російському звертається графиня («Вот, друг мой, Магдалена»), і варнак до ямщика («Пошел, гонец! Пошел живее!»).*

В повісті «Княгиня» чумаки питають хлопчину: «А куди мандруєш, *парубче?*» «А де ж твоя дома, *небораче?*» Господиня зі села недалеко Трубайла кричить до чоловіка: «Чего же ты стоишь, *нелюде?*» Господар-«хохол» звертається до бабусі-«старушки»: «*Микитовна*», а до подорожного: «*добродію*». Автор теж мовить сіромасі (горемике): «Мир праху твоему, сліпий *Совгирю*».

Повість «Музикант» бідна на вокативи. Оповідач тільки до селянина звертається: «*земляче*». Візник подорожньому каже: «*пане*» й вітає госпдиню хутора: Добровечир, *матушко*. Відповіла: «Добровечір, *чоловіче!*» Донька Антона Адамовича кличе прибрану матір Мар'яну Якимівну: «*мамо*» (в повісті 6 разів). Прилучанин Іван Максимович звертається до сестри: «*сестрице*» (4 рази) й «*сестрица*» (1 раз), а вона до нього: «*братец*» (4 рази) й «*старая голова*». На 16 вокативів (ураховуючи авторське: «*Боже мой!*») 12 звертань у називному відмінку. Дія ж відбувається в Орській фортеці, де чимало служило росіян.

У «Капитанше» корчмар Яким Туман відповідає подорожньому суржилом. Обидва звертаються один до одного «*добродію*». Дочку «копитанші» кличе «*Олено*» (двічі). Хуторянин Віктор Олександрович звертається до старенької селянки: «*бабусю*», а до Тумана: «*Якиме*». 17 інших звертань виражено називним відмінком.

¹⁰ Таке тикання і досьогодні чуємо з уст і підростків, і сивоголових дідусів і бабусь. Непощану до старших замітив і Шевченко.

У «Близнецах» 64 вокативи і 26 звертань у номінативі. Хуторянин — сотник Никифор Федорович Сокира розмовляє з дружиною Парасковією Федорівною по-російському, але звертаються: *друже Степане, сину мой, радость моя, надеждо моя* золота, *Витя, Кало Осипович* (3 рази), *Карл Осипович* (8 разів), *Никифоре* (двічі), *Степан Мартинович* (двічі), *голубе* (двічі), *орле мой* (двічі), *голубчик, сину мой* єдиний (двічі), *Зосю мой* (5 разів). Господа та святих взиває Сокириха: «*Боже, Господи, святой великомучиниче Иване Воине, святая Варваро великомучинице*».

Син сотника Никифора Зосим, ставши штабскапітаном, почав підписуватися Сокирин. Прочитавши листа, батько тихо сказав: «Сокирин, Сокирин — худой знак». Передчуття справдилися. В листі до колишнього свого вчителя Степана Мартиновича Зосим сам характеризував себе: заслужений вор, п'яниця, привілегірований картежник. До оповідача звертався він: *подлец, хриstoppодавец*.

У «Художнике» дія відбувається в Петербурзі, всі говорять чистою російською мовою, кажуть: *Дай Бог*», а «*Боже сохрани*» — церковнослов'янським автором.

В «Прогулке с удовольствием и не без морали» оповідач звертається до єврея-трактирщика: «*хозяин, братец, сребролюбец Иуда*», а до єврея-фактора: *братец, любезный чудотворец*. До візника він каже: «*Ах ты хохол...*». Пані Курнатовська, прийнявши його помилково за свого чоловіка, примовляє: «Серце моє! *Дружину моя!*» Вона полька й до брата каже: «Осипе», а до дівчат у цьому гостинному домі кажуть: «*панно Дорого*», «*Гелено*». Сама Гелена звертається: «*мамуно моя*». В повісті лише 8 звертань у називному відмінку. Решта 23 (*Прохоре, Гарасиме, земляче...*) притаманні українській і польській мовам вокативи.

В «Щоденнику» Шевченко переписав вірш польського поета Антона Сиви «Do brata Tarasa Szewczenki» з вокативами: «*Wieszczu ludu, meczenniku*», а в листах найчастіше писав: «*Микито, рідний брате, голубе сизий*», до Г. Квітки-Основ'яненка: «*батечку*», до Якова Кухаренка на Кубані: «*батьку отамане кошовий*», до інших приятелів: «*друже-брате, добродію, земляче, голубе, Федоте, Михайле, Zyhmonte, сестро, доню, кумасю*». Офіційно по імені й батькові в називному відмінку звертався Тарас по-російському в 30 листах і по-українському в 11 листах. Тільки до дружини свого щирого друга Михайла Максимовича, якій подарував автограф вірша «Садок вишневий коло хати», звертався: «*Вельми і вельми шанобная і любая моя пані Мар'є Васильєвно!*»

Таким чином, кличний відмінок у Шевченка виражає не тільки походження чи національність персонажів або ступінь їхнього засвоєння мови українців, серед яких вони жили. Кличним відмінком Кобзар інколи підкреслював голубливість і побратимство. Тому не нехтуймо кличним відмінком, збереженим нашими прадідами зі сумерків віків. Саме він свідчить, що наша мова стародавня, а наші села, де донині звертаються: Богдане, Івасю, Оксано, Марійко, не улягли асиміляторському чужинецькому впливові.

Анатолій РУСНАЧЕНКО

кандидат історичних наук,
Київ

МОЛОДЬ ЗА ВІЛЬНУ УКРАЇНУ

Група «Об'єднання»

Боротьба за нашу Батьківщину проти імперіялізму і тоталітаризму з другої половини ХХ століття носить в Україні безперервний характер. Зв'язок поколінь бійців цілком зрозумілий. На підтвердження даної тези зупинимось в цій статті на діяльності невеликої групи молодих людей, які вели цю боротьбу і за колючим дротом, і поза ним.

У 1956 році в період розвалу ГУЛАГу були звільнені з інтинських таборів Комі АССР Леонюк Володимир, Гасюк Ярослав, Затварський Володимир, Христинич Богдан, Кобилицький Ярослав і деякі інші молоді українці. Перед тим вони вже відсиділи від 3 до 6 років за участь чи зв'язки з націоналістичними підпіллями, отримавши від 12 до 25 років виправно-трудових таборів.

Попавши в лабеті МГБ зовсім юними людьми 17–20 років, в ув'язненні вони отримали і життєві університети, і ідейний гарт. Саме в таборах, під впливом побаченого, почутого, усвідомленого стають вони людьми ідейно відданими українській справі.¹ Так, зокрема, Володимир Леонюк, що потрапив сюди з Берестейщини, був записаний як білорус (хоч був і вважав себе українцем). Опинившись за дротом, він ретельно взявся за вивчення української мови, культури, історії — і з людини, яка ще не мала твердих переконань, перетворився на прихильника ідеології українського націоналізму.² Тому немало сприяла їй сітка підпільних організацій, які були створені в'язнями — членами ОУН.³ А вони, наскільки нам відомо, існували у Воркуті ще з 1950 року.⁴ Одним із напрямів роботи цього підпілля, в якому брали участь ці молоді люди, було написання і поширення рукописних рефератів. Так, в 1955 р. Леонюк Володимир розповсюджував реферати «Свято зброї», «Свято самостійності» та ін.⁵ Цим же займалися і Я. Гасюк, і Б. Христинич, і В. Затварський. Вони ж збирали гроші для підтримки хворих в'язнів, на медикаменти.⁶

¹ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 2, арк. 104; т. 6, арк. 175–176.

² Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 2, арк. 1.

³ При сприянні Центрально-Європейського університету. Програма «Підтримка дослідницьких проєктів».

⁴ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 5, арк. 184.

⁵ Так само, т. 3, арк. 181.

⁶ Так само, т. 2, арк. 106.

Чимось подібним займалися і в інших таборах, зокрема в Норильських: Danylo Shumuk — Life sentence. Memoirs of a Ukrainian Political Prisoner, Edmonton, 1984, 401 p., p. 201.

Як можна зрозуміти, вже тоді дехто з цих юнаків поважно замислюється над продовженням боротьби там, на волі, в Україні. Ще у вересні 1955 року, задовго до свого звільнення, Ярослав Гасюк запропонував Володимирі Галеті і деяким іншим в'язням, що звільнялися і виїздили на Україну, встановити зв'язки з підпіллям ОУН, вивчати настрої молоді і здобувати паспорти для організації втеч в'язнів з таборів.⁶ Згодом з цієї ж темою на Західню Україну був направлений і Петро Лепех. На початку 1956 року з поверненням останнього в м. Інту, Я. Гасюк організував зустріч з ним кількох своїх добрих знайомих на роботі на шахті. Опісля Я. Гасюк запропонував П. Лепеху з'їздити до Воркути і встановити зв'язок з воркутинською організацією націоналістів. (Я. Гасюку було відомо про її існування). З цим завданням П. Лепех справився, привізши 2 адреси для зв'язку.⁷ На підставі цього слідчі згодом намагалися довести, що підпільна організація існувала в Інті щонайменше на початку 1956 року. Однак сталося так, що налагоджені зв'язки так практично й не були використані, як свідчать матеріали справи, в подальшій роботі молодих.

На середину 1956 року почалося масове звільнення політичних в'язнів з таборів: як під тиском повстань ув'язнених, так і у зв'язку з деякою лібералізацією режиму. Вийшовши на волю, майже всі українці прагнули дістатися на Батьківщину. Однак, на місцях власті намагалися всіляко обмежити кількість тих, хто повертався, відмовляючи їм у роботі, прописці, поверненні житла. Тому вони часто-густо змушені були повертатися туди, де відбували попередні роки ув'язнення: Казакстан, Північ, Далекий Схід. Зрозуміло, що це аж ніяк не сповнювало звільнених почуттям вдячності до советської влади.

В такій ось обставині в червні 1956 р. за містом Інтою збирається вже відома нам група молодих людей (і Климюк Петро) і, обговорюючи поточний момент і свої перспективи, вирішує утворити підпільну українську організацію. Цю ідею висловив Я. Гасюк, а інші підтримали.⁸ Програму цієї організації писали і Леонюк В., і Христинич Б., і Затварський В. Невідомо, як був складений кінцевий варіант, але саме він став предметом розгляду вже на установчому зібранні нового утворення, десь вочевидь червня 1956 року в м. Інті Комі АССР. Відомо лише, що в процесі вироблення цього документу між В. Леонюком, В. Затварським і Б. Христиничем існували різні погляди на платформу майбутньої організації як щодо ідеології, так і тактики. В. Затварський відстоював і наполягав, щоб організація нічим не відрізнялася від ОУН, крім назви. Б. Христинич і В. Леонюк погоджувалися тільки з позитивною оцінкою минулого і відомої їм діяльності ОУН, а також її мети, тобто боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. В питаннях же тактики, на думку останніх, нове утворення мало відрізнитися від ОУН.⁹ Проте всі були згодні, що ОУН — загальна основа їхньої організації. А для підвищення світогляду її членів мали використовувати оунівську літературу.

На установчому засіданні організації були присутні: Я. Гасюк, В. Затварський, А. Кобилецький, В. Сливюк, Б. Христинич, В. Леонюк, П. Климюк,

⁶ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 2, арк. 109.

⁷ Так само, спр. 4, т. 5, арк. 190.

⁸ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 9, арк. 37.

⁹ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 2, арк. 42.

Я. Жуковський.¹⁰ Вирішили надати назву утворенню: «Об'єднання».¹¹ Програму і статут зачитав на цьому засіданні Богдан Христинич. Присутні вносили туди деякі доповнення (не дуже значні, як видно з оригіналу документу).

Що ж являли собою основні документи «Об'єднання»? Вони дуже невеликі за обсягом, написані на листках учнівського зошита. І програма, і статут підкреслювали свій органічний зв'язок з ОУН. Програма, однак, вводила можливі подальші напрями «згідно сучасної внутрішньої і міжнародньої обстановки». При цьому організація мала носити конспіративний характер, складатися як з «бувших учасників підпільно-революційної боротьби, так і нових, відданих членів».¹² Компартія розглядалася як непримиренний ворог. Але боротьба з нею і советською владою, на відміну від ОУН, мала провадитися пропагандистсько-викриваючим методом. Застосування індивідуального (лише) терору передбачалося тільки при крайній необхідності.¹³ Члени організації повинні були сприяти також масовому поверненню українців на Україну. Автори програми «Об'єднання» бачили себе по суті центром відродження боротьби за Україну, тому брали на себе аналіз і прогнози розвитку українського суспільства, прагнули «стати мистецьким розвідником оточуючого середовища».

Опорою діяльності організації мала би бути українська молодь. А для цього її треба було підняти до «максимального рівня національної і політичної свідомості», використовуючи найперші легальні культурно-освітні установи.

Щодо робітництва, програма «Об'єднання» — це нове і вперше в такого роду програмах і організаціях — передбачалося консолідувати робітників, утворюючи робітничі об'єднання «і шляхом масових організованих страйків боротися за їх (робітників — Р. А.) кращий матеріальний добробут».

Щодо села, то пляни були більш обширні, аж до контролю над адміністративним апаратом колективних господарств. Як можна зрозуміти з тексту, потреби й інтереси селянства автори програми знали краще, ніж інших соціальних верств.

Сама організація мала би розбудовуватися особливо в східних теренах України «та її глухих окраїнах». Плянувалося також підготовку кадрів для організації і навіть військовий вишкіл у спеціальних школах.¹⁴

Останнє твердження дещо дивне, оскільки ніде більше в документах про збройну боротьбу не говориться. Мабуть, це відгомін програми й основної мети ОУН. В цілому, як можна зрозуміти з текстів, «Об'єднання» мало діяти мирними засобами. Пункт 10 передбачав ще «перебирати до рук стихійні акти советського характеру і надавати їм організований характер». Все слід було підготувати до вирішального моменту. Що це мав бути за момент і коли він настане, в програмі не говорилося.

¹⁰ Там само, т. 4, арк. 79, 145.

¹¹ Л. Алексеева назвала згодом цю групу як «ОУН-Північ». — Л. Алексеева «История инакомыслия в СССР». Вильнюс-Москва, 1992. 352 с., с. 9.

¹² Програма «Об'єднання». Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 14, арк. 118.

¹³ Там само.

¹⁴ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 14, арк. 118.

За статутом, «Об'єднання» — складова частина ОУН, водночас — продовжувач боротьби за УССД.¹⁵ Організаційна мережа «Об'єднання» мала поширюватися не лише на Україні, але й за її межами — це пояснювалося тим, що саме утворення виникло поза Батьківщиною. Водночас цей пункт статуту вказував на те, що члени групи з самого початку думали перенести центр своєї роботи на Україну. По структурі «Об'єднання» мало складатися з центрального осередку з шести осіб. Будова підрядних інстанцій «Об'єднання» схематична будові керівного осередку, тільки провідне становище там би посідали особи, назначені зверху. Кожен член «Об'єднання» при вступі до організації складав би клятву.

На жаль, текст клятви не зберігся і відтворений експертами слідства не повністю. Це була клятва Українського Революціонера за колючим дротом перед Богом, перед Україною у відданості боротьбі за її волю.¹⁶

На установчому засіданні провідником «Об'єднання» був обраний 30-річний Ярослав Гасюк. Він призначив собі помічників по частині пропаганди і СБ — Леонюка і Затварського, референтом з пропаганди мав бути Б. Христинич.¹⁷ Слід сказати, що розподіл функцій був номінальний, кожен брав на себе стільки, скільки хотів і міг узяти до роботи. Б. Христинич згодом приїздить на проживання у Львівську область. Тому найбільш діяльними членами організації стають Я. Гасюк і В. Леонюк. До кінця 1957 р. включно було проведено ще декілька засідань «Об'єднання», де була присутня більшість його членів.¹⁸ Формально до організації був залучений тільки один А. Булавський (з прийняттям клятви), хоч, як побачим далі, реально в роботі брало участь набагато більше людей. Згодом В. Леонюк в числі членів групи згадував і Д. Жовтяка.

Основні напрямки практичної діяльності групи полягали у встановленні зв'язків з Україною, виготовлення і поширення там підпільної літератури, листівок.

Ще на час формування «Об'єднання» його члени міркували про можливість існування окремих антисовєтських угруповань, що були б подібні до них, чи й виниклих на місцевому ґрунті, і, певно, малося на увазі в Україні.¹⁹ Однак пошуків цих груп не вели, а спроби інших, в т. ч. В. Затварського і Я. Кобилецького знайти підпілля ОУН, виявилися безуспішними теж.²⁰ Леонюк з Христиничем замислювали добитися зв'язку з закордонним ОУН, та, звичайно, це рами побажань, з цього нічого не вийшло.²¹ Тому врешті-решт саме «Об'єднання» взялося за розбудову структур, мережі, і пропаганди.

Невдачі в пошуках зв'язків з підпіллям пояснюється в значній мірі діями влади. На цей час перед органами КГБ в західних областях Української ССР ЦК КПУ поставив в 1955 р. завдання не тільки ліквідації в найкоротший строк «решток українського буржуазно-

15 Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 14, арк. 119.

16 Там само, арк. 117.

17 Там само, арк. 13.

18 Там само, арк. 158.

19 Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 3, арк. 58.

20 Там само, т. 9, арк. 17. Це був вже 1956 рік.

21 Там само, арк. 179.

націоналістичного підпілля», але й «своєчасне присікання будь-яких спроб ворожих елементів створювати нові націоналістичні та інші анти-совєтські групи».²²

Коли Б. Христинич від'їздив на Україну, то йому було вручено 1000 крб. на організаційну діяльність. В грудні 1956 року Я. Гасюк і В. Леонюк направили (через І. Кравчука) лист, в якому просили його дістати папір і друкарську машинку. Доручення було виконано. З допомогою В. Затварського, машинка була згодом доставлена в м. Інту. На цій машинці В. Леонюк пробував друкувати різні документи, в т. ч. листівки, вірші. Та швидко переконався, що машинки для їхніх цілей замало, потрібна типографія. Оскільки дістати шрифт з державних друкарень було неможливо, то В. Леонюк залучає до розробки типографії власноруч колишнього в'язня і студента Василя Бучковського. Бучковський виявляє неабияку винахідливість і майстерність, і з підручних засобів, при відсутності багатьох традиційних матеріалів самотужки (з допомогою лише В. Леонюка, почасти Жуковського) виробляє на вересень 1957 року саморобний шрифт і вдосконалює його й далі. Професійний рівень виконаної роботи був таким, що слідчі згодом не повірили, що цей шрифт не був забраний з якоїсь типографії у Львові чи деінде.

Друкарня, яка містилася у чемоданчику, різко розширювала можливості організації для ведення пропаганди на Україні. Це було особливо важливе ще й тому, що члени групи вже не тішили себе ілюзіями щодо підпілля ОУН в Україні. І поїздка П. Лепеха, а згодом В. Затварського, А. Кобилицького та й розповіді тих, хто повертався з України, переконували на те, що треба брати ініціативу на себе. Що гірше — не вдалося також налагодити зв'язки на Західній Україні з колишніми членами ОУН-УПА. Тому сталося так, що листівки «Об'єднання» були поширені на теренах Сходу (чи точніше — Центру) України.

Ще влітку 1957 р. перед виїздом на проживання в Кіровоградську область А. Булавського В. Леонюк передав йому адресу Й. Слабини. Домовлено було також, що на цю адресу Кирило Банацький доставить листівки²³ для поширення серед населення.²⁴ Банацький приїздить в жовтні того ж року в м. Олександрію, де мешкав на той час Антон Булавський, і передає йому 700 листівок з 1200, що були в нього. Близько 250 листівок Банацький віддав жителеві с. Крилчильськ Рівненської області Шепелю, а інші заховав на даху будинку в м. Біла Церква, де проживав до арешту в грудні 1957 року.²⁵ Про те, що листівки передані за призначенням Банацький повідомляє одразу ж Леонюка умовленим способом. 400 листівок А. Булавський передає Й. Слабині (з його допомогою в свій час перший отримав роботу), до 100 листівок він передав Григорію Рябчуну, а частину — своїм знайомим Ф. Малишевському та А. Сиськову для розповсюдження серед населення.²⁶

²² Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 16, спр. 75, арк. 8.

²³ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 9, арк. 17 — невдача і Затварського. Згодом й інші спроби.

²⁴ Там само, т. 1, арк. 69.

²⁵ Там само, арк. 3.

²⁶ Там само, т. 20, арк. 190.

В ніч на 3 листопада 1957 року Й. Слабина розкидав 100–120 листівок по селищу Хрущова і в селі Табурище²⁷ (близько м. Олександрії Кіровоградської обл.). Рябчун Григорій (брат районного провідника ОУН) разом із Степаном Оленичем розкидали 80 таких же листівок, але трохи в іншому місці в ніч з 4 на 5 листопада 1957 року на території колгоспів ім. Леніна та ім. Свердлова. Хтось розкидав листівки такого ж змісту («Громадянині») в м. Сарни Рівненської області в кінці квітня слідуєчого 1958 року.²⁸

Сам факт поширення цих листівок визвав чималий переполох влади. На допитах у справі власне їхнього поширення був присутній і сам голова КГБ при Раді Міністрів УРСР генерал-майор В. Нікітченко. Що ж являли собою листівки? Розміром десь в половину листа учнівського зошита. Поширювалися 2 різні листівки: «Громадянині» і «Колгоспнику». Обсяг статті дозволяє нам процитувати лише першу з них:

«Воля народам!
Воля людині!

Громадянині!

Чи зробив ти висновок, що дав Українському народові жовтневий переворот 1917 р.?

Він зліквідував здобуту народами внаслідок повалення царизму волю, придушив молоду Українську Народну Республіку, принісши твоєму народові ще гірше рабство, ніж було царське, і він спричинив до загибелі кращих твоїх братів і друзів, до загибелі української культури і до знищення твого добробуту.

Чи згоден ти й надалі терпіти більшовицьке ярмо?

Українські революціонери

Прочитай і непомітно підкинь другому».²⁹

Інша листівка була звернена до селянства прямо. В ній заклик компартії догнати США по виробництву вугілля, сала, молока і масла розглядається як ще один спосіб на утримання зграї внутрішніх та зовнішніх дармоїдів. Все вироблене колгоспником добро йде на зміцнення московсько-більшевицької тюрми народів. Щоб покінчити з таким становищем, потрібно стати на боротьбу за волю України, за УССД.³⁰

Чи було відомо в Організації про розкидання листівок — сказати важко. В. Леонюк це заперечує,³¹ а Й. Слабина вказував пізніше, що повідомив про свій промах з початку 1958 р.³² З матеріалів справи невідомо хто був автором цих листівок.³²

Не відомий нам автор і листівок «Чи ти бачиш, українська молодь». Надруковані вони були Леонюком в типографії в 1958 р.³³ Ймовірно він

²⁷ Там само, т. 10, арк. 32.

²⁸ Відповідно: там само, арк. 24–25.

²⁹ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 14, в папці без назви.

³⁰ Там само (в пакеті без номеру).

³¹ Там само, т. 3, арк. 121.

³² Там само, т. 3, арк. 162.

³³ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 2, арк. 96. Гасюк Я. говорив, що це було в 1959 р. — «Чи ти бачиш». — Там само, т. 4, арк. 164.

же був і автором тексту. Він же й написав і віддрукував декілька екземплярів «Інструкції» щодо поширення революційної літератури, а також зразки звіту для членів організації. Та ці документи не знайшли застосування в роботі.³⁴

До розповсюдження було підготовано ще декілька листівок. Це: »Двадцята річниця московської влади в Західній Україні», «Окупанти пруться в космос», «Прес-конференційна пісенька Микити» і «Хоч Кузнецов має таке відношення...», авторство в написанні цих матеріалів узяв не себе Я. Гасюк.³⁵ Друкуванням цих листівок займався Михайло Гуль. Згодом йому допомагав Степан Джус. Обидва теж колишні політичні в'язні.³⁶ Загалом типографія діяла аж до травня 1959 року. Відносно кількості листівок, деяких було віддруковано до 30 штук — як от «Молоде України», а деяких — до 100, чи то й 500 штук.

Спробуємо докладніше проаналізувати деякі листівки, що збереглися. Близькою за структурою і змістом до «Колгоспника» є листівка «Укрїнська дівчино!» Вона складалася всього з 4 речень.³⁷ Останнє з них є заклик до вступу в лави українських революціонерів. Листівка «Карпати обвинувачують» удвічі більша за попередню. В ній йдеться про хижацьке знищення лісів у Карпатах темпами, що перевищують дії попередніх окупантів.³⁸ Подібний стиль викладу міститься і в листівці «Чи ти бачиш...». В ній мовиться про грабунок української землі, її надр, про те, що не зважаючи на виробництво промислової сировини і сільськогосподарської продукції на душу населення в Україні більше, чим у розвинутих західних країнах, матеріальний рівень життя українського трудівника найнижчий у всьому ССРСР, не кажучи вже про закордон.³⁹ Причина — підневільний стан України. Дві останні ж листівки закінчуються закликом до вигнання окупантів з України.

У вигляді памфлету складені три інші короткі листівки: «Двадцята річниця московської влади в Західній Україні», «Окупанти пруться в космос» і «Хоч Кузнецов має таке відношення...» Перша з них окреслює це двадцятиліття як окупацію, політспекуляцію, фальсифікацію, денаціоналізацію, русифікацію, пролетарізацію, експлуатацію.⁴⁰ Зміст другої — посилка ракети на місяць — це спроба декорувати, в т. ч. і через пресу советську дійсність.⁴¹ Нарешті, в третій листівці вказується, що людям, подібним до Кузнецова, які не мають відношення до Львова, знаходиться можливість поставити «У цьому місті пам'ятник, тоді ж як для І. Франка такої можливості чомусь немає».⁴²

34 Там само, т. 2, арк. 90.

35 Там само, т. 4, арк. 164. Писав він їх вже тоді, коли пройшли перші арешти.

36 Там само, т. 11, арк. 229, 239.

37 Там само, т. 17, пакет № 60.

38 Там само, т. 14, арк. 120.

39 Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 14, арк. 140.

40 Там само, арк. 158.

41 Там само, арк. 159.

42 Там само, арк. 157. Дмитро Павличко піднімав питання про пам'ятник Івану Франкові і в 1962 році, на пленумі СПУ — ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 31, спр. 1955, арк. 23. Зауважимо, що частина цих листівок друкувалася в 1959 р., коли вже було відомо про перші арешти.

Дуже цікавим є машинописний документ групи «40 років жовтневого перевороту — 40 років у більшовицькому ярмі». Він призначався для користування в межах «Об'єднання» і являє собою щось подібне до аналітичної записки-інструкції, з якої добре видно погляди на сучасне і минуле України, перспективи боротьби за її майбутнє. Автор записки чітко називає злочинами і невдачами системи криваву розправу з угорським повстанням, сенсації з так званом «культу особи Сталіна», боротьбу за владу і страта Берії, колотнеча поміж Хрущовим і групою Маленкова — і все це на фоні складного економічного становища країни». ⁴³ Разом з цим у записці значно перебільшується ймовірність краху большевизму, що нібито відчуття і серед рядових комуністів, і серед верхівки влади. А виходячи з цього стану пропонувалося провести широку роз'яснювальну кампанію під заголовком: Україна в сорокалітньому ярмі. Цілком вірно автор зазначає, що найбільшу роботу тут треба проводити серед молоді. Слід показати справжню історію України за ці роки, героїзм її молоді в боротьбі за Україну. Автор цілком резонно вказує на справжню роллю українців в освоєнні цілини, на те, на чийх кістках повстали «міста комсомольської слави» — Воркута, Норильськ, Тайшет, Караганда та ін. Період останніх 40 років оцінюється в листівці як колоніалізм названий комунізмом.

Учасниками групи були підготовані до поширення збірника матеріалів під назвою «Декалог». ⁴⁴ В основному це матеріали з підпілля ОУН. Це: «10 заповідей українського націоналіста», «Молитва українського революціонера», «Ідеологічний вишкіл, частина 2» ⁴⁵ та ін. В числі останньої реферати до свят українського народу, написані В. Затварським ще в таборі. Реферати друкувались ним же в 1957 р. з Дмитром Жовтяком і Ярославом Кобилицьким на машинці. Написане і надруковане передавалось з рук в руки.

Існував ще варіант листівки, який теж був названий «Декалог» — це фактично: «10 заповідей...»

Відповідно до своєї програми члени «Об'єднання» займалися і літературними справами. Ними був виданий журнал «Відгомін». Це 36 сторінок машинописного тексту, декілька статей, віршів, фейлетонів, пісень УПА. Кредо авторів видання відображено у передмові: «...Ми вважаємо..., що література починається з відображення реальної дійсності і що справжнє поклонання літератури в безпосередньому служінню народові». ⁴⁶ «Відгомін» видрукований в 1958 р. на машинці в 2 примірниках. Це справа рук перш за все В. Леонюка, Я. Гасюка, які були авторами цього номеру. Останній написав декілька віршів і статтю «Дорога до комунізму, чи на Голгофу», де йде огляд всіх тих бід, що задав Україні існуючий режим. За розповідями А. Булавського написаний нарис «З історії Хановейського повстання» — мабуть це перше документальне свідчення подій. Цікавою є публіцистична стаття «КГБ і хамелеони», де автор викриває тих людей, які, будучи значними і шанованими в Україні, переметнулися на бік ворога.

⁴³ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 14, арк. 147.

⁴⁴ Там само, т. 14, 15.

⁴⁵ Там само, т. 14. Відповідно арк. 21–24, арк. 25, 26–48. Всього 18 документів у збірці «Декалог».

⁴⁶ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 14, арк. 123.

Учасники групи плянували видавати також газету «Молодий революціонер»,⁴⁷ але не встигли це зробити.

Керівники «Об'єднання» вважали, що основний центр їхньої роботи слід переносити на Україну. Форпостом організації після арештів в Олександрії стає Б. Христинич. В. Леонюк заїжджає нелегально в жовтні 1958 року і там зустрічається з Христиничем. Мова йшла про поширення літератури, про перспективи роботи групи в умовах Західної України.⁴⁸ Як вказував згодом Леонюк в ході слідства, Христинич уважав, що конкретну роботу тут вести було б передчасно з огляду на чисельність і склад організації. Потрібно вчитися самим і вивчати обстановку.

Для зв'язку між групою і Христиничем була взята квартира Дарії Мельник, брата якої знали ще з часів ув'язнення. З початком 1959 року КГБ вже проводить обшуки і в Інті (поки що без успіху). Дізнавшись про це, керівники групи збирають 5000 крб., 50 екземплярів «Декалогу» і через П. Климюка передають ці гроші і документи на явку для Христинича. До останнього ж була адресована зашифрована записка, де повідомлялося про арешти в Україні, обшуки в Інті.⁴⁹

Згодом взагалі постало питання (коли стало зрозуміло, що йде стеження за членами організації) про перебазування типографії у Львівську область,⁵⁰ гроші і перші листівки передавалися саме з цією метою. Однак часу на це вже не було і Я. Гасюк наказує сховати типографію і всі наявні матеріали в різних місцях, що і було зроблено. Машинку встигли сховати ще Леонюк В. і Затварський В. А вже 29 червня 1959 року В. Леонюк був заарештований. Згодом послідував арешт і інших членів групи.

Під час слідства керівники «Об'єднання», особливо В. Леонюк, намагалися брати відповідальність якнайбільше на себе, відгороджуючи інших. Як видно з матеріалів і ходу справи до підсудних застосовували методи психологічного тиску і залякувань, обмовок і т. п., аби добитися бажаних для слідства зізнань.

Справа розглядалася на судовому засіданні Верховного Суду УРСР у складі судді Збаращенко А. Н., народних засідателів Г. Я. Царика, М. Ф. Ярмоленка за участю помічника прокурора УРСР І. Й. Янковського в м. Києві — п'ятеро підсудних відмовилися від адвокатів і самі вели свій захист. Жоден з них не визнав себе винним у зраді Батьківщини. Вирок оголосили 10 жовтня. В. Леонюк і Я. Гасюк були засуджені до 12 років робіт у виправно-трудовій колонії, Б. Христинича — до 10 років, В. Затварського — до 8 р., Я. Кобилецького до 5 років ВТК, всіх — з конфіскацією майна.⁵¹ Суд над учасниками групи з Кіровоградської області відбувся раніше. А. Булавського було засуджено до 10 років ВТК, Й. Слабину, що винним себе не визнав — до 7 років, К. Банацькому згадали й не відбутих 8 років попереднього присуду та ще й приплюсу-

⁴⁷ Там само, т. 1, арк. 128.

⁴⁸ Там само, т. 2, арк. 189.

⁴⁹ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 3, арк. 112. Грошові внески, хоч і нерегулярно, збиралися в організації на потреби її діяльності.

⁵⁰ Там само, т. 12, арк. 290.

⁵¹ Архів СБУ, ФП 69861, спр. 4, т. 21, арк. 193.

вали 7 років, загалом — 15 років, Г. Рябчуна і С. Оленича — до 3 років ВТК і теж всіх — з конфіскацією майна.⁵² Всі засуджені відбули свої строки до кінця. Реабілітовані по цій справі лише в 1992 році.

Як ми оцінюємо групу «Об'єднання» з точки зору історії наших визвольних змагань? Вона постала в час лібералізації правлячого режиму, переходу його до децю інших методів владарювання, що відповідно змінювало форми і методи боротьби з ним. Тому перехідною була і ця група. Власне утворення групи серед колишніх в'язнів-членів ОУН і було початком такого переходу від збройної боротьби до опанування системи в умовах, хоч і не завжди легальними методами. «Об'єднання» було пов'язано з ОУН як кінцевою метою боротьби, так ідейно, як і будовою групи. Але на відміну від своїх попередників, вони відмовилися від практики збройної боротьби, звернули увагу на кризові явища в системі як в СРСР, так і за його межами, визнали важливу роль робітництва в сучасному житті, молоді, вони основу свого опору бачили в молоді. Поставлена також була досить пекуча проблема про повернення в Україну насильно відторгнутих від неї людей. Група налічувала 15 діяльних учасників, існувала 3 роки — з 1956 по 1959 роки, зуміла провести певну практичну і теоретичну роботу (і це при відсутності у її складі людей з вищою освітою). Вони, звичайно, помилялися щодо можливості падіння режиму, переоцінювали свої сили — але ж інакше не можна було і братися за справу. Тільки з великої віри, героїзму, самопожертви можна було намічати цілі такої боротьби. «Об'єднання», на наш погляд, підійшло б на теренах України до тих ідей, що їх висловили згодом деякі члени групи Л. Лук'яненка.

Закінчити ми б хотіли нашу доповідь рядками з вірша в зошиті, знайденого при обшуці в одного з членів організації.⁵³

«Смертні ми люди — та справа безсмертна
Виримо в святість її!»

⁵² Там само, т. 20, арк. 194.

⁵³ І. В. Леонюк, і Я. Гасюк і В. Затварський проявляли великий інтерес до літератури, її історії, особливо до поезії, історії України в цілому.

Галина ЩЕРБА

кандидат філософських наук,
член Правління Т-ва «Лемківщина»

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І ЛЕМКІВЩИНА (до 400-річчя від дня народження)

З розпадом Київської Русі і втратою української державности, Україна попала під московське панування, що супроводилось жорстоким знуцанням поневолювачів над українським народом: то московського плундрування, то татаро-монгольського лихоліття, то турецьких руйнувань, то польсько-литовського панування.

Скрутно жилося українському народові під пануванням чужих володарів, бо скрізь на Україні заведено було панщину, при якій селянин зовсім не мав свободи. Пан міг робити з селянами, що хотів. Він міг їх продавати, міг вбити й годі було з паном судитися, бо суддями були ті самі вельможі. Деякі волелюбні люди по селах не могли миритись з такою неволею.

Починаючи з XV століття, селяни кидали все господарство і втікали в незаселені степи на пограниччя польського і татарського володіння. Там ще не було сіл і міст, не було ще жодної влади. Там вони гуртувалися, здобували собі зброю, полювали на дикого звіря і так жили як могли, організувалися у військові частини й перебравли на себе боротьбу за національно-політичні прагнення українського народу, за відродження його державности.

Цих відважних людей називали козаками. Поселялися вони на нижній течії Дніпра, за порогами, звідки і походить їх назва — Запорозькі козаки.

Об'єднав ці поодинокі військові формування Дмитро Вишневецький, створивши в 1552–1554 роках на острові Мала Хортиця військову фортецю — Запоріжську Січ. Запоріжці ставали на захист України від нападів татар і турків. Завдяки їх успішним походам на Крим і турецькі володіння, козаки стали відомими в усій Європі.

Під кінець XVI століття в Україні почалися козацько-селянські повстання проти соціальних, економічних і національних утисків польської влади.

Перше повстання відбулось в 1591–1593 роках на Київщині та Волині, очолене гетьманом Запоріжських козаків Кріштофом Косинським.

Друге повстання в 1595–1596 роках проти польської влади на Україні відбулось під проводом Северина Наливайка й охопило майже всі українські землі.

Третє козацьке повстання вибухнуло в 1630 році під проводом Тараса Федоровича Трясила.

Четверте повстання вибухнуло на Лівобережжі в 1638 році. На чолі його стояли Дмитро Гуня і Яків Острянин-Остряниця. Відгомін цих повстань донісся і на Лемківщину.

Лемківщина на той час, як і інші українські землі, також стогнала від визиску панщини. Панщина викликала серед селянства невдоволення, бунти, а головне — втечу від панів у Карпатські ліси, що привело згодом до створення опору так званого збійництва, або опришківського руху.

Найбільшого розмаху набув збійницький рух на Лемківщині в кінці XVI — на початку XVII століття. Особливо активізувався опришківський рух в гірських околицях Сянока та Горлиць. Довший час успішно боровся загін Ланка з Терстяни та його помічника Климківця зі Сквіртного. Відзначився також загін Сипка з Мацини Великої коло Горлиць, а найбільше вславилася дружина Василя Ваюся з Ліщин Горлицького повіту.

В кінці XVI століття загін опришків, яким керував Марко Галата, діяв на Прикарпатті, в Угорщині і Словаччині. Опришки нападали на шляхту невеликими відділами, але коли вдавались до облоги замку чи фортеці, то їм на допомогу приєднувалися селяни, і тоді їх загін нараховував кілька сотень людей. Таким прикладом може послужити напад опришків на Сяніччині, до яких приєдналися селяни з 14 сіл. На чолі цього загону став Степан Солинка — один з найбільших ватажків на Лемківщині. На жаль всі ці повстання на захист покривдженого селянства зазнавали поразки.

Після 1638 року настав період жорстокого визиску безборонного селянства від польського панування. А якщо взяти до уваги ще роки засухи і неврожаю, то життя селянства ставало справді трагічним. Але український волелюбний народ не впав на коліна, але мобілізував свої сили для нового повстання.

І таке чергове повстання відбулось в 1648 р. під проводом гетьмана Богдана Хмельницького (1595–1657 рр.). Під впливом цієї національно-визвольної війни українського народу на території Лемківщини розгорнувся великий селянський рух. В ніч на 10 травня 1648 р. селяни з Вислока разом зі збійниками захопили Новотанецький замок та звільнили в'язнів, а під 4 липня селяни із сіл Полонної, Ославиці, Вислока і Височан здобули Сяніцький замок.

Перемога Б. Хмельницького над польськими військами підняла на духу лемківських селян. В 1651 р. відбулось велике повстання селян Лемківщини, очолене Костою Нап'єрським, який мав тісні зв'язки з Богданом Хмельницьким, правдоподібно особисто зустрічався з ним десь у 1649 р. або в 1650 р. і обговорював з ним плян повстання.

Центром повстання був гірський замок Чорштин (Підгалля). У своїй боротьбі Нап'єрський сподівався на допомогу опришків та селян. Українські селяни з-під Змигорода: Святкова Велика, Крампна, Граб, Дошниця, Свіржова Руська, Перегримка; Коросна: Гирова, Петруша Воля, Зиндранова, Дукля, Вороблин Королівський, Пантна, Маластів, Ропиця Руська коло Горлиць цілими загонами йшли до опришків.

Велику історичну роль у повстанні селян на Прикарпатті відіграла дружина ватажка лемківських опришків Андрія Савки, одного з

найпопулярніших героїв визвольної боротьби на Лемківщині, відомого на весь «Бескид». А. Савка народився в 1619 році в Стебнику на Пряшівщині. Ще змалку був пастухом в поміщика в Зборові і не міг витримати його знущань, підпалив його палац і втік в Карпатські ліси. Там примкнув до збійницького загону Василя Баюса і проявив у нападах велику зухвалість, силу, відвагу і героїзм. Потім сам очолив багаточисельну збійницьку дружину, яка нагнала великий страх на всю шляхту обох схилів Західніх Карпат. До дружини Андрія Савки горнулися лемки-українці від Сяну аж до Карпатського Підбескиддя. Він читав їм відозви Богдана Хмельницького до українського народу, діяв спільно з Косткою Нап'єрським. Андрій Савка очолював визвольну боротьбу на Лемківщині 17 років. Страчений 24 травня 1654 року в Мушині. Його ім'я як національного героя назавжди залишиться в історії Лемківщини. Допомагав Андрію Савці у визвольній боротьбі і загін Василя Чепця з Грибова.

Велика популярність серед лемків Богдана Хмельницького, їхній героїзм у визвольній війні, є свідченням єдності інтересів усього українського народу. Селянський рух на Лемківщині був складовою частиною загальної визвольної боротьби українського народу. В цій боротьбі яскраво виявилось одвічне прагнення лемків бути єдиним зі своїми східними українськими братами.

Хоч повстання закінчилося поразкою і невдалою та помилковою угодою Богдана Хмельницького в 1654 році з Москвою, але знайшло широкий вплив на національно-визвольну боротьбу на Лемківщині. Поразка повстання не спричинилася до вигашення національно-визвольного руху на Лемківщині. Ще довго боролися в Карпатах збійницькі загони Андрія Савки, Дмитра Литвина з Брунар, Лешка Романяка з Мушинки.

У жорстокій і тяжкій багатовіковій боротьбі за свої права, лемки проявили такі чудові риси характеру, як волелюбність, героїзм і тверду волю, ненависть до всяких гнобителів і прагнення до незалежної, соборної Української Держави.

«... А грати, що ж,
Це канва історії,
— Треба ж на чомусь вишити
Обличчя свободи».

Ліна Костенко
Альманах «Біль», 1990

Федір ЧУПРИНА,

Доктор економічних наук,
член Ради Т-ва «Державність»

«ДЕРЖАВНІСТЬ» — НОВЕ ТОВАРИСТВО ВЧЕНИХ СТОЛИЦІ УКРАЇНИ

В Україні створено товариство «Державність», в якому об'єдналися київські вчені — працівники провідних вузів, науково-дослідних та академічних установ столиці. 19 серпня 1994 року це товариство зареєстроване Міністром України. Президентом товариства обрано відомого вченого, академіка, професора, народного депутата України Ігоря Юхновського.

Згідно із статутом товариства, «Державність» є громадською організацією, що об'єднує найбільш прогресивних і патріотичних вчених Києва. Основними принципами товариства є наукова відповідальність, чітка громадська позиція, реалізм, гуманізм, державницький націоналізм, повага до закону. Мета товариства — єднання української еліти для утвердження й побудови Української національної держави як правової та соціально орієнтованої, а також сприяння всебічному розвитку й консолідації української нації.

Згідно з метою, товариство ставить перед собою такі основні задачі: сприяння духовому відродженню української нації, всебічному розвитку української науки й культури, державної української мови, формуванню національної свідомості громадян України; наукова аналіза державницького розвитку України та надання рекомендацій щодо практичної діяльності державних органів; домагання радикальної перебудови України на засадах ринкової економіки, соціального захисту, інтеграції економіки України в європейську та світову економічні системи на основі принципів світового економічного порядку. Поняття «Державницький націоналізм» введене членами товариства і полягає в тому, що це є найвищий прояв патріотизму, любов до своєї держави та народу, це справедливе та історично прогресивне прагнення до державної та національної незалежності, боротьба за побудову самостійної незалежної держави, якою б керували свідомі патріоти України, державники, які б боролися за розвиток української нації та національних меншин. Державницький націоналізм має не агресивний, а захисний характер. Кінцевою метою державницького націоналізму є створення національного об'єднуючого ядра із завданням формування політичної української нації, до складу якої могли б увійти різні етнічні групи, сконсолідовані досягненням єдиної мети — побудови незалежної, соборної, європейської держави України.

«Державність» — принципово нова форма громадського об'єднання вчених, яка не є політичною партією або державною організацією, не втручається в їхні справи, не підмінює їх і не складає їм конкуренції.

На сьогодні Президент, парламент, уряд майже не використовують науковий потенціал з патріотично налаштованих вчених столиці, і це, без сумніву, є великим упущенням.

Вчені вважають, що головними ознаками української державности є, у першу чергу, прогресивна конституція, патріотичні парламент, Президент (з його апаратом) та уряд, державна українська мова, повноцінні (а не «прозорі») кордони, національна валюта, національні збройні сили, невходження України в будь-які структури колишньої советсько-російської імперії, відсутність сепаратистського руху в регіонах держави, відсутність військ чужої держави на власній території.

Якщо проаналізувати деякі з цих чинників, то стає очевидним, що по-справжньому незалежною державою Україна ще не стала. На четвертому році незалежності Україна не має власної Конституції, а в проєкті, розробленому 2 роки тому, навіть мови не ведеться про український народ і українців як корінну націю, що дала назву держави. Немає згадки й про державність української мови.

Ситуація у збройних силах така, що переважну частку вищих командних постів (від полковника й вище) посідають неукраїнці. Виникає питання: чи існує гарантія, що всі ці полковники й генерали здатні у вирішальний момент, не шкодуючи життя, захистити свободу України?

Молода українська держава від самого початку допустилася фатальної, фантастичної помилки, почавши ділити з іншою країною власне майно — Чорноморську флоту та її інфраструктури, що розташовані в Україні. Але ж Росія не ділить з іншими країнами Тихоокеанську або Північну флоту. Чому ж це має робити Україна? Зараз стає все більш очевидним, що на території України десятки років, а, можливо, й завжди, базуватиметься російська Чорноморська флоту. А нове керівництво України не думає про те, що в Росії до влади може прийти Жириновський, чи Руцькой, чи їм подібні і таким чином сьогодні закладається можливість втрати Криму. Вихід з цієї ситуації існує: цивілізований вихід полягає в тому, щоб передати питання Чорноморської флоту на розгляд міжнародного суду у Гаазі: саме він повинен вирішити, чи зобов'язана Україна віддавати свою власність та територію сусідній державі і колишній метрополії? Вчені — члени товариства «Державність» вважають, що нова Верховна Рада України повинна проголосити Чорноморську флоту знову українською.

Товариство «Державність» повністю підтримує «Заяву українських письменників з приводу проєкту договору між Україною і Росією». Перш, ніж укладати договір, у проєкті необхідно включити такі питання.

- про надання Росією Україні віднині й навіки офіційних гарантій ненападу та відмови від територіальних претензій;

- про справедливе виділення Росією Україні частки посольських, торговельних, морських, авіаційних та інших представництв колишнього СРСР за кордоном, частки золотого, валютного, алмазного, культурного та інших фондів Союзу;

- вимагати від Росії платити за світовими цінами за транзит через українську територію нафти та газу трубопроводами, різних вантажів і пасажирів автомобілів, автобусів, поїздів, літаків тощо;

- про денонсацію Верховною Радою Росії постанови старого парламенту відносно м. Севастополя. І, звичайно, у ньому не може йти мови про вільне пересування робочої сили, вільний вибір громадянами мови навчання, подвійне громадянство, про спільну протиповітряну оборону, про військове співробітництво і т. ін.

Останнім часом відбувається настійне нав'язування ідеї «прозорих» кордонів не лише з боку Росії, але й від деяких українських керівників, яке не можна не сприймати як поступовий демонтаж атрибутів державности. Але яким чином тоді боротися з терористичними та військовими угрупованнями, ввезенням зброї, наркотиків, вивезенням матеріальних цінностей, як протистояти так званим «донським козакам», які безперешкодно перегинають український кордон з метою охорони Верховної Ради Криму — складової частини України?

Деякі відповідальні працівники почали говорити про недоцільність введення національної валюти гривні, оскільки, мовляв, Україна, подібно до Білорусії, невдовзі увійде в рубльову зону.

З приходом до влади нового парламенту та уряду загальмувалося питання побудови нафтового терміналу під Одесою: декотрі московські «туристи-екологи» рекомендують українському урядові користуватися (у майбутньому) новоросійським терміналом, який починає будуватися. Інколи виникає питання: а чи є в Україні українська патріотична влада?

Окремим і надзвичайно болючим питанням є питання української мови. Гірко констатувати, що через 3 роки після проголошення незалежності, її становище є принизливим і образливим для українського народу. Прокуратура, яка повинна контролювати виконання закону про мови, абсолютно ігнорує цей свій обов'язок. Верховна Рада, урядове чиновництво широким фронтом переходять на мову сусідньої держави. Чи можна говорити про законність у державі, в якій парламентарі й урядовці самі порушують закони?

Відомо, що 1912 року у Варшаві не було жодної польської школи. Тоді Москва, росіяни вважали польську мову другорядною і навіть говорили, що вона лише ... діалект російської мови. А нині подиву гідне те, якою повноцінною, незалежною, гордою європейською державою стала Польща. І, між іншим, іноземці там навчаються польською мовою. Чи було б це можливим, якщо б і надалі в Польщі процвітала «офіційна» російська мова? Немає сумніву, що цього б не сталося. Ось з кого українці мають брати приклад! А не прямувати добровільно черговий раз у євразійське ярмо! При цьому слід мати на увазі, що в разі запровадження в державі слов'янської двомовності, одна з цих мов обов'язково загине. У випадку з Україною не виникає сумніву, яка сама мова зникне з ужитку: у кращому разі тут побутуватиме той жакливий суржик, яким і нині компромітує себе більшість українців, а в тому числі деякі державні керівники.

Вчених столиці надзвичайно турбує усунення з посад патріотично налаштованих і сучасно мислячих державців, таких як В. Пинзеник, В. Лано-

вий, І. Юхновський, К. Морозов, Ємець, Марчук, М. Жулинський, І. Дзюба, П. Таланчук, А. Погрібний, В. Мулява, В. Радецький, А. Зленко.

Нещодавно в російській радіопередачі було наголошено, що для Росії українська проблема буде вирішена, якщо ключові пости в Україні посядуть люди проросійської орієнтації. Ці тенденції, які вже вимагуються, вчені столиці, що об'єдналися в товаристві «Державність», не підтримують і будуть їх категорично засуджувати (УЦІС).

НОВІ ПРАВИЛА ВВОЗУ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

За даними Державного митного комітету

З серпня 1994 року набули чинності нові правила ввезення на територію України транспортних засобів. Основні положення, які треба знати власникам куплених за кордоном автомобілів такі:

Встановлено, що транспортні засоби ввозяться в Україну:

- для постійного користування;
- для тимчасового користування;
- для реалізації;
- для транзиту;

Підприємства та громадяни, які ввозять транспортні засоби на територію України, повинні підтвердити відповідними документами правомірність володіння або користування ними. Це може бути: технічний паспорт, договір купівлі-продажу транспортного засобу, чек або рахунок-формуляр, митна декларація зарубіжної країни, страховка, відмітка про зняття транспортного засобу з обліку в країні придбання.

Якщо транспортний засіб ввозиться в країну для постійного користування або реалізації, його номерні знаки на прикордонній митниці вилучаються і видаються знаки типу «транзит».

Якщо транспортний засіб ввозиться на територію України для тимчасового користування, власник подає митниці письмове зобов'язання про те, що він буде вивезений за кордон у встановлений строк. В разі невиконання зобов'язання про зворотне вивезення транспортного засобу, винний несе відповідальність згідно з чинним законодавством.

Забороняється ввезення на територію України для постійного користування механічних транспортних засобів, виготовлених 10 і більше років тому.

Виключення в такому випадку допускаються для громадян, які переселяються в Україну на постійне місце проживання, для тих, хто отримав авто з-за кордону як спадщину, а також для громадян України, які виїхали за кордон і придбали такі авта до 1 серпня 1994 року. (УЦІС)

Петро ЛАВРІВ
Донецьк

СОЛОДКО І ПОЧЕСНО ВМЕРТИ ЗА БАТЬКІВЩИНУ

В 50-річчя смерти Олега Кандиби

Народився він 1907 р. в сім'ї найвизначнішого на початку ХХ ст. українського поета Олександра Кандиби (Олеся) у Житомирі. Навчався у середній школі (Пуца Водиця) біля Києва. Під час війни й революції сім'я Кандибів бідувала, і малий Олег носив на далекі села різні речі й вимінював за них картоплю та борошно. Олег чудово малював і грав на піаніно й скрипці.

У 1923 р. разом із матір'ю виїхав у Берлін до батька, який після проголошення самостійності Української Народньої Республіки був її повпредом у Будапешті, звідки переїхав до Німеччини. Згодом родина Кандибів переїхала до Чехо-Словаччини, де Олег здав у Празі матуру (гімназіальний іспит зрілості) і вступив до Карлового університету. Студював там археологію й одночасно вчився в Українському Вільному Університеті. Мандруючи, об'їхав велосипедом ледь не всю Німеччину й пройшов пішки Карпати від Пряшева до Ясеня, тобто українську частину Карпат у межах тодішньої Чехо-Словаччини. Тоді в Празі він організував святкування Шевченківських роковин і пам'ятних днів Визвольних змагань. Восени 1930 р. у Празі захистив докторську дисертацію з археології на тему «Неолітична мальовнича кераміка Галичини», і його було призначено асистентом на кафедрі Українського Вільного Університету. Брав активну участь у міжнародних археологічних конференціях. 1937 р. Ольжича визнали одним із найпередовіших археологів того часу. Читав лекції в американському Гарвардському університеті. В той же час заснував Український Науковий Університет Америки. Свої розвідки з археології публікував в англійських, німецьких, чеських, югославських і, безперечно, українських виданнях. 1928 р. у Празі видав дитяче оповідання «Рудько». Від батька успадкував поетичний талент і видав дві збірки — «Рін» (1935) і «Вежу» (1940). Третю збірку «Підзамче» видано 1946 р., після трагічної загибелі поета.

Уперше смерті у віці Ольжич заглянув у березні 1939 р., коли разом із членами «Карпатської Січі», які зі зброєю в руках боролися за волю Закарпаття, потрапив до рук угорських гонведів (солдатів), але, на щастя, вирвався на волю. У той час він уже брав активну участь у боротьбі ОУН з окупантами українських земель. Як тільки почалася німецько-радянська війна, дістався до Києва й з друзями заснував Українську Національну Раду, яка мала проголосити в Києві відновлення самостійності України. Перешкодили німці, які в лютому 1942 р. розстріляли в Бабиному Яру в Києві поетку Олену Телігу й Ольжичевих друзів-закарпатців Івана Рогача й поета Івана Ірлявського. Влітку 1943 р. одружився з Катериною (Калиною)

Білецькою, донькою професора Леоніда Білецького, але незабаром у Львові його арештувало гестапо й запроторило до концтабору.

Намаганням німців обернути Україну у свою колонію він протиставив клич ОУН: «Українські землі є життєвим простором для українського народу». Під час допитів, що їх провадили гестапівці Вольф, Шульце і Вірзінг, який, імовірно, був агентом НКВД, його катували цілу ніч, але не могли видерти організаційної таємниці.

Ось так ОУН «співпрацювала» з німецькими окупантами, а брехуни КПСС і понині верзють про «сотрудніцтво українських націоналістів з німцями».

Ольжич залишив скромну поетичну спадщину. Будучи археологом, він присвятив три поезії всесвітній історії: Ганнібальові, Галії («У цезаря») і Ольвії. Української історії стосується Ольжичів «Триптих»: «Данило», «Р. Б. 1668» і «Зимовий похід». Щоби зрозуміти зміст цих трьох віршів, треба знати історію та літературу українського народу: усі вони торкаються трагічних періодів упадку його державности.

Третя строфа вірша «Данило» пов'язана зі «Словом о полку Ігоревім»:

До дна Каялу виллято далеку.
Та Див вже знову у верхах дерев.
І, вітрячи незнану небезпеку,
Навколо грізно кидається Лев.

Другий вірш нагадує нам рік «Руїни» 1668, коли гетьман Петро Дорошенко, об'єднавши на короткий час Правобережжя з Лівобережжям, повернувся до Чигирину, а на Лівобережжі залишив наказним гетьманом чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного, «чоловіка простого й неграмотного», але твердої вдачі, прямого, наполегливого й шанованого в північних полках. Залишившись сам-на-сам із московським воєводою Ромодановським, що вирушив на Сіверщину наводити там колоніальні порядки, Многогрішний піддався хижацькому воєводі і підписав «Глухівські статті», в яких домігся дозволу на 30 тисяч козацького війська. Для зрозуміння суті вірша наводимо його повністю:

«Достигло літо, налилося жито,
і звідусіль чужі ідуть женці.
Живе ще Мати (Україна)! Шабля у руці!
І спіле жито копитами збито.
Встають і сунуть — сіра сарана —
Мов од посухи, вигора вітчизна.
Це ти, здобута, мстишся, Смоленщизно.
І гетьман жар із розумом сдна.
І ще раз мовить хижо і охоче
Крива козацька вартівниця прав:
Не віримо у осінь! Розірвав
Навпіл її саму перун пророчий.

Білоруський Смоленськ у 1654 р. за допомогою 20 тисяч українських козаків здобув цар Алейкссей Михайлович. З того часу почалося російщення не тільки Смоленщини, а й усієї Білорусії. В січні 1667 р. в Андрусові під Смоленськом дві хижацькі монархії — Московія і Польща — розірвали навпіл Україну.

Третій вірш присвятив Ольжич Другому зимовому поході волинської групи армії УНР по запіллї большевиків у 1921 р. Волинців розбив над річкою

Звіздаць біля села Малі Миньки (нині Народицького району Житомирської області) большевицький командир Г. Котовський. Там загинуло 250 вояків армії УНР, а 443 потрапило в полон, 84 старшин оддали під суд, а 359 повстанців розстріляли на світанку 21 листопада під містечком Базаром (на тій же Житомирщині). У вірші поет згадує саму битву під Малими Миньками:

Позаду серпень. І чека Звіздаць,
Не місце страти — тріумфальна брама.
Тепер вже піде у весняну даль
На все твій шлях неугнута і прямо.

Доктор історичних наук, археолог О. Кандиба був лаконічний у словах. Недавній минувшині — боротьбі ОУН з польськими окупантами — присвятив поему «Городок 1932» про героїчну смерть членів ОУН Василя Біласа й Дмитра Данилишина, які вбили польського шовіністичного політика Т. Голуфка в серпні 1931 р. й наступного року 30 листопада брали участь у нападі на пошту в Городку. Польська поліція повісила обидвох у львівській тюрмі «Бригідки», а допомогли польським окупантам зловити революціонерів невідомі українські селяни:

Проклятий невиразний ранок.
Невиразні луни облав.
І простори, де наостанок
Зацькований вовк пробігав.

Погоня все ближче і ближче.
Кільце все тісніш і тісніш.
Чоло їм поставити? Ні ще!
А куля? Про кулю облиш!

Майно революції — цінний
Живий борець повсякчас.
Сьогодні найбільшого чину
Вона зажадає від нас.

Товаришу любий мій, брате.
Дивися у вічі рабам.
Як будете так воювати,
Вкраїни не бачити нам!

Для тих, що нікчемні і кволі,
Заквилять про зламаний цвіт —
Неугнутість нашої волі
І нашої віри граніт!

Ніколи нікому не стерти
Ще сріблом ясної сурми:
Шкодуємо тільки, що вмерти
Удруге не зможемо ми!

Замучили Ольжича гестапівці. В годину смерти він, безперечно, жалів, що не вмере за Україну вдруге. Археолог і борець загинув за Батьківщину згідно з кличем хоробрих римлян: *Dulce et decorum est pro patria mori* — Солодко й почесно вмерти за Батьківщину!

Огляди, рецензії

Ксеня АНТИМІВ

«ШОВКОВА КОСИЦЯ» ДАРІЇ РИХТИЦЬКОЇ

Англійський поет, один із предтеч Байрона і романтизму, Самуїль Колрідж, так сказав: «Проза — це правильні, добрі слова в правильному укладі (порядку). Поезія — це найкращі слова в досконалому укладі». Один із героїв Мольєрових комедій щойно наприкінці свого життя довідався, що він ціле життя говорив прозою! «Українська Загальна Енциклопедія», що появилась у Львові в 30-тих роках під редакцією Івана Раковського, подає таку дефініцію поезії: «Поезія, з грецького, у широкому значінні це мистецтво слова, у вужчому — це рід літератури віршованої (ритмічної) у пролилежності до прози. Ділять її звичайно на епічну і ліричну». Вебстер, американський арбітер щодо лінгвістики, дефініює так: «Поезія — це метричне писання, яке формулює сконцентровану уявну свідомість переживання мови вибраної і уложеної, щоб створити специфічну емоційну реакцію через значіння (зміст), звук і ритм» («Beauty of Expression»). Старинні греки і римляни казали, що поезія — це мова богів. Аполлон був богом сонця, світла, музики і поезії. Аж дві Музи опікувалися поезією — Евтерпе — ліричною, а Каліопе — епічною. Як бачимо, в давніх часах поезія була у великій пошані. На жаль, в сьогодиньньому зматеріялізованому і стехнологізованому світі поезію трактують досить по мачушиному. Такі великі американські видавництва, як Доблдей, Скрібнер, Путнам і багато, багато інших дуже нерадо приймають поезію до друку тому, що збірки поезії не розходяться такими великими накладками, як, скажімо, сензаційні повісті, чи взагалі прозові твори, хіба що вже широко знаних поетів. Але все ж таки і в тому зматеріялізованому світі є ще ентузіясти поезії, і творці-поети, і читачі.

Найбільше признання здобувають поети від Нобелівської Фундації і відносно досить часто признають Нобелівську нагороду з літератури визначним поетам. Тут у нас між українською еміграцією загальною уважається, що «українська книжка шукає читача». Це не зовсім справедливо. З мого власного бібліотечарського досвіду я би скоріше сказала, що український читач шукає за доброю, цікавою українською книжкою. На жаль, дотепер ситуація була такою, що в Україні неможливо було писати, а тим більше друкувати такі книжки, які могли б масово розходитися. Найважніше, що навіть як щось і вийшло друком відносно цікавого в Україні, то тиражі були такі обмежені, що книжка моментально зникла з ринку. А тут на еміграції «дні текли як сльози», як свого часу сказав Олександр Олесь, не сприяючи «творчому горінню». Маймо надію, що ця ситуація скоро зміниться.

А сьогодні ми спробуємо дати Вам доказ, що і на еміграції є талановиті поети, точніше — поетки. Ми постараємося запізнати Вас із дуже вартісною і цікавою творчістю поетки Дарії Рихтицької. Покищо друком появилася лише одна збірка поезій Дарії Рихтицької «Шовкова Косиця». Вже сам заголовок загострює цікавість, що це таке «Шовкова Косиця»?

Зореслав Самчук у рецензії на «Шовкову Косицю» присвятив багато місця цьому заголовкові. Авторка дала цю назву на окреслення альпійської квітки, що по-німецьки називається Едельвайс. Дослівний переклад тієї назви — «шляхетна білість». Самчук каже, що мелодійність німецького слова «Едельвайс» настільки витончена, вишукана і переконлива, що більшість європейських народів навіть не шукали свого власного слова, а просто прийняли «Едельвайс», також і американці. В Західній Україні ми вживали польську назву «Шаротка», що властиво правдивіше віддає краску тієї квітки, яка є більше сіра, ніж біла. З тією, на перший погляд скромною квіткою, що росте високо в горах, на неприступних скелях і урвищах, і якою лише орли можуть милуватися, пов'язано багато легенд: її вважається символом благородності, мужності, чести, нескореності, а водночас любови, кохання, а також смутку і туги. Зореслав Самчук уважас, що ми повинні скласти подяку поетці Дарії Рихтицькій за знайдення українського еквіваленту на «Едельвайс». Він твердить, що «шовкова косиця» правдиво відображає найтонші нюанси мозаїки української душі — її емоційну насиченість, поліфонійну гнучкість, стилістичний ліризм.

На обкладинці книжки мистець Іван Яців накреслив «Шовкову Косицю» розмашистими лініями погруддя поетки Дарії Рихтицької, зосереджений погляд її очей, навіть суворий, волосся як вітрило розмазане вітром, а ліва рука пригортає до грудей книжку, на якій видніє заголовок «Поезії». У долині незамітна, скромна квітка. Ах! — це ж шаротка, Едельвайс, шовкова косиця. Треба тут підкреслити, що ціле мистецьке оформлення книжки мистцем Яцівом дуже згармонізоване з текстом і зі стилем цілої збірки. Рецензенти «Шовкової Косиці», що їх я переглянула, всі передусім згоджуються в трьох головних прикметах поетки Рихтицької: незвичайна образність, велика щирість і гаряча любов до України ціхують її поезії. Наприклад, у вірші «Скарга» поетка каже: «А якщо, Боже, більше жертв Тобі потрібно, то вже спали мене на чорний вугіль!». Є ще багато інших прикмет в поезії Дарії Рихтицької, щодо яких рецензенти є однозгідні, а це: музикальність її віршів, багатство метафор, символічних образів. Ціла збірка уложена в одинадцять розділів, кожен із власним заголовком. І навіть деякі заголовки тих циклів та поодиноких віршів дуже оригінальні. Наприклад: «Мозаїка Свободи», «Згусток Радісного Болю» (чи багато із нас назвуть біль радісним?), «Пульсування Провесни» — це приклади лише із трьох розділів. А ось деякі вірші: «Плетиво Волі», «Повноцвіття Дружби», «Полум'я Тині», «Розсіяна Ясність» (це присвята Оксані Керч), «Свічка Болю» — у світлу пам'ять Матері.

Хоч «Шовкова Косиця» — це перша збірка поезій Дарії Рихтицької для широкого кола читачів, вона вже від половини 70-тих років

друкувалася в українській еміграційній періодиці. І ці перші вірші, і теперішня збірка представляють нам Дарію Рихтицьку як зрілу поетку, зі своїм власним стилем. У вірші «Поезія» поетка відкриває нам частинно її поетичне кредо:

Моя поезіє!
Не знаю
Звідкіля
Ти до мене
Прийшла,
Не знаю
Хто перший —
Ти чи я
Руку простягнув.
Це не важне.
Я знаю,
Що здавна
У полоні
Твоїм я є...

Моя ти
Доленько рясна,
Недолею завітчана!
Ні, на душі безхмарно,
Моє надхнення!
В твоїх акордах
Чутно кроки Бога,
Бо тільки
З рік пречистих
Пливе поезія життя...

І вже од серця
Зовсім одлягло,
Мовчу в зачаруванні,
Чекаючи тебе...
Ти струмом чародійности
У душу залягла,
Моя ти
Вірна посестро!
Який мізерний
Світ без тебе є!

Наведу тепер слова Аріядни Шум, авторки «Вступного Слова» до «Шовкової Косиці». Цитую: «Помимо того, що поезія Дарії Рихтицької наскрізь сучасна, позбавлена традиційного «віршування, традиційної ритміки чи римування, (мій додаток: Рихтицька творить верлібром), писана природною, розговірною мовою». Це дуже характерне — у Дарії Рихтицької не знайдете фальшивого патосу. Дуже часто в її поезії можна знайти елементи козацької думи, з типово дієслівною римою, тавтологічними висловами. Дуже добрий приклад — поема «Дорош».

Аріядна Шум вважає, що Дарія Рихтицька найближча до романтизму, або краще — неоромантизму, свідомо оминаючи метричність і строфічність вірша, цілковито віддалена від клясичної структури. Але мені, читаючи вірші Дарії Рихтицької, чомусь власне здавалося, чи пак

— прислухувалося, що я так і чую клясичне скандування «арма вірумкве кано!». Ритмічність її віршів робить їх дуже приступними для читача. Можна також знайти у Дарії Рихтицької сліди імпресіонізму і сюрреалізму. Як приклад для цього Аріядна Шум наводить вірш «Остання Зупинка». Подаю уривок цього вірша:

Колеса поїзду
Стукотіли маривом
Заглушуючи гріх
Переданий батьками.
Ускочила задихана
У останній вагон,
Який відходив
До міста без назви.
Квиток купила
За підроблені гроші,
За які я хотіла
Збудувати правдиву хату
У місті без назви...

Поїзд віз мене
Вагонами прірви
Поїзд яснів
Вагонами ласки.

Колеса скрипіли
Криком погроз
На станції,
Де всідали люди
З тягарем минулого.

Я погоджуюся з Мироном Вільшуком (рецензент з України), що перший розділ «Мозаїка Свободи» за змістом і за формою найдосконаліший. Тут є: висока образність, метафоричність, інверсія, поєднання епічних і ліричних тонів, а давня добірна галицька мова — характерні його ознаки. (Тут я не можу втриматись від зауваги, що хоч раз хтось нам дав признання за «галицьку мову»). Перший вірш «Молитва», в якій авторка зі всією безпосередністю розкриває трагедію тих, хто змушений був покинути рідну землю. Цей перший цикл — це мозаїка медитацій, а часом відбитка фрагментів історії, які мов світлина оновлюють пам'ять. Тут такі вірші після «Молитви»: «Перший Листопад», «Тернисте Поле», «Смерть Повстанця», «Дорош», «Плетиво Волі», «Доля нації не кується роз'єднанням», «Під Покровом Пречистої», «Невмирущим Борцям», «Мариво війни», «Крутянці», «Неволя». Хотілося б мені зачитувати хоч кілька із тих віршів, але це забрало б багато місця. Тому вибираю лише декілька виїмків із вірша «Перший листопад»:

Смуток покрив місто
Короною Данила,
Журавлі схопили
Пісню калини —
Бабуня оповідала

Казку онукам
Про Листопадовий Зрив,
І силача Кожум'яку...

На Сході світало
Вагання зникали —
Із каменя
Веселку свободи
Кресали,
І Львів наш рідний,
Непокірний —
Горицвітом непокірности
Заквітчали!

Народжене бурею,
Загартоване як сталь,
Чутливо-ніжне
Найсвітліше диво —
Від темені віків
Перегук епох,
З народної мудрости,
Священної пам'яті
Всіх поколінь,
Совість України —
Мій невмирущий Львів!...

Поетка-соборниця, признає Кисву центральне значіння. Цитую із «Плетиво Волі»:

Ти невимовно
Тривожно-прекрасна!
Із своїми вологими
Важкими косами волі,
Моя Батьківщино!

При могутнім Дніпрі
Серед щедрих полів,
На підвалинах стійкості
Підпертий небесами
Золотобанний голубіє
Віковічний град-Київ,
Яскраво індивідуальний.
Широкі в густій зелені
Вулиці,
Монументальні будівлі
Різних епох
Архітектурних стилів
Пам'яток,
Крізь буйний гомін
Життя
Чується перегук
Століть...
Священні місця
Нашої землі
Де вирує нетлінна

Душа,
Святиню бережливо
Несеш:
Чутливу совість,
Пісенну мелодійність,
Поетичну обдарованість,
Відлуння далеких
Подій.
Місто печалі,
Руїн,
Вогненних фронтів —
Надій...
Безстрашний Київ
Наш!
Долею безталання
Назначений...

Прекрасними метафорами заповнена розповідь про Крути, що починається картиною

«Крути підхоплені вітром —
Бігли назустріч сонцю...
Що запалювало обрій».

Після найтрагічніших подій Крутів і Базару, поетка переходить у зовсім новий світ: з'являється Божа Мати: цитую:

«Пречиста Діва
Полями ходила,
Раних стрільців
Шукала —
Зі студеної роси
Піднімала...»

Пригадується Тичина, у якого Божа Мати також проходила українськими полями, обніжками, де скрізь було повно трупів і «ніщо не шелестіло». Пречиста «не витримала болю, не витримала муки! Упала на обніжок Хрестом розп'явши руки! Над нею волошки тихо шелестіли: Пречиста Діво, Радуйся Маріє!». У Тичини Мати Божа каже Ісусовим учням, які по Воскресінню шукали його, щоби не йшли ані в Юдею, ані до Емауса, а в Україну, а «чейже там побачать хоч тінь його розп'яту». У нашої поетки Пречиста Діва» ...пізною ніччю Ісусові Христові тихо докоряла: Люд мирний, побожний — печалиться здавна...

«Пощо, мій Сину
ранкову провесну зимою одягаєш,
Юність—сутінню старости
Схрещуєш?»

Віддає також поетка належну пошану безіменним жінкам-героїням. Подаю уривок з вірша «Тернисте Поле»:

Жіночий Табір на Колимі

Надхненно, нерухомо
Стояла ще неосяжніше
Жінка України
З мечем в руці:
Її стеля — небо,
Її нижня межа —
Рідна земля,
На яку кидала
Вона —
Тінь тугости
Завзятости
І любови!...

У циклях «Похоронні плачі», «Весільні Пісні» і «Роздуми» мають новий мотив — родинні зв'язки. У них багата фолкльорна основа, філософське розуміння буття. У вірші «Провина» поетка виявляє аристократизм слова. Злегка завуальованими словами висказує сильне оскарження тому, хто завдав їй і їхнім дітям непростиму кривду. Приходить на думку постать Ніоби, хоч немає тут паралелі між тими двома жінками. Беремо кілька рядків з цього вірша:

Чорна плахта удови
Роздерлась на дві печалі:
Одною завітчали дітей,
А другою закосичили зраду,
А мені на глум засвітили
Лямпаду розваги...

Дітей була провина
Одна-єдина
Бо їх бажанням було,
Щоб ми усі були
Одна родина.

Вони принесли тобі
Багаття любови,
Покриваючи твоє життя
І домовину.

Цикль «Люди Високих Поривань» присвячений таким визначним нашим постаттям: Блаженніший Патріярх Йосиф Сліпий, Оксана Керч, Ірина Сенік, Ліна Костенко, Микола Вінграновський, Тарас Шевченко, Катря Зарицька, Олена Теліга, Алла Горська, Богдан Стебельський. У присвяті Аллі Горській «Курган Болю» поетка малює сильний образ символічної постаті України. Подасмо уривок:

У сяйві
Великих пожеж
Видніє у храмі
Величний вітраж,
А на серцевиннім
Престолі
У кивоті святині
Краплями крові

Розцвіла калина —
Душа України...
З обличчям жінки
Безсмертної жінки,
На голові у неї
В'ється терновий вінець,
А в руках гострий меч!

Ще хочу звернути увагу на декілька дуже цікавих метафор: «Осіння ніч загусла мов смола». «Переткані сухозолоттю ліси», «Гердан волі», «Судьба розкололася лілеєю радості», «Нивою самоти життя твоє переоране», «Зайшов за обрій час», «Все небо струпами покрите», «Безсонними ночами обнімав самоту».

Людмила Почтар закінчує свою рецензію такими словами: «Поезія Рихтицької не завжди з першого погляду зрозуміла, тому треба її уважно та вдумливо читати». Тут пригадуються мені слова Івана Франка про книги, але я заміню «книги» на «Поезії» Дарії Рихтицької — морська глибина. Хто в них пірне аж до дна, Той хоч труда мав досить — дивнії перли виносить!»

(Ця аналітична рецензія була відчитана на Літературному вечорі Дарії Рихтицької у Дітройті 4-го квітня, 1993 року в Українському Культурному Центрі).

Д-р Микола МУШИНКА
Пряшів

ДОЧКА ПРО СВОГО БАТЬКА

Зірка Гренджа-Донська: «Ми с лишень короткі епізоди...» Життя і творчість Василя Гренджі-Донського. Головний і відповідальний редактор Іван Ребрик. Вид. «Срібна земля», Ужгород, 1993, 88 стор.

Те, що робить Зірка Гренджа-Донська, дочка видатного закарпато-українського письменника й громадського діяча, для вшанування пам'яті свого батька, гідне найвищого подиву й визнання. Живучи на еміграції, вона майже виключно за власні кошти видала дванадцять об'ємних томів «Творів Василя Гренджі-Донського» (Вашінгтон, Д. К., 1981-1992), при чому сама передруковувала всі матеріали на машинці, сама робила коректуру книжок, сама їх розсилала у бібліотеки та окремим людям. Цю титанічну працю вона розпочала ще в часі, коли їм'я її батька в рідному краю не рекомендувалось популяризувати.

Тепер вже можна. В Ужгороді видано прекрасно упорядкований однотомник його творів (упорядник Олекса Мишанич), влаштовано конференцію про його життя і творчість, його іменем названо одну із

вулиць Ужгорода, на будинку, де він жив, відкрито меморіальну дошку тощо.

Та й по цей день не було окремої публікації про життя і творчість цієї заслуженої людини і цю прогалину заповнила Зірка Гренджа-Донська.

Її книжка — «Ми є лишень короткі епізоди...» (назва взята із його вірша, написаного у тячівській тюрмі 1939 р.), є не лише проявом глибокої пошани дочки до свого батька, але й ґрунтовною оцінкою його життєвого доробку.

Це — популярне видання, розраховане на широкого читача. Написана книжка «одним дихом», без єдиного розділу чи підрозділу.

Життєписні матеріали в ній органічно переплітаються з аналізом його поетичних збірок, публіцистики та громадської діяльності.

На перших сторінках (8–16) авторка подала майже повний текст його автобіографії, публікованої 1928 року в Харкові, як вступ до його збірки «Тернові квіти полонин». Саме цією автобіографією свого часу захоплювався Євген Маланюк, уважаючи її «поемою». Це і справді неповторний художній твір, побудований на голій правді без найменшої долі художнього домислу. Далі йдуть огляди всіх його основних поетичних збірок, при чому авторка наводить численні цитати з кожної. Не можна без зворушення читати ці місця брошури, де авторка описує, як чехо-словацька цензура міжвоєнного періоду переслідувала поета і забороняла не лише друк його віршів, але й їх прилюдне читання навіть самим автором. За один вірш його навіть засудили на три місяці тюрми.

Чимало уваги присвячено в публікації прозовій творчості В. Гренджі-Донського, зокрема його оповіданням і повістям. Розглянуто і його драматургію, та, зокрема, публіцистику.

Все, що Зірка Гренджа-Донська пише, пише зі знанням справи. Так і відчуваєш, що кожен твір свого батька вона чи не на пам'ять знає. Про глибоку обізнаність з творчістю батька свідчить і її статистика життєвого доробку В. Гренджі-Донського: понад тисяч поезій, 13 поем та віршованих оповідань, шість повістей, понад 75 оповідань, споми́ни та документальні матеріали з історичних подій 1913–19 та 1938–39 рр., 42 драматичні поеми, п'єси, одноактні драми, 36 дитячих казок, 38 радіосценек, три фільмові сценарії, понад 200 публіцистичних статей, рецензій, нарисів, репортажів та доповідей, понад 60 перекладів з різних мов тощо. «Те, що зробив Гренджа-Донський як письменник на Закарпатті, — пише пані Зірка, — назавжди залишиться невід'ємною складовою частиною культурного надбання закарпатських українців» (ст. 81). І має повну рацію.

Протягом свого життя він видав 32 книжки. Дальших 17 книжок творів В. Гренджі-Донського було видано після його смерті (помер у 1974 р.). Свої твори він видавав здебільшого без гонорарів і поза своїм постійним заняттям, яким заробляв на хліб насущний. Такою кількістю опублікованих творів не може похвалитися жоден закарпато-український письменник. Треба однак сказати, що це далеко не повна статистика, зокрема щодо публіцистичних статей. Будучи редактором «Русина»,

«Нашої землі», «Українського слова» та, головним чином, щоденника «Нова Свобода», він десятки, а може й сотні статей опублікував без підпису. Без підпису та під чужими іменами чи псевдонімами він публікувався і після війни, коли його у Чехо-Словаччині та на Закарпатті було проголошено «українським буржуазним націоналістом».

Та тут справа не лише в кількості, а, головним чином, в якості літературної і публіцистичної спадщини В. Гренджі-Донського. Вона високо художня і скрізь-наскрізь патріотична. Автор органічно перейшов від традиційної «руськості» до свідомої української орієнтації, яку в нього не похитала ні угорська тюрма, ні репресії чехо-словацької влади. В цьому відношенні творчість В. Гренджі-Донського актуальна і для сучасності, коли на Закарпатті дехто хотів би відновити «русинство» на антиукраїнській основі і вирвати Закарпатську Україну з української держави.

Уважний читач знайде у книжці Зірки Гренджі-Донської і ряд прогалин. Недостатньо освітлені цілі періоди його життя, зокрема період Карпатської України, Другої світової війни та післявоєнний період. Мало в книжці особистих спогадів авторки про свого батька, які, згідно з очікуванням читача, мали б становити основу публікації. Не проаналізовані його важливі твори.

Та авторка і не ставила перед собою завдання подати вичерпну біографію та повну аналізу творчості В. Гренджі-Донського. Її метою було пробудити інтерес читача до життя і творчості одного з найвизначніших діячів і найвірніших синів Закарпатської України. І це їй вдалося. Віримо, що книжка Зірки Гренджі-Донської знайде вдячних читачів не лише на Закарпатті, де її видано, але скрізь, де живуть українці, бо творчість Василя Гренджі-Донського має загально-український характер.

Пряшів,
22 грудня 1993

Ольга КЕРЗЮК

У ЛЯБИРИНТАХ ФОРЕЙН ОФІСУ ("True Brits" by Ruth Dudley Edwards, BBC Books, 1994, 256 pp., £16.99)

Впродовж кількох тижнів навесні 1994 року БіБіСі показувало серію репортажів про роботу Міністерства Закордонних Справ Великобританії — відомого Форейн Офісу. А одночасно на книжкових полицях з'явилася книга «Справжні британці», що створювалася одночасно зі зніманням телесеріалу. Автором книги є відома журналістка і письменниця Рут Дадлі Едвардс.

Серію передач «Справжні британці» почали фільмувати у 1992 році — після розпаду Советського Союзу. Саме тоді знімальна група БіБіСі разом з новопризначеними дипломатами поїхала до Білорусії, Азербайджану та Середньої Азії. На жаль, перші кроки британської дипломатії на українській землі залишилися не задокументованими. А було дуже цікаво дивитися на прибуття «нашої людини у Мінську» (як називають британського амбасадора до Білорусії) на місце призначення, перші проблеми, перші несподіванки...

Мета книги «Справжні британці» — познайомити читачів з роботою Форейн Офісу, який так часто піддається критиці як з боку окремих парламентаріїв, так і в засобах масової інформації. Нерідко висловлюється думка, що в епоху високорозвинutoї технології дипломати взагалі є зайвими і держава намарно витрачає гроші на їхнє утримання. «Жодна країна не любить своїх дипломатів, але британська критика свого закордонного відомства є брутальною за всякими стандартами», — констатує у передмові авторка книги. Недоброзичливцям Форейн Офісу вона нагадує вислів великого кардинала Рішельє: «Для добробуту країни є абсолютно необхідним постійно вести переговори, чи то відкрито, чи таємно, в усіх місцях, навіть у тих, в яких урожай ще не дозрів, а навіть більше там, де взагалі не видно якихось перспектив у найближчому майбутньому».

Авторка книги відвідала 21 дипломатичний пост Об'єднаного Королівства у 10 країнах світу і перевела розмови з десятками працівників. А скільки ж їх усього — працівників Форейн Офісу? На січень 1994 року ФО затрудунював 6.650 працівників, з них 2.250 — закордоном. Виникає питання: багато це чи мало? Якщо рівняти з Україною — багато. Якщо ж взяти до уваги дипломатичний корпус Франції, то замало. Франція має лише в Парижі 3.500 працівників, а закордоном — 10 тисяч 500. Звідси і такий відчутний вплив Франції на світову політику. Недостача працівників у британських посольствах помітна скрізь. Так, наприклад, у Мінську німецьке посольство має 21 працівника, французьке — 12, а британське — лише двох.

Причини такого невтішного стану — фінансові труднощі та вже згадувана недооцінка роботи дипломатів. Витрати на роботу Форейн Офісу постійно вриваються. «Британські дипломати, яких іноземні колеги вважають серед найкращих у світі, отримують мало лояльності від уряду, якому вони служать», — з гіркотою пише авторка. Наприклад, «пані Татчер, чисю сміливістю та рішучістю вони захоплювалися навіть тоді, коли були збентежені її стилем, трактувала їх наче внутрішніх ворогів». Недивно, що у Форейн Офісі побутують вислови типу «парламентські убивці» чи «пірати з міністерства фінансів». Зацікавлений читач знайде у книзі багато матеріалу на цю тему: і про платню дипломатів, і про їхні можливості просування по ієрархічній драбині (10 щаблів), і про вирішення родинних проблем, і про жорстку контролю ревізорів (яких дипломати інакше ніж «Еспанською Інквізицією» не називають!) за витратами кожного консульства чи амбасади.

Отож, хто такі дипломати і для чого вони потрібні? Авторці книги не чужі гумор та іронія. При виясненні питання «хто такі дипломати», вона наводить

жарт сера Генрі Вотона — посланника англійського короля Джеймса Першого. «Посол — це чесна людина, яку посилають закордон обманувати в ім'я Співдружності», — так пожартував у 1612 році сер Генрі Ботон. На жаль, король жарту не прийняв — і сер Генрі втратив свою посаду.

У розділі «Персональні стосунки» Рут Дадлі Едвардс влучно змальовує характери найвідоміших шефів Форейн Офісу. Окремий розділ книги розповідає про тернисту дорогу жінок до цього відомства. У 1993 році жінки складали 27,25% працівників Дипломатичного крила, правда, більше 40 відсотків становили працівники найнижчого — 10-го — рангу. Лише 5 жінок досягли найвищих рангів, серед них Мев Форт — британський амбасадор у Лівані. Читач може детальніше познайомитися з особистостями жінок — дипломатичних прицівників, яким телевізійний серіал «Справжні британці» присвятив окрему серію: з Глін Еванс — шефом відділу ООН, яка у службовому обов'язку неодноразово відвідувала оточену сербами столицю Сараєво, чи з Франціс Гай — зав. відділом по стосунках з Іраком, яка побувала з небезпечною місією у курдському енклаві в північному Іраку.

Спеціальний розділ присвячено мовним проблемам: як пишуться дипломатичні документи, які мови популярні серед дипломатів тощо. У списку мов, що їх вивчають британські дипломати, на час написання книги української мови ще не було. Перше місце серед мов, які ФО вважає життєво необхідними для вивчення, займає арабська, далі — китайська і японська.

До речі, без знання правил гри у крикет чи гольф невтаємниченому чужинцеві жаргону британських дипломатів ніяк не зрозуміти. Тонка іронія британців теж часто залишається поза сприйманням представників інших культур.

Щодо типів дипломатії, авторка наводить класифікацію міжнародного теоретика Мартіна Вайта. Він розрізняє три типи дипломатії: це макіявелівська, кантіянська та гротіянська. Термін «макіявелівська» особливих пояснень не потребує. На думку Рут Дадлі Едвардс, дипломатія колишнього СРСР була «чисто макіявелівською». До цього типу дипломатичної культури належить також французька. Кантіянська дипломатія (за іменем німецького філософа Канта) виходить з передумови, що людство у своїй основі є добродійним і відгукнеться на відкрити дипломатію та односторонні прояви доброї волі. Рут Дадлі Едвардс вважає цей тип дипломатії утопічним. Жоден серйозний дипломат не практикує такої дипломатії, незважаючи на рекомендації ідеалістичних соціалістів, — вважає британський фахівець.

Британська дипломатична культура належить до третього типу, що отримав назву за іменем відомого нідерландського теолога, дипломата та правника XVII століття Гюго Гротіуса, автора книги «*De Jure Belli et Pacis*». Цей тип дипломатії виходить з поміркованості, гречності та прихильного ставлення до інших, керується здоровим глуздом, передбачає узгодження інтересів, а при потребі навіть створення спільних інтересів. Саме цим британська дипломатія і відома у світі.

У підрозділі «Хто робить це краще» авторка наводить цікаві порівняння між стилем роботи французьких та британських дипломатів. А в розділі «Наводячи порядок у світі» зацікавлений читач знайде порівняння підходу

різних європейських націй до складних проблем сучасного світу, дізнається дещо з «кухні» роботи ООН, ЕС та інших міжнародних організацій. Для прикладу наведу британське ставлення до ООН: «Британський погляд полягає у тому, що хоч ООН є дуже недосконалою організацією для того, щоб встановити здоровий світовий порядок, це все таки єдина організація, яку ми маємо». «Перевантажена, недостатньо фінансована, структурно неефективна і часто скорумпована, найбільше, що може зробити ця Організація, то це зменшити шкоду, яку приніс новий світовий безлад». «Правда полягає в тому, що після розвалу комунізму складнощі криз, що послідували, знаходяться поза можливостями світових інституцій». А звідси і твереза позиція британської дипломатії: «Якщо ми не можемо чогось зробити, то й не треба претендувати, що ми це робимо».

Метою кожної дипломатії є просування інтересів власної країни, — стверджує авторка книги «Справжні британці». Тому Форейн Офіс дуже ретельно підбирає на працю людей, які готові терпіти всякі негаразди, велике навантаження, довгі години праці, отримувати не таку вже й велику платню — заради інтересів Об'єднаного Королівства. Саме тому вона й називає їх «справжніми британцями». Британцями — тому, що серед працівників ФО є не лише англійці, а й валійці та ірландці. А шотландці становлять коло 40 відсотків.

Працівники інформаційного сектора Форейн Офісу намагаються виробити для своєї країни якнайкращий «імідж» у світі. Нагадаю, що в структуру Форейн Офісу входять Світова Служба БіБіСі (яка може похвалитися 120 мільйонами регулярних слухачів) та Британська Рада, також вже добре відома в Україні. Британська Рада, наприклад, докладає чимало зусиль для того, щоб саме англійська, а не американський варіант англійської мови закріпився у Східній та Центральній Європі. Британці цураються слова «пропаганда» (воно зразу нагадує ім'я Геббельса), але саме цим вони займаються і роблять це непогано, — робить висновок авторка книги «Справжні британці».

Книга щедро насичена чорно-білими фотографіями, і читач може побачити фотографії тих людей, про кого йде мова. Якщо ж у когось ще були ілюзії, що життя працівника Форейн Офісу закордоном — це лише зустрічі та бенкети, то з цими ілюзіями він, прочитавши цю книгу, розпрощається назавжди. Багатьом працівникам ФО закордоном доводиться займатися прозаїчними, а деколи і навіть дуже сумними справами: зустрічати родичів потерпілих у катастрофі громадян Об'єднаного Королівства, відвідувати тюрми, де сидять британські громадяни (наприклад, лише у 1992 році 2396 британців були притягнені до кримінальної відповідальності закордоном, з них 665 — у зв'язку з торгівлею або вживанням наркотиків), вирятовувати своїх земляків з усяких халеп та допомагати у нещасті.

Книга «Справжні британці», безумовно, зацікавить і українських дипломатів, а також тих юнаків та юначок, які мріють обрати собі цю складну і відповідальну професію, щоб захищати та обстоювати інтереси Української держави у світі. Можливо, у XXI столітті хтось напише книгу про їхню роботу — «Справжні українці».

Богдан РОГАЧ

ВИПУСКНИКИ ЗБАРАЗЬКОЇ ТОРГОВЕЛЬКИ ПІД ЧАС ЗУСТРІЧІ

У дні 27 серпня 1993 року про цю подію писав у районній газеті «Народне слово» кореспондент С. М. Дерейко у статті під заголовком «Через 50 літ. Повернення у дні весни, дні тривожної юності».

Вони здолали неймовірно складні випробування, воєнне лихоліття. Багато з них загинули в застінках тюрем НКВД, немало поклали голови на полі битв за матір-Україну, за рідну землю. Доля розкинула їх по всьому білому світі, а ті, хто зміг, прибув на зустріч. Через 50 років... Час поклав печать пережитого на їх обличчя, але серцем і душею вони залишилися такими ж юними, мрійниками, енергійними, як в далекому 1943 році. Перед порогом альма-матері, де в свій час розміщалася дворічна Торговельна школа, поважних випускників з квітами, короваєм на вишиваному рушнику зустріла директор Збаразької Української національної середньої школи № 1 Людмила Бернадин. А потім високі гості завітали на третій поверх — у ту класу, де набували знань, основ життєвої мудрости. Чимало теплих слів вдячності було висловлено вчителів, як його величали, професорові, Панові Загорянському, який прибув зі Стрия на побачення зі своєю молодістю. Були хвилюючі спомини, сльози горя і радості. Подумалося: яку благородну справу зробили організатори цього неповторного свята — а впершу чергу Євген Серемуля, Марія Кізь, Ганна Ленько, Антон Стебеляк, Зеновія Малевич та інші, які зуміли віднайти своїх друзів по навчанню не лише на терені рідного краю, а й далеко за кордоном, ген там за океаном, від імени яких слово мав ініціатор скликання випускників 43-го Ілля Яремчук з Розношинець. Після закінчення торговельки він став воїном дивізії «Галичина». Він спробував справжнє пекло під Бродами, але щаслива доля усміхнулась йому, і він потрапив у Канаду. Але рідна земля, немов чарівне ешан-зілля, тягнула до себе. Він і там, в країні Кленового листа, не сидів, склавши руки, а працював, був членом Товариства розбудови державности України.

На цій зустрічі виступали також поодинокі випускники, що були прошені до слова, зокрема ті, що відбули ув'язнення, каторги і заслання у далеких таборах Сибіру, та вийшли живими. Вони розповідали про їхній тернистий шлях, між ними мої однокласники — Ярослав Крисоватий і Слава Кернична, що відсиділа 17 років на Колимі — була зв'язковою.

Будучи присутнім, як один з випускників сорок третього, був і я попрошений до слова, щоб розповісти про наше життя на чужині, зокрема про нашу діяльність в Британії.

В зустрічі взяли участь голова Районної Ради народніх депутатів Богдан Равлик, а виступали з привітаннями — представник Президента України в районі Олександр Гончарук і голова міськвиконкому

Випускники 1943 року Збараської торговельки на ювілейній зустрічі. Посередині в першому ряді проф. Б. Загорянський, а в третьому стоять — перший з ліва Я. Крисоватий, Є. Серемуля і одинокий присутній з Англії Богдан Рогач, а перший з права стоїть Ілля Яремчук з Канади.

Володимир Рожко. Віночок українських народніх пісень присутнім подарував хор Союзу Українок.

На згадку про зустріч випускників Торговельної школи 1943 р. в м. Збараж кожен отримав книжечку «Морозенко» Анатолія Малевича.

Анатолій Павлович Малевич, краєзнавець, учитель української мови і літератури, пенсіонер, старший науковий працівник районного музею — цей краєзнавчий музей, бібліотека і велика театральна зала містяться в цілковито відновленому замку. Відвідуючи цей музей, в якому зберігається велика кількість історичних еспонатів, а між ними погруддя Морозенка, Малевич оповів нам історію Збараського замку. Він також в новорічному номері цієї ж районної газети «Народне Слово» помістив у рубриці «Ми і Українська діаспора» статтю «З рідного гнізда», з якої подаємо уривок: «Нещодавно (19 серпня 1993 р.) в Збаражі зібралися з усіх кінців світу випускники 1943 року Збараської торговельки, щоб відсвяткувати 50-річний ювілей закінчення школи. Із 160 приїхало лише 40, бо багатьох з них немає вже в живих. Смертоносний буревій розкинув їх по всьому світі».

Після хвилюючих зустрічей і покладення вінків на могилах однокласників та до пам'ятника Іванові Франкові (величній пам'ятник поставлений на місці Леніна, якого усунули 1990 року) друзі-однокласники відвідали музей. Зі слъзами на очах вони дякували його працівникам за їх безустанну працю в збереженні пам'яток нашої історії. У багатьох виступах звучали слова «єдність» і «злагода» у зміцненні молодой України.

Під вечір усі переїхали автобусом до готелю »Зимовий Город», де була підготовлена перекуса. Вокальна група артистів розважала гостей підготовленою до цього свята програмою, в тому співами і музикою. Пізно вечером друзі-однокласники, роз'їжджаючися, пращалися з вірою про краще завтра України.

Тому, що з-за кордону було нас лише двох, — Яремчук з Канади і я з Англії, — між нас розділили коровай.

«...Наше ставлення до всіх інших політичних течій, концепцій і організованих сил нормується завжди відповідно до того, як вони ставляться до актуальної боротьби, програмово і практично. Вирішальне значення має їхня роль, яку вони вже виконують чи можуть виконати, в актуальній визвольній політичній дії. Суперництво в ідейно-програмовій площині, відстоювання власних концепційних позицій, поширювання їх серед широкого громадянства в протиставленні до позицій інших ідейно-програмових напрямків повинні провадитись своїм порядком... Якщо є можливість залучити всіх на правильний визвольницький шлях, то мусимо докласти до того всіх старань і відсунути на задній план другорядні чи менше актуальні справи... Принцип найбільшого скріплення визвольного фронту і концентрації в ньому всіх придатних сил стоїть перед принципом власних політичних інтересів».

Степан Бангера

«Слово до Українських Націоналістів-Револьюціонерів за кордоном».

На Чужині, 1948., стор. 10.

ЗВЕРНЕННЯ

**до Світового Конгресу Українців, до Комітету Українців
Канади, до Українського Конгресового Комітету Америки, до
Українсько-Американської Координаційної Ради та до всіх
громадських, політичних і релігійних організацій української
діяспори у вільному світі**

Дорогі земляки!

З волі Вседержителя постала незалежна Україна. Здійснилася вікова мрія мільйонів її синів, в тому числі й розсіяних по світі вигнанців з рідної землі. Збулися пророчі слова:

«Встане Україна!
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить...»

Та сили тьми й неволі не хочуть з цим миритися. З'єднавшись в українофобську коаліцію і вдаючись до сумнівних, а то й нечесних засобів, вони протягнули на пост Голови Держави особу, що їй чужа ідея відродження українського народу. З уст цієї особи можна почути, що Україна — не ікона, до якої треба молитися.

Чи є у світі бодай один національний лідер, який так зневажає довірену його опіці державу? Україна ж заходами сил тьми й неволі має такого лідера. Чи надихатиме наведений вислів захисників України, коли треба буде боронити її незалежність?

Про непатріотичність сучасного Президента України свідчить і його кадрова політика. На ряд ключових посад призначено людей, які відверто підтримують ідею відродження тюрми народів — СССР.

Викликає тривогу в колах патріотів і підготовлювана за закритими дверима угода з північним сусідом. Новий Президент не полюбає гласности. Саме тому він видав указ про ціни на газети, який на ділі спрямовано проти опозиційної преси. Президент і ті, що стоять за його спиною, хочуть закрити рот опозиції, бо саме від неї сподіваються опору своїм антиукраїнським плянам.

Відчуваючи брак патріотизму в Голови Держави, активізуються анти-українські расистські сили. У ряді регіонів обмежувано людські права українців. У Донецьку закрито єдину українську школу. Українців Донецька позбавлено права на освіту рідною мовою. І це в незалежній Українській Державі, яка на словах забезпечує людські права своїм громадянам! Президент України має право розпускати місцеві органи влади, котрі порушують людські права громадян. Та чи зробить це Л. Кучма, який сів у своє крісло завдяки підтримці імперсалдафонських українофобських сил?

Українці у вільному світі стали перед важким вибором: з одного боку треба надавати підтримку Українській Державі й українському урядові,

а з другого боку не можна не засуджувати дій українських лідерів, коли ці дії — назв'їм речі своїми іменами — спрямовано проти української незалежності, проти відродження українського народу як національної одиниці, проти людських прав цього народу. Слова та дії новообраного Президента спрямовано проти українського відродження. Хіба мало промовляє той факт, що президент незалежної держави не спромігся сказати кілька слів своєму народові у День Незалежності? Чи не свідчить це, що Президент України не вважає проголошення незалежності України подією, яку варто святкувати? Саме такий висновок впливає з його порад не робити з України ікони.

Дорогі земляки!

Чи ж можуть українські патріоти, що хочуть бачити рідну землю незалежною, стояти осторонь, коли сили тьми й неволі цю незалежність мало-помалу, крок за кроком зводять нанівець, коли людські права українців в Україні порушувано, коли війну проти України ведуть не зовнішні вороги, а, як це не парадоксально, її власні лідери?

Очевидно, що ні, і тому саме тепер настав час українській діаспорі сказати своє слово щодо подій в Україні.

Свого часу — протягом десятків років — українська діаспора протестувала проти порушення людських прав у колишньому СРСР. І ці протести, ці акції не минули марно. У перемозі «безкровної» революції, що сталася на зламі 80-х і 90-х років на терені СРСР, певна заслуга належить і українській діаспорі. Сьогодні сили тьми й неволі хочуть відібрати від нашого народу здобуті права. Щоб досягти цієї мети, вони вдаються до підступів. Для приспання пильності патріотів вони по-фарисейськи покладають квіти до пам'ятника Т. Шевченкові і заразом закривають українські школи, принижують українську мову, затуляють рот опозиції, готують кроки, від яких кості Т. Шевченка перевернуться у труні.

Тож не даймо себе заколисати! Хай слова «Душу й тіло ми положим за нашу свободу» наповняться реальним змістом.

Відродім протестні акції, стосовані свого часу проти большевицької імперії, спрямувавши їх проти сил неволі в Україні!

Вийдім з пікетами до посольств і консулатів України, вимагаючи додержання людських прав на всій території України, вимагаючи відкриття українських шкіл у Донецьку та інших містах, де люди цього жадають! Очевидно, що піти на такий крок багатьом із нас буде нелегко. Крок цей виглядає нібито непатріотично. Насправді ж він глибоко патріотичний. Бо як ми не вийдемо сьогодні до посольств України з протестами, завтра цих посольств узагалі не буде: їх заступлять єдині посольства СНД, чого прагне нинішня українська адміністрація.

Розпочнімо кампанію писання листів до лідерів та парламентарів західних держав, до міжнародних організацій, покликаних боронити людські права, інформуючи їх, що права ці порушувано не лише на Кубі та Гаїті. Їх порушують проімперські расистські кола в Україні,

маючи впевненість, що «своя людина» у кріслі Президента закриватиме на ці порушення очі.

Вимагаймо від цієї людини додержання міжнародних законів про людські права!

Вимагаймо від уряду України поваги до національних прав українського народу!

Пам'ятаймо, що від наших акцій сьогодні залежить майбутня доля України й українського народу.

Сподіваючись на Ваше зрозуміння,

колишні в'язні Гулагу

Святослав Караванський

Ніна Строката

"ВОЗ'ЄДНАННЯ" ЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ З РОСІЄЮ

(УНІС) 15 вересня на всукраїнській нараді енергетиків перм-с-Міністр України Віталій Масол закликає керівників енергетичних об'єднань України зробити все можливе для об'єднання енергетичних систем України та Росії.

В листопаді 1993 року енергетична мережа України була відділена від російської енергосистеми, причому цю була загроза функціонування енергетичної мережі як єдиного комплексу. Настави раптового спричинили падіння промислової частоти до аварійного рівня — 49,2 Герц при нормі — 50 Гц.

За словами Вілена Семенюка, — міністра енергетики України, роз'єднання енергосистем стало причиною втрати експорту електроенергії з України. Однак, відновити єдину енергосистему в цьому році наразі не вдається.

Експорт електроенергії з України в 1993 році впав до 2,7 млрд кВт-год, тоді як до 1990 року щорічний експорт становив близько 30 млрд кВт-год.

Сьогодні становище в енергетичній галузі значно гірше минулорічного. Запаси вугілля на нафтових електростанціях на 1 вересня становили 3 млн 500 тис тонн, що на два мільйони тонн менше минулорічних запасів на цей час. Запаси нафти й газу також значно менші попередніх.

Закликає Віталій Масол про об'єднання енергосистем України з Росією зазначає неможливість. Показати його можна збою про бажання Віталія Андрійовича нашікопати енергетичній мережі Російської Федерації.

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

«КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ І ГОЛОД НА УКРАЇНІ 1929-1933» — Збірник документів і матеріалів. Упорядники — Г. М. Михайличенко і Є. П. Шаталіна. Редакційна Колегія: С. В. Кульчицький — відпов. редактор, Б. В. Іваненко, Ю. Ю. Кондуфор, П. С. Сохань, Є. П. Шаталіна і Л. В. Яковлева — члени. Редакція літератури з історії та археології — ред. Т. К. Хорунжа. Видавці: Академія Наук України, Інститут історії України, Археологічна Комісія, Головне Архівне Управління при Кабінеті Міністрів України, Центральний Державний Архів Жовтневої Революції, Вищих Органів Державної Влади й Органів Державного Управління України, Київ, Видавництво «Наукова Думка», тираж 4330 прим. Оформлення художника М. С. Моложавого, худ. редактор — І. М. Галушка, техн. ред. Г. М. Ковальова. 734 стор. друку, обкладинка тверда, формат — 24 x 17 см.

«ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ», том. 23, «МЕДИЧНА ОПІКА В УПА». Редактор — Модест Ріпецький. Видання — Об'єднання кол. Вояків УПА в США і Канаді, і Т-во Кол. Вояків УПА ім. ген. хор. Тараса Чупринки в США. Ред. Колегія: Є. Штендера — відпов. ред., П. Потічний — співред., обкладинка роботи М. Левицького. Фундатори цього тому — Марія і Модест Ріпецькі, Видавництво «Літопис УПА», Торонто-Львів, 1992. Стор. друку — 476, обкладинка тверда, оздоблена, формат — 23 x 15 см.

Теодор Мацьків: «АНГЛІЙСЬКИЙ ТЕКСТ ЗБОРІВСЬКОГО ДОГОВОРУ З 1949 РОКУ ТА ІНШІ ВИБРАНІ СТАТТІ». Українське Історичне Товариство. В-во М. П. Коць, Нью-Йорк — Львів — Київ — Мюнхен, 1993. 305 стор. друку, обкладинка тверда, формат — 20 x 14 см.

Петро Кекіш: «ПОЗА МЕЖАМИ ПРАВОСУДДЯ». Спомини. Фундатор книжки — Євген Гурбін, Торонто, Канада. З друкарні «Бескид Графік, Лтд.», Торонто — Львів, 1994. Обкладинка м'яка, оздоблена, стор. друку — 114, формат — 21 x 15 см.

Боженна Коваленко: «ГОМІН ДНІПРА». Вибрані поезії. Літературний редактор — Дмитро Чуб, обкл. роботи Юрія Гіммельрайха. Видавництво «Просвіта», Мельбурн, Австралія, 1993. Літературно-мистецький клуб ім. Василя Симоненка. Обкладинка півтверда, оздоблена, стор. друку — 96, формат — 21 x 14 см.

Василь Стус: «ВІКНА В ПОЗАПРОСТІР». Вірші, статті, листи, щоденникові записи для старшого шкільного віку. Малюнки — Опанаса Заливахи. Художнє оформлення — Андрія Ливня. Передмова — Юрія Покальчука, упорядкування — Юрія Покальчука і Дмитра Стуса, а післямова — Миколи Жулинського. Редактор книжки — Я. М. Орос. Київ, «Веселка», 1992. Стор. друку — 262, обкладинка тверда, розмальована, формат — 20 x 12,5 см.

Степан Любомирський: «АРМІЯ НЕСКОРЕНИХ». Політичний роман. Мистецьке оформлення Антона Греська. Видання УВС у Великій Бри-

танії і В-ва «Гомін України» в Торонті, Канада, при співпраці Видавн. Фонду ім. Любомира Рихтицького-Степана Любомирського при VIII Відділі ООЧСУ в Чикаго, Української Фундації Волі в США і АДУК, з друкарні УВС в Лондоні, 1993. Стор. друку — 424, обкладинка тверда, оздоблена, формат — 21,5 x 14 см.

Анатоль Ковальчук: «БІЛЬ І НАДІЯ», Поезії, Видавництво «Карпати», Ужгород, художнє оформлення Богдана Томашевського. Рік появи — 1994. Обкладинка м'яка, оздоблена, стор. друку — 126, формат — 14 x 9 см.

«ПЕРША УКРАЇНСЬКА ДИВІЗІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ У БРИТАНСЬКОМУ ПОЛОНІ В ІТАЛІЇ — РІМІНІ 1945-1947». Збірник ч. І. Упорядник — Всеволод Будний, мистецьке оформлення — Ореста С. Слупчинського, багато фотознімок, рисунків тощо. Видання ГУ Братства кол. Вояків Першої Української Дивізії УНА, Нью-Йорк, США, 1979. Карти опрацював і виконав Антін Я. Тимкевич. Стор. друку — 328, обкладинка тверда, оздоблена, формат — 26 x 19 см.

Ярина Голуб: «СПОГАДИ ПРО МОГО БАТЬКА Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА». Частина перша, Мельборн, Австралія, 1993. Вступне слово — Дмитра Нитченка. Ілюстрована. Обкладинка — Люби Кириленко — м'яка, ілюстрована, стор. друку — 160, формат — 20 x 13 см.

Тетяна Федорів: «Я ДО ВАС ЩЕ ПОВЕРНУСЯ». Інститут Національного Відродження, публікація XI, худ. вид. випуск 2, серія поетична 1, Тернопільська Крайова Рада НРУ. Редактор збірки віршів — Ірина Зелена, рецензент — Ігор Герета, Тернопіль, Україна, 1993 (Фотографії, ноти, рисунки). Стор. друку — 86, обкладинка м'яка, оздоблена, формат — 20 x 14 см.

«ШЛЯХ ДО ПЕРЕМОГИ» — «Технологія виборчої кампанії», В-во «Демократичні ініціативи», Київ, 1993. Упорядники — Ілько Кучерів і Сергій Одарис. Стор. друку — 224, обкл. м'яка, оздоблена, формат — 21 x 14 см.

«МАТЕРІАЛИ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ, ПРИСВЯЧЕНОЇ ПАМ'ЯТІ ДМИТРА ДОНЦОВА НА 20-ЛІТТЯ ЙОГО СМЕРТИ». Передмова ред. Сергія Квіта. Видання Конгресу Українських Націоналістів, здійснене Т-вом з обм. пор., «Українська видавничо-інформативна служба», Стрий, вул. Олесницького, Україна, накладом 2,000 прим. Стор. друку — 46, обкл. м'яка, формат — 20 x 14 см.

«ГОЛОД 1933 РОКУ В УКРАЇНІ». Свідчення про винищення Москвою українського селянства. Друге, доповнене видання, Дніпропетровськ — Мюнхен, 1993. Упорядник — Семенко Ю. С., редактор — В. І. Кулешов, обкл. Г. Л. Іващенко, консультанти — М. П. Чабан, Відпов. за випуск — А. М. Артеменко. Видання фірми «Преском», Дніпропетровськ. Стор. друку — 222, обкладинка тверда, оздоблена, з розділом ілюстраційним, формат — 19,5 x 14 см.

«ГОЛОС ГАЛИЧИНИ» — Міжрегіональний історико-політичний кварталник ч. 1 (2-3) 1992. Матеріали Першого Всесвітнього Конгресу Українських Політв'язнів. Редколегія: Євген Пронюк, Ірина Сенік, Василь Овсієнко. Матеріали в це число підготовляли: В'ячеслав Цветков, Володимир Демків і Роман Копись. 196 стор. друку й ілюстрацій, обкладинка м'яка, оздоблена, формат — 20 x 14 см.

«ЗОНА» — Громадський та літературний часопис Всеукраїнського Товариства Репресованих. Редколегія: Пантелеймон Василевський, Василь Гурдзан (заступ. гол. редактора), Володимир Косовський, Левко Лук'яненко, Євген Пронюк, Юрій Хорунжий (гол. редактор), Євген Чередниченко. Перша стор. обкладинки і титульна стор. за макетом Василя Гурдзана, ч. 1/1992. Обкладинка м'яка, сторінок друку й ілюстр. — 208, формат — 20 x 14 см.

«ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ», том. 19 «ГРУПА УПА „ГОВЕРЛЯ“»: книга друга — спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. Зібрав і впорядкував Петро Содоль з англійським резюме. Склад Редакції і мистецького оформлення обкладинки — як під томом 23, на ін. сторінці. Видавництво — «Літопис УПА», Торонто, Канада, 1992.

«АЛЬМАНАХ „ГОМОНУ УКРАЇНИ“», 1994, присвячений 50-річчю Української Головної Визвольної Ради (УГВР). Зредагувала — Софія Сосняк, обкладинка мистця Володимира Беднарського. Бібліотека «Гомону України» ч. 77. Накладом і друком «Гомону України».

«КАФЕДРА» чч. 2-3-1990 (Харків — Львів 1988) Науково-популярне та літературно-мистецьке видання УАНТІ за старанням Союзу Українців у Великій Британії (передрук самвидавного журналу з України). З друкарні УВС, Лондон. 350 стор. друку й ілюстрацій, обкладинка м'яка, оздоблена, формат — 21 x 14 см.

Ст. Радіон: «КАРБОВАНІ ДРУКОМ СЛІДИ ЛИШАЮТЬСЯ». Бібліографія, збірка сьома, Наукове Т-во ім. Шевченка в Австралії, Осередок на Вікторію, Мельборн, Австралія, 1990. Стор. друку та ілюстрацій — 114, обкладинка м'яка, оздоблена, формат — 20,5 x 16 см.

Степан Мудрик-Мечник: «РЕВОЛЮЦІЙНА ОУН ПІД ПРОВОДОМ СТЕПАНА БАНДЕРИ (причинки до історії)» з передмовою ред. Петра Дужого. Видання Т-ва «УВІС», Стрий, Україна. Стор. друку — 94, обкл. м'яка, формат — 20 x 14 см.

«НА НОВОМУ ЕТАПІ» — вибрані матеріали з Першого Збору Конгресу Українських Націоналістів, Київ, 1993. Видання Конгресу, 32 стор. друку, обкл. м'яка, формат — 20 x 14 см.

«УКРАЇНСЬКИЙ АНАЛІТИЧНИЙ КЛЮБ» — Асоціація „Нова література“, випуск ч. 1, видання Конгресу, здійснене Т-вом УВІС, Стрий, 1993. Обкл. м'яка, 48 стор. друку, формат — 20 x 14 см.

«БЮЛЕТЕНЬ Ч. 2 КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ», Київ, квітень 1993, 22 стор. друку, обкладинка м'яка, формат — 20 x 14 см.

Дмитро Соловей: «ГОЛГОТА УКРАЇНИ», частина I. «Московсько-більшовицький окупаційний терор в УРСР між першою і другою світовою війною». Видавнича фірма «Відродження», 1993. Передрук, 288 сторінок друку, обкладинка тверда, оздоблена, Дрогобич, Україна. Обширні бібліографічні посилання. Формат — 21 x 14 см.

Роман Андрухович-«Мурин»: «ДОРОГА В УКРАЇНІ». Спогади. Редактор книжечки — Ю. І. Андрухович, техн. ред. — В. В. Добрянський, художник — М. В. Гаталевич. Видання Бібліотеки журналу «Перевал», Івано-Франківськ, 1993. Стор. друку — 132, обкл. м'яка, прикрашена, формат — 20 x 14 см.

Гнат Хоткевич: «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ (ДО КІНЦЯ XVI СТОЛІТТЯ)» для молодшого і середнього шкільного віку. Впорядкування і передмова — Наталя Шумило; післямова та коментарі — Михайла Брайчевського; художник — Галина Севрук. Київ, «Веселка», 1992. 228 сторін друку, ілюстрації, мапи, плюс інші додатки. Обкладинка тверда, оздоблена, формат — 19,5 x 13,5 см.

«НОВИЙ ОБРІЙ» — Альманах ч. 9, література, мистецтво, культурне життя. Видає Літературно-мистецький клуб ім. В. Симоненка в Мельборні під Редколегією в складі: Гр. Вишневий (також редактор мовний), Неван Грушецький, Боженна Коваленко, Зоя Когут і Дм. Нитченко-Чуб (упорядкування). Видавництво «Криниця», Полтава, Україна, 1993. Стор. друку — 286, обкладинка — півтверда, оздоблена, формат — 20 x 14 см.

Євген Сверстюк: «БЛУДНІ СИНІ УКРАЇНИ» (Українське відродження: історія і сучасність). Видання Т-ва «Знання» України, бібліотеки журналу «Пам'ятки України», кн. 13. Упорядник — Тарас Марусик, редактор — Олександр Рибалко. Ілюстрації Опанаса Заливахи. Київ, Україна, 1993. Це перша книга в «сучасній Україні, яка засвідчує повернення до давнього «харківського правопису», вживаного лише в закордонних виданнях». Сторінок друку й ілюстрацій — 256, обкладинка тверда, оздоблена, формат — 20 x 14 см. Ця книга охоплює біля 30 позицій різної величини.

«ВИЗНАЧНІ ПОСТАТІ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ (НАЙНОВІША ДОБА)». Ні автора чи авторів, ані упорядника не названо. Ця 164-сторінкова книжечка охоплює 147 визначних провідних людей рев. ОУН, УПА, УГВР з короткими найважливішими життєвими даними. Появилась вона у Стрию, Україна, в 1992 році, в м'якій обкладинці, форматом — 18,5 x 14 см.

Петро Дужий: «50-ЛІТНІ РОКОВИНИ ПЕРШОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СХОДУ ЄВРОПИ Й АЗІЇ». Стрий, Тов. «УВІС» 1993, 31 стор. друку, форм. 20 x 14 см. «ФОРМА І ТАКТИКА ОУН У БОРОТЬБІ ЗА УССД ЄДИНО ПРАВИЛЬНІ» — перевидання брошурованої праці Петра Полтави, що появилась уперше в Україні в 1950 році. Стрий 1993, В-во УВІС, накл. 20,000 прим.

«МАТЕРІЯЛИ ЧЕТВЕРТОГО ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОУН (Уривки), вид. ОУН, 1992. 16 стор. друку з обкладинкою. «НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ» — Вибрані матеріали з Першого Збору Конгресу Українських Націоналістів», Київ, 1993. «НАЦІОНАЛІЗМ — ОСНОВА МАЙБУТНЬОГО СПРАВЕДЛИВОГО СВІТОГЛЯДУ», видання КУН, «УВІС», Стрий, 1993.

Володимир Косик: «УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ ОПОРУ» і «РЕАБІЛІТУВАТИ ЧИ ВИЗНАВАТИ БОРОТЬБУ ОУН-УПА?», Стрий, «УВІС» 1993, 32 стор. друку, обкл. м'яка, формат — 20 x 14 см.

Є. Слонівський: «ГОЛОД ЯК СПЕЦИФІЧНА ФОРМА БОЛЬШЕВИЦЬКОГО ТЕРОРУ В УКРАЇНІ», Видавн. Тов. «УВІС» 1993, Стрий, Україна. 32 стор. друку, обкл. м'яка формат — 20 x 14 см.

«НАРИС ІСТОРІЇ КОНГРЕСУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ В ТОРОНТІ». Василь Дідюк — редактор, Раїса Галешко — мовна коректа, Володимир

Беднарський — мистецьке оформлення. Видано цю книгу заходами Управи Відділу Конгресу Українців Канади в Торонті при фінансовій допомозі Міністерства Багатокультурности Онтаріо, Міської Управи Торонта, Укр. Кан. Фунд. ім. Т. Шевченка й Українського Народного Союзу, 1992. 560 стор. друку і світлин, обкладинка тверда, оздоблена, формат — 23 x 15 см.

Дарія Рихтицька: «ШОВКОВА КОСИЦЯ», Поезії. Вступне слово — Аріядна Шум, мистецьке оформлення — Іван Яців, рецензія на цю збірку поезій — Зореслав Самчук. Накладом Автора, тир. 2000 примірників, видання АДУК ч. 3, Детройт, США, 1992. Стор. друку й ілюстрацій — 170, обкладинка — півтверда, формат — 23 x 15 см.

«КАЛЕНДАРЕЦЬ УКРАЇНЦЯ У ВЕЛИКИЙ БРИТАНІЙ» за 1993 і 1994 роки. Редакція церковного календаря — о. митр. д-р Іван Музичка, обкладинки роботи проф. Олега Островського, загальна редакція — д-р С. М. Фостун. Накладом СУБ, Лондон, з друкарні УВС.

“THE UKRAINIAN REVIEW” — a quarterly Journal devoted to the study of Ukraine, published by The Association of Ukrainians in Great Britain Ltd., the Organization for the Defense of Four Freedoms for Ukraine Inc. (USA) and Ucrainica Research Institute (Canada). Printed by the Ukrainian Publishers Ltd. Editorial Board: Slava Stetsko — Editor, Stephen Oleskiw — Executive Editor, Vera Rich — Research Editor. Received all issues for 1993 and first two issues for 1994.

“THE UKRAINIAN QUARTERLY” — a Journal of Ukrainian and International Affairs, published by The Ukrainian Congress Committee of America, Inc. Editor — Wolodymyr Stojko; Editorial Board — Ihor Dlaboha, Marie Duplak, George Kulchytsky, Peter Matiashek, Wasyl Omelchenko and D. M. Shtohryn. Received all issues for 1993 and first two issues for 1994.

“ABN CORRESPONDENCE”, published by American Friends of the Antibolshevik Bloc of Nations and edited by Slava Stetsko and the Board of Editors. Received all issues up to Spring of 1994.

“KULTURA” — political magazine devoted to the study of Poland, published in Paris, France, in the Polish language. Received all issues up to Juily-September 1994.

Yar Slavutych: “THREE NARRATIVES AND SIX POEMS”, translated by Roman Orest Tatchyn, Orysia Ferbey and Watson Kirkconnell. Published by Slavuta Publishers, Edmonton, Canada, 1992. 64 pages of print in Ukrainian and English. Soft cover.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 – BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.*

Офіційним представником «Визвольного Шляху»
в Чехії і Словаччині є п. рег. Микола Шатилов.

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
